

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

**Virgil Šček (1889–1948)
in njegov boj za ohranitev slovenskega jezika**

DIPLOMSKO DELO

Aleksandra Čehovin

Mentor: prof. dr. Miran Košuta

Nova Gorica, 2012

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojemu mentorju prof. dr. Miranu Košuti, da me je podprl pri odločitvi o izbiri teme in mi stal ob strani v težkih trenutkih.

Zahvaljujem se svojim ljubim staršem za vse, kar sem, predvsem pa za to, da nikoli nista izgubila vere vame.

Zahvaljujem se vsem, ki ste mi pomagali hoditi po tej poti, predvsem svoji kolegici in prijateljici Nini Rogelja, ki me je neštokrat opogumljala, ko čas in situacije niso bili na moji strani.

Zahvaljujem se profesorjem, ki so me v času študija obogatili in me spremenili.

Zahvaljujem se Miranu Pečeniku, ki mi je dobrohotno pomagal v lovu za številnimi viri, in vsem, ki ste mi v dneh pisanja dali mir, pa čeprav ste me potrebovali.

Za vse razumevanje v času študija pa od srca hvala tudi tebi, moja Kristina.

NASLOV

Virgil Šček (1889–1948) in njegov boj za ohranitev slovenskega jezika

IZVLEČEK

V svoji diplomski nalogi predstavljam življenje in delo krščanskega socialca Virgila Ščeka¹, duhovnika, političnega, narodnega in kulturnega delavca, čigar življenje je bilo prežeto z bojem za svoj narod in njegov jezik. Gre za sintezni pregled njegovega življenja, ki sem ga poleg dognanj iz že obstoječih študij obogatila z do sedaj neomenjenimi ali nerazčlenjenimi viri. V nalogo sem vključila tudi zapis svojega očeta Staneta Čehovina, v katerem je podal dragocene spomine na Virgila Ščeka iz svojega otroštva. Prepis zapisa je v nalogi v celoti objavljen.

Čas Virgila Ščeka sovpada z začetkom 1. svetovne vojne in s prisotnostjo čedalje hujšega nasilja nad primorskimi Slovenci v času fašizma, ki je med primorsko duhovščino sprožil hud odpor in organizirano delovanje. Ustanovitev Zbora svečnikov sv. Pavla, Prosvetne zveze, ilegalno izdajanje slovenskih knjig, revij, ilegalne slovenske šole, znane kot Sedejeve šole, delovanje v rimskem parlamentu v korist naroda in njegovih pravic, upiranje vodstvu Cerkve, ki se je postavilo v bran fašizmu, vse to so bila glavna prizadevanja v njegovem življenju, ki jih je moč strniti pod isti skupni imenovalec – boj in neumorno delo za slovenski narod in njegov jezik.

KLJUČNE BESEDE

Slovenski jezik, 1. svetovna vojna, obdobje med obema vojnama, fašizem, NOB, OF, Primorska, Virgil Šček, primorska duhovščina, Zbor svečnikov sv. Pavla, Goriška Mohorjeva družba, poslanec v rimskem parlamentu.

---

¹ Virgil Šček, znan tudi kot Virgilij Šček.

TITLE

Virgil Šček (1889–1948) and his struggle for the preservation of the Slovenian language

ABSTRACT

The thesis presents the life and work of Cristian socialca Virgil Šček, a priest, a political, national and cultural worker, whose life was filled with one great love of Slovenian people and their language and the active struggle to preserve them. His lifetime coincides with the start of the first world war and the period of serious violence against the slovenian people of Primorska during the time of Fascism (1920–1943). The clergy of Primorska was very well organised. The result was severe and well organised resistance of the clergy of Primorska. The establishment of *Zbor svečnikov sv. Pavla (Council of priests of St. Paul)* and *Prosvetna zveza (Educational association)*, illegal publishing of Slovenian books and magazines, the organization of illegal Slovenian schools known as Sedej's schools, work in the Italian Parliament for the Slovenian people and their rights, resistance against the Church authorities which were on the side of Fascism – these were the main efforts of his life which can be grouped under the same common denominator – the fight and tireless work for the Slovenian nation and its language.

KEY WORDS

Slovenian language, first world war, the Interbellum, Fascism, NOB (liberation struggle), OF (liberation front), Primorska region, Virgil Šček, clergy of Primorska, Zbor svečnikov sv. Pavla, Goriška Mohorjeva družba, member of Italian parliament.

*Trdno verujem, kar me je mati učila.
Ljubil sem svoj narod.
Nikoli ga nisem goljufal ali lažno obljubljal.
Boril sem se za pravice primorskega naroda
od leta 1917 do 1943.*

---

*Quod non est Deus – nihil est.
Apostolska vera – granitna skala.*

Virgil Šček, Ljubljana, 28. 6. 1948

Slika 1: Virgil Šček, 1930.²

---

² Viri vseh slik, uporabljenih v diplomski nalogi, so navedeni na koncu naloge v sekciji 7 *Viri skic in ilustracij*.

KAZALO

1 UVOD	1
1.1 Glavni cilj diplomskega dela	3
2 DRUŽBENO-POLITIČNO DOGAJANJE KONEC 19. IN V ZAČETKU 20. STOLETJA	4
3 ŽIVLJENJE IN DELO VIRGILA ŠČEKA: SKOZI KOSOVELOVSKI VIHAR	8
3.1 KULTURNO; POLITIČNO IN DUHOVNIŠKO DELOVANJE VIRGILA ŠČEKA	9
3.1.1 Selitev v Gorico: »Trdno verujem, kar me je mati učila.«	10
3.1.1.1 Obisk pri Ivanu Trinku Zamejskem, prve objave	11
3.1.1.2 Virgil Šček – krščanski sociallec	16
3.1.1.3 Odločitev za duhovniški poklic	17
3.1.1.4 Tajno poučevanje glagolice	18
3.1.2 Službovanje v Trstu	19
3.1.3 Virgil Šček mora v Lokev	25
3.1.3.1 Prihod Italijanov leta 1918	25
3.1.3.1.1 Čedalje hujše nasilje nad primorsko duhovščino	26
3.1.3.1.2 Odgovor primorske duhovščine na italijansko nasilje: Zbor svečnikov sv. Pavla	30
3.1.3.1.3 Skrb za ohranitev slovenščine v šoli – Sedejeva šola	33
3.1.3.2 Lokavske starine	35
3.1.4 Virgil Šček – poslanec v italijanskem parlamentu v Rimu	42
3.1.4.1 Virgil Šček kandidira na poslanskih volitvah	46
3.1.4.1.1 Prvi nastop slovenskih poslancev v italijanskem parlamentu v Rimu	47
3.1.4.2 Ščekov govor v Števerjanu: »Visoko hočemo dvigniti prapor naše kulture, ki je ena.«	51
3.1.5 Ustanovitev Mohorjeve družbe, uredniško delo	53
3.1.6 Virgil Šček urednik, časnikar, pisatelj	56
3.1.7 Virgil Šček mora v Avber: »Vem, kaj dopade Kraševcem: kratka pridiga – pa dolga klobasa.«	61
3.1.7.1 Boj proti fašizmu s cerkvenimi poslikavami Toneta Kralja	62
3.1.7.2 Kulturno in narodnoobrambno delo v Avberju	66
3.1.7.3 Čedalje hujši pritiski na Virgila Ščeka	69
3.1.8 Zadnja postaja – Lokev	71
3.1.8.1 V navzkrižju z vsemi oblastmi	71
4 ZAKLJUČEK	77
5 LITERATURA	79
6 PRILOGE	85
7 VIRI SLIK IN ILUSTRACIJ	99

1 UVOD

Virgil Šček, krščanski sociallec in eden izmed neumornih stebrov primorske duhovščine v času fašizma, ni le pomembna osebnost v primorskem kulturnem, političnem in verskem prostoru, temveč je s svojo pokončno narodnoobrambno, antifašistično in predvsem človeško držo večen opomin, kako se je tudi v skrajno nečloveških razmerah, ki jim je botroval fašistični teror, nujno okleniti svojih prepričanj, ne glede na to, kakšna je cena.

Zavedati se moramo, da je prav duhovščina odigrala v tem težkem obdobju primorskega naroda najpomembnejšo narodnoobrambno vlogo. Virgil Šček je zapisal in večkrat poudaril, da se je za duhovniški poklic odločil le zato, ker bi na ta način lahko največ naredil za svoj narod. Tako danes upravičeno sodi med najpomembnejše protagoniste svojega obdobja. Njegovo bogato ustvarjalno pot je zaznamovalo dvoje: silno garaštvo in neumorno narodno buditeljstvo na eni strani in, na drugi, osovraženost od vseh treh tedanjih vladajočih ideologij: fašistične, cerkvene in vzpenjajoče se nove oblasti – komunizma. Vsaka izmed ideologij je namreč lastni nazor postavila nad nacionalno vprašanje. Virgil Šček pa je nacionalno vprašanje ves čas postavljal pred vse – na častitljivo prvo mesto, zaradi česar si je v življenju nakopal premnoge težave in se marsikdaj znašel v življenjsko nevarnih okoliščinah. Fašisti so v njem videli nevarnega človeka in so ga ves čas nadzirali in preganjali, v očeh cerkve je veljal za samosvojega upornika, v očeh nove prihajajoče ideologije, komunizma, pa za duhovnika.

Vendar nam kljub temu ostaja Ščekova neprecenljiva dediščina, ki jo je zapustil, naj si bo kot poslanec parlamenta v Rimu, idejni in organizacijski vodja Prosvetne zveze (bil je njen tajnik), tajnik Goriške Mohorjeve družbe, soustanovitelj Katoliške knjigarne in knjigarne v Gorici, obnovitelj in tajnik Zbora svečnikov sv. Pavla, ustanovitelj, urednik ali aktivni pisec periodičnega tiska za otroke in odrasle, knjig in molitvenikov v času najhujše prepovedi slovenskega tiska, če naštejemo le nekaj izmed njegovih prizadevanj. Vsemu, kar je počel, pa je moč najti skupni imenovalac v njegovem govoru iz časa službovanja v Avberju, ki ga

je Ciril Zlobec, eden izmed mnogih učencev Ščekove ilegalne šole slovenskega jezika, veliko let kasneje povzel takole:

Za slovensko besedo si moramo prizadevati na vse mogoče načine, [...] ne samo s prižnice ... To morda niti ni najpomembnejše ... bolj kot govorjeno, ostane in živi pisana beseda ... [...] Morda ima kdo med vami tudi kaj pisateljskega talenta ... Če ga ima, naj ga ne zavrže. Pomislite: če kdo med vami, ki to zna in zmore, napiše vsak dan samo po eno stran, bo na koncu leta knjiga ... Vzemite si za zgled Bevka. (Zlobec 2001: 14)

Povod za mojo izbiro teme diplomske naloge pa je nedvomno vloga, ki jo je Virgil Šček imel v življenju mojega očeta, ko se je kot osemletni pregnanec znašel v razmeram primerno varnem Ščekovem zavetju in v njegovi ilegalni šoli slovenskega jezika v Lokvi pri Sežani leta 1943 (Glej *Prilogo 1*). Ta lik, ki se je kot čvrst steber vanj tako silovito vcepil, me je ob nadaljnjem spoznavanju te edinstvene osebnosti fasciniral na več načinov: zaradi veličine vsestranskega požrtvovalnega narodnobuditeljskega dela; zaradi stalnih pritiskov, ki jih je v času svojega delovanja doživljal in premagoval ob dejstvu, da ni popolnoma pripadal nobeni tedanji vodilni opciji, pa naj gre za fašizem, komunizem ali cerkveno oblast; zaradi neizmernega človeškega sočutja, ki ga je premogel do vsakogar, ki se je ob njem znašel v taki ali drugačni stiski; pa še zaradi neskončne notranje sile, ki ga je gnala, da se je kljub vsem oviram prebil skozi vse težke situacije in nam toliko dobrega zapustil. Ne gre namreč prezreti dejstva, da je bil Virgil Šček večino svojega življenja šibkega zdravja. Bil je neutruden, vizionarski borec za narod in njegov blagor v razmerah, ki so dovoljevale vse prej kot pokončno in zavedno držo, nasprotno, izkoreninjale so jo, kjer se je to dalo. Premogel je toliko širine, da je neumorno presegal omejenost tedanje mračne dobe z dejanji in besedami, ki so še danes aktualne. Skrajna bivanjska stiska, ki spremlja lik tega primorskega velikana, me je priklenila nase z veliko odgovornostjo. V nalogi se bom tako sprehodila skozi vse pomembne mejnike njegovega življenja in predstavila Virgila Ščeka kot izjemnega, neutrudnega ter iznajdljivega borca za ohranitev slovenskega naroda in jezika v času, ko je sistem zahteval le eno – izbris slovenstva izpod primorskega sonca.

Diplomsko delo je razdeljeno na več poglavij, ki sovpadajo s kronologijo Ščekovega življenja. Le tako je namreč moč dobiti pravi vpogled v veličino njegovega dela.

Tako sem v nalogi najprej opisala družbene in narodnostne razmere ob Ščekovem rojstvu, ki so se za časa njegovega življenja zaostrovale in slabšale. Naloga je razdeljena na šest glavnih postaj njegovega življenja in delovanja: Trst v otroški dobi, ko se je v zelo zavedni družini že zavedal pomena slovenske besede; Gorica, kjer je obiskoval nemško realko in bogoslovje in že aktivno javno deloval; ponovno Trst, kjer je nastopil svojo prvo službo in se zavzeto boril za slovensko besedo v cerkvi, pred oblastmi; Lokev, ki jo je zaznamovalo neumorno organizacijsko delo – ponovna obuditev Zbora svečnikov sv. Pavla; rimski parlament, v katerem je kot slovenski poslanec kleno branil pravice svojega naroda in njegovega jezika; ponovno Gorica in ustanovitev Goriške Mohorjeve družbe; Avber – kraške Firenze, kot so mu rekli v času, ko je v njem deloval; in zadnja postaja, ponovno Lokev – tokrat kot upokojen duhovnik brez pokojnine, proti kateremu so se zarotile vse tedanje oblasti.

1.1 Glavni cilj diplomskega dela

Glavni cilj diplomskega dela je prikazati vseživljenjski boj in neutrudno garanje krščanskega socialca Virgila Ščeka za obstanek slovenskega jezika in primorskega naroda med 1. svetovno vojno in v času fašizma.

2 DRUŽBENO-POLITIČNO DOGAJANJE KONEC 19. IN V ZAČETKU 20. STOLETJA

Življenja Virgila Ščeka ne moremo doumeti, če ne poznamo širšega orisa obdobja, v katerem je živel. 19. stoletje je predstavljalo obdobje vsestranskega razvoja in velikih sprememb, naj si bo na področju znanosti ali političnih in duhovnih razmer znotraj evropskih držav. Metternichov absolutizem, evropska pomlad narodov, ki je prinesla drugačno nacionalno zavest, delavsko gibanje in z njim povezan razvoj marksizma, prva internacionala 1864, pariška komuna 1872, mnogi tehnični napredki, izumi, industrializacija – vse to ni spreminjalo le razmer, v katerih je tedanji človek živel, pač pa tudi njegovo zavest, ki je stremela k svobodni volji posameznika. V ospredje je tedaj namreč stopil idejni, politični, socialni in gospodarski liberalizem. Narodnost ima tako v času pred 1. svetovno vojno večjo združevalno oziroma razdruževalno moč, kot so jo imela tedanja razredna nesoglasja, ki so posegala na področje neodvisno od državnih meja.

Za tržaške Slovence je to obdobje pomenilo popoln preobrat. Z letom 1848, poznanim kot pomlad narodov, so zahteve po nacionalnih pravicah postajale vse glasnejše tudi med njimi (Bezin in Dolhar 2011: 24). Začeli so se organizirati in povezovati. Leta 1848 so ustanovili Slavjansko društvo, ki ga je vodil Jovan Vesel Koseski. Leto kasneje, torej 1849, je začelo izhajati prvo glasilo tržaških Slovencev *Slavjanski rodoljub* (izšlo je le 6 števil). Leta 1861 so ustanovili Slavjansko narodno čitalnico, katere idejni vodja je bil pesnik Franc Cegnar, tajnik pa Fran Levstik. Ob tem pa so tržaški Slovenci ustanovili še mnoga bralna, pevska in telovadna društva. Leta 1874 so ustanovili politično društvo Edinost, ki je od 1876 do 1928 izdajalo tudi istoimensko glasilo. Leta 1822 so osnovali uradno društvo Tržaški sokol, v Rojanu, Barkovljah, Škednju, na Opčinah pa čitalnice. Leta 1888, torej leto dni pred rojstvom Virgila Ščeka, so ustanovili privatno Ciril-Methodovo šolo s sedežem pri Sv. Jakobu.

Slika 2: Učenci Ciril-Methodove šole v Narodnem domu med predstavo, v kateri ponazarjajo pripadnike vseh etničnih skupin, ki sestavljajo avstro-ogrsko vojsko.

Od leta 1902 je Trst imel poklicno slovensko gledališče Dramatično društvo. Leto 1904 pa je zaznamovalo odprtje Narodnega doma v Trstu, zgrajenega po načrtu Maksa Fabianija, ki je postal sam popek slovenskega življenja. V njem je delovalo kar 33 kulturnih društev, gledališka dvorana, telovadnica, banka in restavracija (Bezin, Dolhar 2011: 25). Virgil Šček je v svojem znamenitem pričevanju pred lokavskim ljudstvom leta 1944 o tem dogodku, ki ga je doživel skupaj z materjo, povedal:

Ko je izvedela, da bodo tega in tega dne zvečer kavarno in gostilno otvorili, je mati sebe in mene odpravila, da bi šla pogledat. Od zunaj sva gledala v razsvetljene prostore: vse mize, vsi stoli, vse je bilo do zadnjega zasedeno. Materi je srce močno utripalo in je rekla: »Glej, sinek, Slovenci nismo samo revno delavci in kmetje, imamo tudi izobražene ljudi, imamo gospodo.« (Šček 1979: 12)

Leto 1909 je prineslo ustanovitev osrednje slovenske glasbene šole Glasbene matice.

Tako je bil leta 1910 ob popisu prebivalstva v Avstro-Ogrski monarhiji Trst mesto, v katerem je živel največ slovenskega prebivalstva. V njem je namreč tedaj živel kar 56.916 Slovencev, medtem ko jih je bilo v Ljubljani 40.000. Tedanji ljubljanski župan Ivan Tavčar je ob tem izjavil: »Ljubljana je srce Slovenije, Trst pa so njena pljuča.« (Bezin in Dolhar 2011: 25). Sledili so pritiski

Italije, ki je po Londonskem sporazumu, sprejetem leta 1915, zasedla Primorsko, Istro in Dalmacijo, z druge strani pa pritiski Srbije, ki je po Krfski deklaraciji, sprejeti leta 1917, 1. decembra 1918 z združitvijo Države SHS in Kraljevine Srbije postala Kraljevina SHS s sedežem v Beogradu. Prav v Kraljevini SHS so primorski Slovenci videli možnost za priključitev k matici in s tem rešitev svojega nacionalnega vprašanja. Italija pa je možnost za razkosavanje Kraljevine SHS videla ravno v njeni večnacionalnosti.

Prav zato se je slovenska manjšina v Italiji ves čas zavzemala za enotnost in poudarjala jugoslovanstvo. Rapalska pogodba z dne 12. novembra 1920 je Primorsko vključila pod Italijo. Z mejo, ki je potekala po črti Peč – Jalovec – Triglav – Blegoš – Snežnik – Planina – Javornik – Kastav, je bilo k Italiji priključenih več kot 500.000 Slovencev in Hrvatov, ki so s tem postali slovenska in hrvaška manjšina v Italiji.

Usodni udarec slovenskemu jeziku pa je bil zadan 1. oktobra 1923 z Gentilejevo šolsko reformo (Klinec 1979: 37). Ime je dobila po njenem avtorju, takratnem ministru za šolstvo Giovanniju Gentileju, filozofu, skrajnem zagovorniku fašistične ideje. Od svojih državljanov je zahteval, da govorijo v državnem jeziku, torej italijanskem. Slovenščina je bila s tem uradno prepovedana, italijanščina pa je postala učni jezik v ljudskih šolah. Z vsakim naslednjim šolskim letom se je razpotegnila v višji razred. Tako je bila v šolskem letu 1928/29 slovenščina kot učni jezik dokončno izrinjena, slovenski učitelji pa so bili premeščeni v notranjost Italije. Za Slovence se je začelo mračno in strahu polno obdobje. (odstavek po Klinec 1979)

Slika 3 : Požig Narodnega doma v Trstu.

V 25-ih letih, ki so sledila, je bilo veliko Slovencev pregnanih, zaprtih in na smrt obsojenih, ukinjena so bila slovenska društva, slovenske šole, izdana je bila prepoved slovenskega tiska, slovenske besede nasploh, vsi slovenski in hrvaški priimki so bili z dekretom prisilno poitalijančeni, ista usoda pa je doletela tudi slovenska krajevna imena. Simbolno dejanje, s katerim je fašizem začel svoj krvavi pohod, pa se je zgodilo 13. 7. 1920, ko so požgali Narodni dom v Trstu (gl. sliko 3). Virgil Šček se je teh žalostnih trenutkov takole spominjal:

Ko so 13. julija 1920 fašisti Narodni dom požgali, je bil to za Slovence pravi sodni dan. Takrat smo stanovali v Armenski ulici. O tem dogodku je mati pripovedovala: »Gorelo je več dni. Prve dni od same žalosti nisem marala pogorišča videti, le jokala sem.« (Šček 1979: 12)

3 ŽIVLJENJE IN DELO VIRGILA ŠČEKA: SKOZI KOSOVELOVSKI VIHAR

Duhovno zelo bogato popotnico, ki ga je spremljala skozi življenje, je Virgil Šček dobil že v ranem otroštvu. Rojen je bil 1. 1. 1889 v rojanski župniji v Trstu kot peti izmed osmih otrok očeta strojevodje Jožefa Ščeka (1852–1934) iz Gradišča pri Vipavi in matere Vincencije Kante (1850–1938) iz Velikega Dola pri Komnu. Že zelo zgodaj sta mu bila obstanek slovenskega naroda in njegovega jezika zelo pomembna. Nekaj tovrstnega čuta je prav gotovo podedoval po svojem dedu Tomažu, materinem očetu, ki je v svoji vasi, Velikem Dolu pri Komnu, veljal za edinega pismenega človeka, med drugim je zelo rad tudi pesnil. Ščekova mati je mnoge navduševala za slovenstvo, jugoslovanstvo, stremela je k povezovanju Slovencev in Hrvatov, saj je v tem videla nemoč tuje oblasti, vztrajala je pri rabi slovenske besede na javnem mestu, presrečna je bila vsakega novega slovenskega društva, šole, gledališke predstave, oskrbovala je svoj dom s slovenskimi knjigami, svoje otroke pa je zvesto učila pisati, brati in moliti v slovenskem jeziku. V svojem pričevanju je Virgil Šček zapisal:

Draga mati! Ti si nas učila svoj narod požrtvovalno ljubiti in si svoj nauk z zgledom potrjevala. (Šček 1979: 190)

Njegova pot se je torej začela v času samega razcveta Trsta, ko so Slovenci imeli veliko tistih pravic, z izjemo lastne države, za katere se je kasneje po prihodu fašizma vse svoje življenje zvesto boril tudi takrat, ko so bile razmere zelo napete in zanj življenjsko nevarne. Strniti vsa njegova prizadevanja za ohranitev primorskega slovenskega ljudstva, njegovega jezika in narodnostnih pravic na nekaj deset strani je tako rekoč nemogoče. Zato se bom v diplomskem delu omejila le na tiste ključne momente njegovega življenja, ki so usodno zaznamovali primorski prostor in ga za vedno spremenili.

Ščekovo požrtvovalno delo je zaznamovano s tremi bistvenimi področji, ki so se med seboj ves čas prepletala: duhovništvo, politično in kulturno angažiranje. Ob vsem tem pa je imel izreden posluh za človeka v stiski.

3.1 KULTURNO, POLITIČNO IN DUHOVNIŠKO DELOVANJE VIRGILA ŠČEKA

Službovanje Virgila Ščka se je začelo 1. avgusta 1914, ko je postal kaplan pri Sv. Ivanu v Trstu, kjer je ostal tri leta. 1. julija 1917 so ga za leto dni premestili k Staremu Sv. Antonu v Trst, od tam pa ga je škof Karlin 1. septembra 1918 poslal v Lokev, kjer je bil kaplan vse do 31. avgusta 1920. 1. septembra 1920 je postal tajnik Zbora svečnikov sv. Pavla. Funkcijo je opravljal do 15. maja 1921, ko je moral sleči duhovniško obleko, saj je bil kot predstavnik Jugoslovenske narodne stranke (JNS) izvoljen za poslanca v rimskem parlamentu, kjer je služboval do konca leta 1923. Od 30. septembra 1923 do 1. februarja 1927 je bil tajnik Katoliškega društva, tajnik Goriške Mohorjeve družbe in ravnatelj tiskarne v Gorici. Po prisilnem umiku iz Gorice je bil od 1. februarja 1927 do aprila 1941 župnijski upravitelj v Avberju. Maja tega leta se je upokojil in odšel v Lokev, kjer je živel do svoje smrti 6. julija 1948 pri duhovniku in svojem dobrem prijatelju dr. Tonetu Požarju. 2. julija 1946 ga je škof Santin suspendiral »a divinis«³. Šček se je na škofovo odločitev sicer pritožil v Rim, ki pa je odločitev škofa Santina podprl, Virgila Ščka pa degradiral »ad statum laicalem«⁴. Šček te obtožbe ni dočakal, saj je medtem po neuspešni operaciji v Ljubljani umrl (Kontestabile-Rovis 1998: 13). Tako je tržaški škof Santin zapisal o Virgilu Ščku in njegovih somišljenikih v svojem poročilu o združenih tržaških in koprskih škofijah v letu 1946:

Med njimi so dobri, ki so zvesti; so drugi, ki so hladni, a poslušni, njihovo obnašanje ni takšno, kot bi v teh časih moralo biti. Poleg njih pa je majhna grupa petih ali šestih, ki jih ima slavo-komunistično gibanje za svoje pristaše. Niso ravno komunisti, a so s svojo podporo dali slab zgled, zmedli so vernike in kateri od njih je prevzel tudi politične zadolžitve. To so duhovniki Šček Virgil, Piščanec Anton, Piščanec Gabrijel, Malalan Franc, Bidovec Janez, Požar Anton. [...] Ne moremo reči, da so uporniki, vendar pa je njihovo ravnanje do škofijskih oblasti naredilo več slabega kot dobrega, do škofa ne negujejo čustev, ki bi jih kot duhovniki morali. [...] Vse do maja 1945 je bila zvestoba

³ Suspend, ki prepoveduje izvrševanje vseh ali nekaterih pravic in nalog, ki so povezane s službo. Suspendirani ne sme opravljati vodstvenih dejanj.

⁴ Izguba duhovniškega stanu in pravic, lastnih temu stanu. Duhovnik s tem izgubi vse službe, naloge in kakršnokoli poverjeno oblast.

škofu v skupnem viharju odlična. Sedaj je strupeni nacionalizem in naturalizem, zlasti ne preveč dobrih duhovnikov, privedel do tega bolečega pojava. (Šček 1997: 181)

Kljub mejnikom in področjem, ki ponazarjajo vsestranskost Virgila Ščeka, pa ob celostnem pogledu na njegovo življenje ne pride do izraza le izjemno široko polje njegovih zanimanj in znanj, pač pa tudi njegova brezhibna natančnost, kot bomo denimo videli v dosledno sistematiziranem popisovanju dogodkov v času njegovega službovanja v Lokvi, v *Lokavskih starinah*, in organiziranost ter neizmerna notranja gonilna sila ob dejstvu, da je bil večino svojega življenja bolehen.

3.1.1 Selitev v Gorico: »Trdno verujem, kar me je mati učila.«

Družina Šček se je bila zaradi Virgilovega šibkega zdravja primorana preseliti leta 1905 v sončno Gorico, kjer so ga starši vpisali v četrti razred goriške nemške nižje realke, nato pa je do mature 1909 obiskoval višjo nemško realko. Obdobja na nižji realki, kjer je imel 30 ur nemščine tedensko in le dve uri slovenščine, se spominja predvsem po tem, da je prvič slišal profesorja govoriti v slovenskem jeziku. Spominja se, da so prebirali Jurčiča in se učili slovenske slovnice. Tudi Gorice se spominja kot zelo slovenskega mesta s slovenskimi napisi, hotelom, trgovinami, ki so bile v lasti slovenskih trgovcev. Ves ta slovenski duh je Ščeka opogumljal na njegovih nadaljnjih poteh, ki jih je vedno osmišljal v duhu, kako čim več storiti za svoj narod.

Italijansko vzdušje v Trstu človeka tlači, v Gorici šele sem začel dihati slovenski zrak. [...] V tistem času so bili junaki dneva Aškerc, Cankar in Župančič. Kar zijal sem v izložbo, ko sem nekoč zagledal slovensko knjigo o geometriji: »Kaj tudi tako učene knjige imamo Slovenci?« Tekel sem domov ter mater prosil denarja, da bi si kupil geometrijo. Ko sem imel knjigo v rokah, sem jo od veselja poljubil, doma pa sem se učil slovenskih tehniških izrazov: trikot, pravokot, šestilo itd. (Šček 1979: 13)

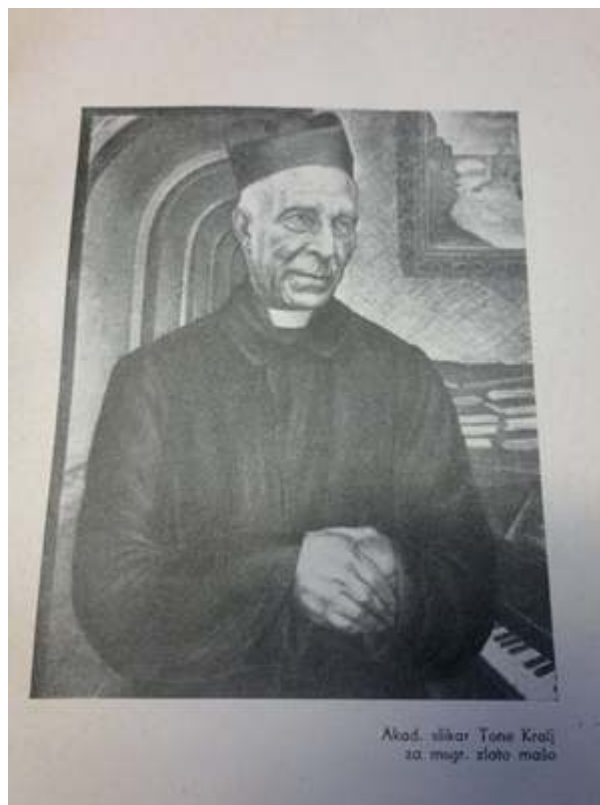
3.1.1.1 Obisk pri Ivanu Trinku Zamejskem, prve objave

To obdobje življenja Virgila Ščeka pa je že močan zametek vseh njegovih nadaljnjih prizadevanj, že v tej svoji rani dobi namreč vstopi v javno življenje.

Doma so redno prebirali *Sočo*, kar je mladega Virgila opogumilo, da je tudi sam poslal svoj prvi prispevek v uredništvo tega lista, ki je izhajal pod budnim očesom liberalnega voditelja Andreja Gabrščka. Objava njegovega članka pa je bila za Ščeka trden dokaz, da je na pravi poti.

Težko bi opisal svoje veselje, ko sem v Soči zagledal dopis, ki je bil objavljen brez najmanjšega popravka. Tedaj sem začel pridno dopisovati. Vsebina mojih dopisov je bila borba za enakopravnost slovenskega jezika, za naše narodne pravice. (Šček 1979: 14)

Redno je pričel objavljati v *Soči*, *Slovenskem braniku*, *Omladini*, *Edinosti*, *Kmečkem glasu*, *Slovincu* in *Zori*. Podpisoval se je s psevdonimom *Devo* (gl. sliko 6). Ker se je zanimal za jezikoslovje, je večkrat obiskal patra Stanislava Škrabca na Kostanjevici, najbolj pa ga je v tem obdobju prevzel obisk pri Ivanu Trinku-Zamejskem, po katerem se mu je dosleden boj za ohranitev slovenske besede in narodovih pravic zdel še bolj nujen.

Slika 4: Ivan Trinko Zamejski, delo akademskega slikarja Toneta Kralja.

»Mama, rad bi šel obiskat gospoda Trinka v Videm. Ali mi boste dali solde za železnico?«

Mati: »Za tako pot ti že rada dam.«

Že naslednji dan – bile so velike počitnice – sem kupil listek in se peljal v Videm. Prvič v življenju. Semeniški vratar, pri katerem sem poprašal, me je pospremil v prvo nadstropje in pokazal vrata: Ecco, quella porta!⁵ Srce mi je močno utripalo. Potrkam. »Ave,« zaslišim. Odprem in vstopim. »Hvaljen, Jezus,« sem pozdravil. Bil sem v zadregi, nekam nerodno mi je bilo tudi zato, ker nisem dotlej občeval z duhovniki, razen s katehetom dr. Hilarijem Zornom. In še s tem samo uradno. Bil sem pač realec, s tem je vse povedano. Zdaj pa sem videl in gledal našega Trinka. Visok mož, vitke postave, prikupne zunanjosti, resen, a veder, dobrotne obličja.

Ko sem se predstavil, kdo in od kod sem, mi je velel sesti in mi prinesel celo garnituro sortiranih prepečencev.

Previdno in nekako kradoma sem si ogledoval sobo. Velike omare, polne knjig. Vse v najlepšem redu. To je torej naš Trinko.

Trinko mi je pripovedoval, da so doma govorili slovensko narečje, da pa je hodil v laške šole. Ko je prišel v videmsko semenišče, je nekoč v knjižnici naletel na slovensko tiskano

---

⁵ Slv.: Tako, tista vrata!

knjigo. Prvo. Ni se mogel načuditi, da imamo tudi mi, Slovenci, knjige. Dotlej je videl samo italijanske in latinske. Začel je študirati svoj jezik in postal pesnik in pisatelj.

Pred slovesom mi je podaril izvod svojih Poezij in se podpisal. Spoštljivo sem vzel dar v roke in se poslovil. [...] Na hodniku sem knjižico poljubil. In ko sem stopal po stopnišču, sem imel občutek, da sem v svetišču. Tako sem spoznal tega velikega Slovenca. [...] Kako mi je prirasla k srcu Beneška Slovenija. Saj je to ljubka vejica na slovanski lipi. Bog daj, da bi nikoli ne ovenela. (Šček 1946: 81)

Po obisku pri Trinku se je njegova ljubezen do slovenskega jezika in Beneških Slovencev samo bolj razplamtela. Nemudoma je organiziral dijake, ki so bili naklonjeni Benečiji, in začelo se je zbiranje rabljenih znamk in slovenskih knjig za Slovence v Benečiji. Že nekaj tednov kasneje je Trinku poslal velik zaboj slovenskih molitvenikov, povesti in precej znamk.

Slika 5: Poziv Virgila Ščeka pod psevdonomim Devo k zbiranju knjig za Beneške Slovence.

Zares prodorno dejanje za tedaj šestnajstletnega Virgila pa je bilo ustanavljanje slovenske šole na Blančah pri Gorici (Šček 1979: 15). V tistem času je Avstrija

zgradila novo železniško povezavo, ki se je vila z Dunaja prek Jesenic, Podbrda in Gorice v Trst. Ker je to pomenilo velik porast nemško govorečih prebivalcev (šlo je za delavce železnice), jim je Gorica zgradila celo naselje, za otroke železničarjev pa je odprla nemško ljudsko šolo. Dejstvo, da so imeli priseljenci tako rekoč čez noč več pravic v Gorici kot Slovenci, ki so bili tam domačini, je mladega Ščeka zelo prizadelo. Kot razberemo v Ščekovem Pričevanju, ki je bilo leta 1979 objavljeno v Zalivu, je Šček vsem slovenskim srednješolcem napisal poziv, naj nemudoma pričnejo z veliko zbiralno akcijo sredstev za ustanovitev slovenske šole na Blančah. V vsakem razredu goriške gimnazije in ženskega učiteljišča je določil odgovornega oziroma odgovorno za pobiranje denarja, isto pa je storil tudi na tržaškem koncu. Ker pa je kmalu ugotovil, da bo tako zbranega premalo denarja, je akcijo razširil tudi v Ljubljano, Maribor, Idrijo, Celje, Novo mesto in Kranj. (odstavek po Šček 1979)

Da pa ne bi le pobiral denarja, je dal v 1000 izvodih natisniti tudi posebno narodno razglednico z narodnobuditeljsko vsebino. Opremil jo je z Gregorčičevim verzom iz pesmi *Velikonočna*:

Kdo je on, ki vstaja čez veke na dan?

Kdo ta je junak velikanski?

To narod je, narod slovanski.

Razglednico je dal poslikati svojemu sošolcu, kasneje velikemu umetniku, znanemu po futurističnih in ekspresionističnih delih, tihožitjih, krajinah in portretih, slikarju Lojzetu Spazzapanu. Naslikal mu je orjaka, ki se trže iz suženjskih okovov. Šček je zbral toliko sredstev, da so leta 1910 šole v Gorici tudi zares odprle. Tako se je spominjal teh trenutkov zmagoslavja:

Na koncu šolskega leta sem šel v družbi dveh tovarišev k zdravniku dr. Dereaniju, predsedniku goriške podružnice šolske Družbe sv. Cirila in Metoda, ter mu izročil nabrano vsoto (ne spominjam se več natančno, koliko) s pogojem, da se bo otvorila v bližini kolodvora nova slovenska šola. Blagi dr. Dereani je bil ganjen. Čez nekaj dni mi je poslal veselo sporočilo, v katerem mi je povedal, da nabrana vsota tvori podlago, da se

naslednjega dne ustanovi nova slovenska šola. Iz Ljubljane pa mi je vodstvo šolske Družbe poslalo zahvalno in bodrilno pismo. (Šček 1979: 16)

To je bil prelomen trenutek v njegovem življenju, saj je po njem v duhu edinega svojega ideala, popolnega razdajanja za narod, ostal pomemben graditelj boljše narodove prihodnosti vse do konca svojih dni. V tem času je pristopil k narodnemu katoliškemu gibanju, kjer je spoznal slovenskega zdravnika, političnega delavca in publicista dr. Antona Breclja ter zgodovinarja in politika prof. dr. Karla Capudra, ki sta ga povabila, če bi začel s predavanji v izobraževalnih društvih širom dežele, ki so jih organizirale dijaške organizacije.

To je bilo zame! Dobil sem na razpolago skioptični aparat ter imel predavanja prosvetnega značaja po deželi. (Šček 1979: 18)

V Dijaški zvezi – bil je njen tajnik (poklic tajnika je označil kot tistega, ki terja od človeka največ dela) – je organiziral celo vrsto odsekov: telovadnega, dramskega, organizacijskega, turističnega, šahovskega, apologetičnega, pevskega, narodnoobrambnega ter pisateljskega, v okviru katerega je izhajalo glasilo *Alfa*, v katerem so objavljali najzavednejši in najnaprednejši avtorji tedanje dobe: Ivan Pregelj, France Bevk, Jože Lovrenčič, Alojzij Res, Peter Butkovič in drugi. Delovanja dramskega odseka se Šček spominja takole:

V veliki dvorani Trgovskega doma smo uprizorili Finžgarjevo »Našo kri« ter »Divjega lovca«. Med drugim sta nastopila Jože Lovrenčič, sedanji pisatelj, ter Mario Šimenc, sedanji operni pevec. (Šček 1979: 18)

To je bil čas, ko je Virgil Šček prihajal v stik z mnogimi duhovniki, kar ga je čedalje bolj spodbujalo za ta poklic. Tako je po srečanju s Trinkom spoznal Jožeta Abrama, ki je bil vikar v Biljah, vodil je konzumno društvo in posojilnico, literarno ustvarjal ter prijateljeval z npr. Janezom Evangelistom Krekom, Ivanom Rejcem, katehetom na goriški gimnaziji in študijskim perfektom v bogoslovju, ki je krščanske ideje Janeza Evangelista Kreka širil med mlade, dr. Alojzijem Fogarjem, kasnejšim škofom v Trstu, dekanom Ivanom Nepomukom Murovcem,

dekanom v Črničah, ki je bil neumoren socialni in kulturni delavec, idejno pa bližji Gregorčičevim »starostrujarjem«, in z Ivanom Kovačičem, duhovnikom v Podmelcu, ki ga je navdušil s svojo vsestransko prizadevnostjo za širjenje kulture med mladimi. Vsi ti duhovniki so Ščeka vedno znova navduševali za krščansko miselnost in filozofijo. Tako se je njegovo začetno navdušenje nad liberalci, pri katerih je sicer občudoval nazor, ni pa odkril neke posebne delavnosti, prevesilo na katoliško stran, saj je prav med duhovniki videl neumorne garače v boju za obstanek slovenskega naroda.

3.1.1.2 Virgil Šček – krščanski sociallec

Krščanskosocialno gibanje je evropski pojav. Temelji na nauku, ki se je razvil v drugi polovici 19. stoletja. Ena glavnih idej je bila solidarnost do delavca in kmeta. Šlo je za odkrito nasprotovanje težnjam kapitalistične družbe, saj so si krščanski socialci na vse mogoče načine prizadevali predvsem za rešitev socialnih vprašanj in krivic, ki so izhajale iz kapitalistične družbe. Virgil Šček je bil velik pristaš tega gibanja. Občudoval je ideje in delovanje krščanskega socialca Janeza Evangelista Kreka, ki je v *Črnih bukvah kmečkega stanu* (1895) o kapitalizmu zapisal:

Kapitalizem imenujemo sedanji gospodarski nered, po katerem denar gospoduje nad delom in nad človekom, ki dela. Omogočila ga je napačna svoboda, ki je odtrgala posameznika od skupnega namena in postavila človeka proti človeku v boj na življenje in smrt. Zato izjavljamo, da je naš boj uperjen v prvi vrsti proti kapitalizmu, da nas je dolžna država pri tem podpirati. (Krek 1859, citirano v Marušič 2001: 33)

Krščanski socializem se je razvil širom slovenskih dežel, v svoje vrste pa je pritegnil predvsem izkoriščane delavce in kmete. Na Goriškem so bili njegovi podporniki t. i. »novostrujarji«, ki so od leta 1894 izdajali glasilo *Primorski list*, podprl jih je tudi tedanji goriški nadškof, kardinal Misija. Temeljna misel krščanskih socialcev se je glasila: »*Kršćanstvo, ki je rešilo človeštvo stare sužnosti, je tudi poklicano, da ga reši sedanje gmotne bede, iz katere mu preti nova sužnost.*« (Mahnič 1890, citirano v Marušič 2001: 35) Šček je imel glede na

tedanje politične razmere na Goriškem svojstven nazor. Politični prostor sta v tistem času obvladovali dve stranki: Slovenska ljudska (klerikalna), ki je delovala pod vodstvom državnega poslanca dr. Andreja Gregorčiča, in Narodno napredna (liberalna) pod vodstvom Andreja Gabrščka, medtem ko socialnodemokratska stranka, ki jo je vodil dr. Henrik Tuma, ni imela nobene moči. Kljub temu pa je bilo Ščekovo srečanje z dr. Henrikom Tumo zaradi njegovih filozofskih in socialnih pogledov neobhodno, saj se je prav pri krožku, ki ga je dr. Tuma organiziral, srečeval z marksizmom oz. komunizmom. Ščeka sicer marksizem, ki je temeljil na znanstvenih dognanjih in objektivnem pogledu na svet, ni prepričal, je pa po drugi strani prav iz marksizma črpal ideje, kako se lotevati reševanja nacionalnih in socialnih vprašanj. Ideja brezrazredne družbe, odprava izkoriščanja malega človeka, industrializacija ... vse to niso bile le ideje marksistov, pač pa tudi eno izmed osnovnih načel krščanskih socialcev. Tako je npr. že Anton Mahnič govoril o popolnem »bratovskem komunizmu«, Krek se je zavzemal za »komunizem ljubezni«, Šček pa je v bolj praktičnem akcijskem duhu zagotavljal, da če komunizem pomeni dosledno izvajanje socialnega programa, je rad komunist in na tak komunizem ponosen in da bo v takem komunističnem smislu deloval, dokler bo živel (Bandelj 1997: 24). V krščansko socialni miselnosti je torej videl največ možnosti za resnično narodno delo.

3.1.1.3 Odločitev za duhovniški poklic

Po maturi 1909 na realki se je Šček vpisal na visoko trgovsko šolo v Gradec. Včlanil se je v Akademsko društvo Zora, v katerem je aktivno sodeloval v odseku za narodno obrambo na slovenskih narodnih mejah. Kmalu pa je spoznal, da se ni odločil za pravi poklic. Ob srečevanjih s primorskimi duhovniki je namreč vedno znova ugotavljal, koliko dobrega lahko naredijo za lasten narod ob svojem osnovnem poklicu. Spomin na Ivana Kovačiča, ki ga je spoznal na svojih predavanjih v Podmelcu, je strnil takole:

Razlagal mi je, kaj in kako dela med ljudstvom. Ustanovil je prosvetno društvo, prirejal predavanja za predavanjem, ustanovil čitalnico, ki je dobro obiskovana, ustanovil knjižnico, ki se je poslužuje staro in mlado, ustanovil je posojilnico in hranilnico, ki je

malega človeka osvobodila od starega oderuštva. V nedeljo se nisem mogel dovolj načuditi, ko sem videl in gledal, kako stoji mladina pred knjižnico in nestrpno čaka na knjige. »Jaz bi čital Finžgarjevo Pod svobodnim soncem«, »Jaz želim zadnjo Meškovo knjigo«, »Ali imate Tavčarjeve povesti?« Tak je torej pravi slovenski duhovnik. Kaj naj v primeri z njim pomeni slovenski uradnik, pa naj bo na še tako važnem mestu? (Šček 1979: 19)

Odločitev o njegovi nadaljnji poti tako ni vsebovala nobenega dvoma več. Kljub negodovanju svojega očeta, kljub dejstvu, da bi kot uspešen trgovec lahko veliko več zaslužil, je bila želja po služenju narodu v njem vsepresegajoča.

Misel, da je duhovniški stan, ki more za narod največ storiti, mi ni šla več iz glave. Kaj naj pomeni za Slovence slovenski Tržačan, ki je ob podpori narodnih ustanov postal doktor na trgovski šoli v Trstu, se oženil in živi zdaj z družino v Milanu? Če bom postal voditelj pri največjem podjetju, kaj bo to za narod? [...] Vrnil sem se domov, kjer sem to misel prvo razodel materi. Kar obstala je: »Otrok moj, saj nimaš šol za to, ne znaš latinsko ne grško. Nato jaz: »Se bom že naučil.« [...] Oče pa: »Norec! Zakaj ne bi postal inženir, boš imel vilo, boš kadil cigare, boš velik gospod, če pa greš v lemenat, boš en ubogi kaplan. (Šček 1979: 19–20)

Priskrbel si je literaturo s področja latinske in grške slovnice, se z veliko zanimanja in strasti posvečal učenju stare cerkvene slovanščine in glagolice, se učil evangelijev in bil tako leta 1910 po uspešno opravljenih sprejemnih izpitih vpisan na goriško bogoslovje. Leta 1914 ga je uspešno zaključil, ob tem pa je uspešno maturiral na slovenski gimnaziji v Gorici. »To je bila prva matura na državnih šolah v slovenskem jeziku v Avstriji in na svetu sploh,« je zapisal (Šček, 1946: 20).

3.1.1.4 Tajno poučevanje glagolice

Pred orisom službene poti Virgila Ščeka je prav, če omenim tudi to, kako je na goriškem bogoslovju poučeval glagolico. Navsezadnje tudi to veliko pove o

Ščekovem pogumu in odnosu do svojega jezika, ki mu je bil ves čas ena izmed najvišjih vrednot. Glagolice se je učil kot samouk. Ker je bilo to bogoslovje namenjeno goriškim, tržaškim, poreškim in krškim bogoslovcem, je jasno, da bi se morali gojenci naučiti tudi glagolice, ki se je uporabljala po vsej slovenski in hrvaški Istri. In ko jo je v času vsesplošnega pregona slovanščine avstrijska oblast ob pomoči italijanske že v drugi polovici 18. stol. z odlokom prepovedala, so bogoslovci iz Istre, kjer se je maševalo iz knjig v starocerkvenoslovanski glagolici, čez noč ostali brez pouka te pisave. Virgil Šček je bil pripravljen pomagati. V veliki tajnosti je poučeval bogoslovce glagolico, s čimer je požel veliko hvaležnosti med njimi. Profesor Štefan Kocijančič, ki je do odloka 1860 in še nekaj let potem poučeval glagolico na goriškem bogoslovju, je takole označil tedanje razmere:

Tuje jezike, celo hebrejščino, smem poučevati, in sicer za denar, stare slovenščine pa ne smem niti zastonj. (Šček 1979: 22)

Omeniti moram tudi tajno Jugoslovansko omizje, ki ga je Šček organiziral na bogoslovju v času, ko je bil imenovan za prefekta prvega kurza, v katerem so slovenski in hrvaški bogoslovci prvih letnikov širili jugoslovansko idejo. Ravnatelj mu je to delovanje Omizja očital, češ da spodbuja čustva, ki so protiavstrijska. Za dobro vseh je Šček s pozicije prefekta odstopil, delovanje Omizja pa se s tem ni končalo. Umor Franza Ferdinanda in njegove žene v Sarajevu, 28. junija 1914, ki je napovedoval skorajšnji zlom avstro-ogrskega cesarstva, je Šček v jedilnici semenišča glasno pospremil z besedami: »No, zdaj pa ja nekaj bo!« S tem pa si je nakopal prvo večjo nevarnost, saj so te zaradi takih besed avstrijske oblasti lahko odpeljale tudi na strelišče (Šček 1979: 21).

3.1.2 SLUŽBOVANJE V TRSTU

Svojo prvo kaplansko službo je nastopil 1. avgusta 1914 pri Sv. Ivanu v Trstu. Ob prvi maši, ki jo je pel na Blejskem otoku, pa je dal priložnostno natisniti

spominsko podobico s sv. Cirilom in Metodom v njemu dragi stari cerkveni slovanščini:

»Kto zmožet služiti dostojno siju žrtvu, razve ašte ti Bože vse mogi prinošestago ne stvoriši dostojna?« Prav nič se nisem brigal, kaj bo na to rekla policija. (Šček 1979: 22)

V mašnika je bil posvečen 7. julija 1914 v stolnici Sv. Justa v Trstu. Šček je prišel v Trst v zelo kaotične razmere dober mesec po umoru avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegove žene, ki sta le štiri dni pred svojo smrtjo priplula na svoj zadnji obisk v Trst, nakar sta nadaljevala svojo pot po Balkanu. 1. julija, tri dni po umoru, pa so ju z isto ladjo ponovno pripeljali v Trst, kjer se je cela množica poslovila od njiju v dolgi koloni.

Slika 6: Množica ljudi, ki se v sprevodu poslavlja od avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegove žene.

V dneh, ko je Virgil Šček pripotoval, je Avstrija že napovedala Srbiji vojno, zaradi česar so v Trstu vladale skrajne razmere.

Tržaški Il Piccolo je do konca leta 1914 namenjal glavne poudarke uvedbi splošne mobilizacije, ki je zaobjela moške od 18. do 50. leta starosti, in navalu ljudi na banke, da bi pravočasno prišli do svojega denarja. Kot je poročal, so tedaj pošli kovanci v obtoku, vse se je čez noč zelo podražilo (meso je doseglo maksimalno dovoljeno ceno), šole so postale kasarne, izdan je bil odlok proti dezertarjem, zaradi česar je bil vsak, ki se je upiral mobilizaciji, na mestu ubit, telegrafske in telefonske linije so bile prekinjene, pošta ni delovala, tudi železniška povezava s Porečem je bila prekinjena. Tiste meščane, ki so imeli okna, obrnjena na morje, so pozivali, naj zvečer ugasnejo luči. Časnik je nadalje poročal o uvedbi »vojnega kruha«: vsi peki so morali v recepturo dodajati 30% raznih nadomestkov (riža, ječmena, krompirja), s čimer se je cena kruha prilagodila novim razmeram. Meščane so tudi pozvali, naj namesto okrasnega cvetja na okenskih policah in balkonih gojijo solato, radič, grah in fižol. Il Piccolo je še pisal o ukinjeni večerni izdaji Edinosti, saj je tiskarna, ki je tiskala časopis, ostala brez obeh tiskarjev, ki sta morala v vojno, časopis pa ni imel o čem pisati tudi zaradi informacijske blokade. V tem letniku najdemo tudi poročilo o zborovanju predstavnikov vseh slovenskih društev v Trstu in na Krasu, ki je bilo v Narodnem domu v Trstu. Od 70-ih društvenih zastopnikov se jih je predstavilo 43. (Bossi in Baf 1997–1998)

Ščekovo prvo delovno mesto pri Sv. Ivanu je časovno sovpadlo z začetkom prve svetovne vojne, zato ne preseneča, da je veliko svojega časa namenil reševanju socialnih stisk tistih, ki jih je ta nemirna doba najbolj prizadela. Tako je v tem času v Edinosti apeliral na ljudstvo naj pripomore pri zbiranju najnujnejšega:

*Za vsako še tako revno oblačilce vam bodi solza hvaležnosti ubogih otrok v zadoščenje!
Bog pa plačnik! Virgilij Šček, kapelan pri Sv. Ivanu (Šček 1917: 2)*

S tem namenom je sestavil letak *Klic ubogih*, s čimer je pozval dijake, da so od hiše do hiše popisovali socialno stanje družin, pobirali uporabne stvari in kaj malega denarja, kar bi lahko prišlo prav najšibkejšim.

Z dokumenti v rokah, kako ljudje gladujejo in celo umirajo, sem se podal k vojaškemu poveljniku v mesto ter ga prosil za moko proti plačilu. Poveljnika sem ganil. S pekarno, ki

je bila pod župniščem, [...] smo se dogovorili za peko. Tako smo dnevno spekli tudi na kvintale kruha. (Šček 1979: 173)

Ob opravljanju osnovnega poklica je bil katehet v ljudski šoli, duhovnik v umobolnici, zavzemal pa se je za ustanovitev sirotišnice in organiziral čez sto predavanj v Dekliški Marijini družbi, ki je bila ustanovljena 1903 pri Sv. Ivanu⁶. Uradovanje se mu je pri kaplanski službi zdelo odveč. Bil je namreč prepričan, da mu pobere preveč časa na račun njegovega osnovnega dela. Ves čas pa je bilo njegovo delo prežeto s skrbjo za slovenski jezik. Na vsakem koraku si je prizadeval zanj, tudi takrat, ko je šlo za dogovore z oblastmi. Na ta način je poskrbel, da je imel tudi v tistem času jezik mesto, kot si ga je zaslužil.

V ljudski šoli sem bil jaz edini izmed učiteljev (morda nas je bilo 15), ki sem vodil uradni dnevnik v slovenskem jeziku. Celo na magistrat sem naredil več slovenskih vlog, tako da se je moj šef, župnik Sila, kar čudil: »Kako si kaj takega upate?« (Šček 1979: 22)

Julija 1917 ga je škof premestil na novo delovno mesto, v cerkev Sv. Antona⁷, kjer je v tistem času živelo veliko slovenskih železničarskih družin. Predan je bil svojemu osnovnemu poklicu, ob tem pa je redno obiskoval družine na domu in obnemogle. Tako je le v mesecu marcu tega leta opravil 227 obiskov (Požar 1989). Šček, vajen dobre organizacije, je takoj dal pobudo za izdelavo prvega narodnega katastra, ob čemer ga je takoj zbudilo v oči dejstvo, da sta bili na tem območju le nemška in italijanska šola. Zavedal se je, da je slovenskim železničarskim otrokom potrebno dati dobro vzgojo v slovenskem jeziku, kar je mogoče le v slovenski šoli. Delo je steklo nemudoma. S podporo dnevnika Edinost in ob množičnem pozitivnem odzivu javnosti je v okraju Sv. Vida ustanovil podružnico šolske družbe Cirila in Metoda ter postal njen tajnik. Prva izmed pobud je bila ustanovitev slovenske šole v tem okraju. Šček je ponovno

---

⁶ Dekliška Marijina družba pri Sv. Ivanu je bila v tistem času zelo pomembna ustanova. Nastala je kot ena izmed hčerinskih družb Marijine družbe, ki je bila ustanovljena 1899 pri Starem sv. Antonu, njeno poslanstvo pa je bilo veliko bolj narodnoobrambno kot versko. Dekleta so tako v njej imela nekašen azil, ki jih je varoval pred potujčenjem, saj si je ta ustanova s številnimi dejavnostmi prizadevala, da se je slovenska beseda dosledno ohranjala.

⁷ V Trstu sta dve cerkvi sv. Antona. Ta, v kateri je služboval Šček, je v starem mestu na trgu Hortis. Marija Terezija pa je ob izgradnji terezijanske četrti zgradila na koncu kanala Rusega mosta cerkev, ki so jo poimenovali cerkev sv. Antona novega.

organiziral tudi zbiralno akcijo sredstev, ki je sprva zajela le tržaško področje, kasneje pa se je razširila na večji slovenski prostor.

Tako pridno smo nabirali, da smo se čez nekaj mesecev mogli dogovoriti za nakup hiše v ulici Franca, menda št. 5, kjer imajo danes nemške redovnice samostan. (Šček 1979: 174)

Uspel je. Ne le z odlično organizacijo, pač pa tudi z lastnim finančnim prispevkom. V Edinosti je tako v rubriko *Darovi* zapisal:

Namesto velikonočnih voščil tržaškim prijateljem daruje za šentvidsko šolo Virgilij Šček 5K (Šček 1918: 4).

Šolska družba Cirila in Metoda mu je v izraz hvaležnosti dovolila imenovati voditelja šole. Prav zanimivo pa je, kako so v Edinosti nagovarjali slovenske matere, naj svoje otroke vpišejo v to šolo, in s tem pripomogli k večjemu vpisu:

Šentvidski Slovenci! Volkovi v volčji koži so, ki pravijo, »Kaj bom vpisaval otroka v slovenski vrtec? Kaj bo pastir ali hlapec? Iz slovenskega vrtca bo vstopil v šentvidsko ljudsko šolo, kjer se bo izučil v slovenskem in nemškem jeziku, potem bo vstopil v Obrtno šolo ali pa na Slovensko realno gimnazijo, ki se prav gotovo v kratkem otvori. Od tod bo imel otrok vse poti odprte [...]. Samo neznačajneži dajejo otroke v tujejezične šole, čeprav imajo slovensko na razpolago. [...] Mamke v Šentvidskem okraju, čujte! Gospa Francka je dejala, da ne utegne k Sv. Jakobu, da bi vpisala otroka za šentvidsko šolo; zakaj tam vpisujejo samo predpoldne od 8 do 12; tačas pa mora kuhati in druga dela opravljati. Dobro, veste kaj? Pri kapelanu Starega Sv. Antona, pri g. Ščeku — via Fabbri šte. 2 nadstr. III — se bodo vpisovali otroci danes v sredo, potem v soboto predpoldne od 10 do 12 in pa danes v sredo in četrtek in petek popoldne od 3 do 8 zvečer. Ali niso to primerne ure? Čuj torej, mamica! Izreži to obvestilo iz »Edinosti«, ravnaj se po njem in daj ga potem v roke znankam in sosedam kakor Tončki in Pepci in Urški, ki so danes pozabile kupiti »Edinost«. [...] Te nasvete ti daje Tvoj stari znanec, ki zelo, zelo ljubi Tvoje otroke, boter Luka. (Domače vesti 1918: 2)

Vojna je kasneje delovanje te šole preprečila, a to je bila usoda vseh slovenskih šol v času fašizma. Ob tem pa ne gre prezreti dejstva, da si je Virgil Šček skrajno

prizadeval za ohranitev slovenske besede tudi v cerkvi. Pridige iz njegovih ust so bile tako dosledno v slovenskem jeziku, enako je bilo s petjem naboznih pesmi.

Pri Starem sv. Antonu, kjer smo imeli ob nedeljah predpoldne slovensko pridigo, popoldne pa krščanski nauk v slovenskem jeziku, med mašo in večernico slovensko petje, sem poskusil odpraviti latinski »Tantum ergo« in ga nadomestiti s slovensko pesmijo, kakor je navada po vsem Slovenskem, toda župnik, ki je bil Italijan, mi je ta poskus kratko malo prepovedal. (Šček 1979: 176)

Leto 1917 je leto Majniške deklaracije, s katero so slovenski, hrvaški in srbski poslanci v dunajskem parlamentu zahtevali samostojno skupno državo znotraj Avstro-Ogrske. Obdobje do razglasitve Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, 29. oktobra 1918 je bilo politično zelo angažirano. Tržaški Slovenci so za glavnega govornika na svojem zborovanju določili Virgila Ščeka. Žal mi zapisa Ščekovega govora iz tega obdobja ni uspelo najti, sem pa naletela na njegov tedanji članek v Edinosti, iz katerega je moč razbrati vso njegovo narodno angažiranost. V njem namreč izraža nujno po ustanovitvi Narodnega sveta, nekakšne »neformalne vlade« (ustanovil ga je leto kasneje, 1918, v Lokvi), kot so jo že imeli drugi narodi Evrope, predvsem pa nagovarja vse Slovence, naj nehajo razmišljati o tem, kdo je liberalec, kdo klerikalec, naj pozabijo na svoje notranje spore, ker ima narod skupnega zunanega sovražnika, ki ga lahko le skupaj premaga. Poudaril je, da bodo dotlej vsi Slovenci skupaj trpeli, ne glede na politično usmerjenost ali razredno pripadnost. Tako je predstavil naloge Narodnega sveta:

Naloga »Narodnega sveta« bi bila splošno rečeno: smotrno organiziranje in vodstvo narodnoobrambnega dela, med drugim: izdajal naj bi narodnoobrambne spise, letake itd., izdajal naj bi glasilo (mesečnik), imel naj bi v evidenci vsa uradniška mesta in vplival naj bi na zasedanje teh mest, imel naj bi v evidenci vse šolstvo, dajal časnikom smernice za stalne rubrike: novice, ki vzbujajo ljubezen do naroda, kažejo na krivice, ki se nam gode, in vse to po preračunanem sistemu. (To sta doslej vršila »Edinost« pa »Mir«. Koliko smo zamudili! Če je koga pes ugriznil, to je moralo v list, krivice pa, ki so se zgodile narodu in jeziku, nas niso zanimale.) [...] Še to jesen naj se skliče pripravljalni shod za ustanovitev »Narodnega sveta«.

Pa mi, Tržačani? Ali ne bi mogli koj poklicati v življenje pokrajinskega narodnega sveta? Na delo! Virgil Šček (Šček 1917: 2)

V tem času je bil Virgil Šček še nadzornik tržaške Nove založbe, veliko pa je pripomogel tudi kot soustvarjalec lista *Jugoslavija*. Šlo je za tednik, ki ga je urejal dr. Izidor Cankar, čigar primarno poslanstvo je bilo širjenje jugoslovanske ideje in enotnosti, vendar ne v okviru avstrijske države. Tednik je živel le kratek čas, od novembra 1917 do julija 1918, saj ga je oblast prepovedala, njegove ustvarjalce pa preganjala.

3.1.3 VIRGIL ŠČEK MORA V LOKEV

Zaradi že tako šibkega zdravja, ki se je ob nenehnem garanju še poslabšalo, je tržaško-koprski škof Andrej Karlin s septembrom leta 1918 Virgila Ščeka premestil v kraško vasico Lokev, kjer je kot samostojni kaplan pričel s službovanjem 1. septembra istega leta. Kljub slabemu počutju pa to Ščekovo obdobje še zdaleč ni bilo podobno počitku. V zraku je bil konec vojne, propad cesarstva in ideja Narodnega sveta je lahko zaživela. Ob dejstvu, da je zelo dobro poznal določila Londonskega pakta, sprejetega 16. aprila 1915, je bil do osvoboditve izpod tujega jarma po razpadu Avstro-Ogrske zelo skeptičen, saj je bila Primorska po tem dokumentu dodeljena Italiji. Prav zato je bila ena izmed prvih nalog Narodnega sveta razglasitev pripadnosti lokavske občine Jugoslaviji. Župan Mihael Placer, Virgil Šček in ostali v občini so tako pripravili posebno izjavo, v kateri so se opredelili, da bodo za dobrobit občanov v času do sklenitve miru sodelovali z italijanskimi oblastmi, vendar pod posebnimi pogoji. Tako je na dan razpada Avstro-Ogrske na lokavskem zvoniku plapolala velika slovenska zastava, Lokavci pa so jih od prvega do zadnjega razobesili tudi na svoje hiše.

3.1.3.1 Prihod Italijanov leta 1918

Že novembra 1918 so v Lokev vkorakali Italijani, da bi jo zasedli. Koliko veličine in narodne zavednosti je Šček tedaj premogel, je moč razbrati iz tega njegovega spominskega utrinka:

Poveljnik laške posadke se je informiral, kdo zna italijansko, nato me je poklical ter naprosil, naj se domači oblastniki njemu predstavijo, da se izvršijo formalnosti, ki so ob

zasedbah potrebne. [...] Župan, nekaj starejših ter učiteljstvo smo sklenili: 1. da se predstavimo poveljniku v prostorih županstva na Tabru, 2.) da bo razpravni jezik slovenski in italijanski in bo kaplan fungiral tolmača, 3.) sestavili smo izjavo [...]: Predstavniki krajevnih oblastev priznavamo, da so italijanske čete zasedle našo občino, ter izjavljamo, da bomo z njimi delovali v prid občanarjev do sklenitve miru. Torej nič pozdravljanja, nič udinjanja, nič hlapčevanja. Te sklepe smo poslali poveljniku kot predlog in poveljnik jih je sprejel. Župan Mihael Placer je čital slovensko izjavo, istočasno je poveljnik dobil italijanski prevod. (Šček 1979: 175–176)

Kljub čedalje težjim razmeram in prepovedi društvenega delovanja pa Šček ni prenehal z organizacijo kulturno-družabnih srečanj svojih Lokavcev. Še naprej so se družili v okviru Ljudskega odra in ohranjali slovensko besedo in pesem. Tako se glasi spomin Lokavca Toneta Bana na enega izmed teh dogodkov, na veselico v jami Vilenici, na kateri se je s Ščekovim dovoljenjem prvič po vojni tudi plesalo. Virgil Šček je njegovo pričevanje tako prepisal v drugi del *Lokavskih starin* (Glej Prilogo 2) :

G. Tone Ban pripoveduje o Ljudskem odru. Po prepovedi, o kateri beri na str. 57, je društveno delovanje prenehalo.

»Ko so Lahi prišli, je g. kaplan Šček priredil na svojo pest več veselic na Tabru: nekaj veselic, na katerih so sodelovali le šolski otroci, pri nekaj drugih pa so sodelovali odrasli. Med temi je bila najvažnejša veselica v jami Vilenici; ta veselica je bila strašno težko podjetje. Fantje so se na velikokratna prigovarjanja kaplana izrekli za veselico v Vilenici pod pogojem, da se bo po končani veselici prvič po vojni plesalo.

Veselica se je vršila po litanijah in je trajala do pozno v noč: deklamacija, prizori, petje, veseloigra. [...] Dekleta so pripravljala vsakovrstna jedila, nališpe, razglednice za šaljivo pošto, sadje ... [...] Potem je veselični odbor, to je g. Šček, dovolil gostilničarjem, da so si izven jame, na ravnici pred grmi in drevjem, ustanovili svoj šotor, zato dali veseličnemu odboru gotovo svoto denarja.« (Šček, Lokavske starine I: 59).

3.1.3.1.1 Čedalje hujše nasilje nad primorsko duhovščino

Leto 1918 pa ni bilo le leto razpada Avstro-Ogrske, pač pa se je s tem začela vojaška uprava, ki je trajala od 5. novembra 1918 do 5. januarja 1921, ko so bili naši kraji priključeni k Italiji. Vmes je prišlo še do podpisa Rapalske

pogodbe 12. novembra 1920 med Jugoslavijo in Italijo, s tem pa se je pričela vsesplošna italijanizacija, ki ji je bil osnovni načrt za doseg cilja izgon duhovnikov in teror nad njimi. Dogodki so se razvijali Italijanom v prid. Prvi slovenski izobraženci, ki jih je Italija internirala, so bili duhovniki v Goriških brdih in Posočju. Nanje se je oblast spravila že leta 1915 z vstopom Italije v vojno. Goriški nadškof Sedej je posredoval. Obrnil se je na Sveti sedež, izrazil svoj strah ob dejstvu, da okupacijske oblasti načrtno izganjajo slovanske duhovnike in da nameravajo odstraniti tudi oba slovenska škofa, tako v Trstu kot v Gorici. Kljub papeževemu poskusu posredovanja pri oblasteh se je črni scenarij uresničil. Vojaški guverner iz Trsta Carlo Petitti di Roreto je sprva zagotovil, da bo Italija spoštovala versko svobodo, po drugi strani pa ni reagiral, ko je italijansko časopisje izvajalo gonjo proti slovenskim in hrvaškim duhovnikom in škofom. Na okupiranem ozemlju je bilo v obdobju vojaške uprave konfiniranih na stotine Slovencev in Hrvatov, predvsem izobražencev. Med njimi je bilo okoli 150 škofijskih slovenskih duhovnikov in bratov laikov.

Med škofijskimi duhovniki jih je bilo 72 iz tržaško-koprske škofije, 26 iz goriške, 8 iz poreško-puljske, 25 iz krške in 15 iz trnovske in postojnske dekanije. Najbolj vidni žrtvi iz tega obdobja sta bila krški škof dr. Anton Mahnič in tržaško-koprski škof Andrej Karlin. (Klinec 1979: 14)

Tržaški škof Andrej Karlin je goriškemu nadškofu Sedeju 28. novembra 1918, le nekaj mesecev pred koncem svojega službovanja v Trstu, takole zapisal, ko se je vojaški oblasti zelo zameril z odklonitvijo slavnostne maše v zahvalo za italijansko zmago in prihod prej omenjenega vojaškega guvernerja Petittija v Trst:

Vse italijansko časopisje dol do Kalabrije in Sicilije bi me rado spravilo iz Trsta. Jaz pa se držim kot klop kože. (Klinec 1979: 12)

Oblastniki so brutalno obračunali z njim, ga napadli, mu odnesli dragoceno kulturno in narodno dediščino, rokopisni dnevnik, uničili so v škofiji vse, kar se je uničiti dalo, na njegovo mesto pa postavili škofa Angela Bartolomasija. Škof Karlin je odšel v Ljubljano, kjer je ravnateljaval v škofijskih zavodih, leta 1923 pa je postal mariborski škof.

Slika 7: Tržaško-koprski škof Andrej Karlin.

Tudi usoda prejemnika Karlinovega pisma iz leta 1918, nadškofa Sedeja, ni bila veliko drugačna. Tudi on je odklonil »Te Deum« v zahvalo za zmago italijanskih oborožencev, očitali pa so mu tudi, da je zavlačeval z odstranitvijo slovenske duhovščine. Nadškof Sedej je vztrajno zavračal vse zahteve guvernerja Petittija. Nanj se je zato spravil ves nacionalistični tisk, škofijski dvorec so mu popackali z napisi: »Smrt Sedeju!« Od vsepovsod so leteli nanj očitki in hude obtožbe, tako da je pod vsemi pritiski tudi sam klonil in papežu ponudil svoj odstop. Resnično pretresljiv in ganljiv je bil odziv slovenskih dekanov na to škofovo odločitev: podali so namreč skupno izjavo, v kateri so nadškofa opogumljali, da kljub nemogočim razmeram ostane in se ne da ustraševati oblastem. Tako so zapisali:

Ta odkritosrčen dokaz vse slovenske duhovščine, ki je pod Vašo nadpastirsko oblastjo, Vam bodi, Prezvzišeni, v zadoščenje za vse krivice, ki se vam gode in za vso žalost, ki ste jo občutili v teh letih. (Klinec 1979: 16).

Kljub vsem pritiskom, zaničevanjem in razčlovečenju je goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej ostal na položaju vse do prisilne upokojitve 25. oktobra 1931, ko je bil na njegovo mesto imenovan član fašistične stranke in vnet pristaš fašističnega režima Giovanni Sirotti iz Istre.

Slika 8: Goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej.

To sta le dve izmed mnogih tragičnih zgodb primorskih duhovnikov, ki se za narod niso borili z orožjem v rokah, pač pa z duhom in moralno silo.

V knjigi Lava Čermelja lahko preberemo, da je pri izvajanju Petittijevega odloka je vojaški oblasti pomagala tudi italijanska duhovščina, ki je pregledovala župnijske matične knjige v župniščih z namenom, ugotoviti, v katerem jeziku so napisane, slovenskem, hrvaškem ali latinskem. O svojih dognanjih je nato poročala vojaški oblasti. Z izgovorom, da v cerkve hodijo tudi italijanski vojaki in italijanske družine, so italijanski duhovniki nagovarjali slovanske, naj mašujejo v

italijanskem ali latinskem jeziku. To je bil začetek vsesplošnega terorja in pregona slovanskih duhovnikov, ki je prešel v krvave obračune, poniževanja, požige župnijskih uradov, uničevanje bogatih cerkvenih knjižnic, sakralnih umetniških del in matičnih knjig, ki niso bile napisane v latinskem jeziku; vse to so postali ničvredni predmeti obračunavanja in izživljanja nad slovanskim narodom (Čermelj 1965). Ob tem pa nikakor ne gre prezreti dejstva, da se vsi italijanski duhovniki še zdaleč niso strinjali z novim režimom. Tako se je leta 1919 novoimenovani tržaško-koprski škof Angelo Bartolomasi javno zoperstavil takemu ravnanju:

Protestiram proti napadom na cerkve, župnišča in župne urade. Protestiram proti uničevanju knjig, matičnih registrov, slik, opreme in posvečenih predmetov. Protestiram proti grožnjam in ustrahovanju z orožjem, proti surovemu nasilju, proti pretepanju in telesnim poškodbam župnikov in kaplanov [...]. Priznam, da si nisem nikdar mogel misliti, da bodo zame prišli dnevi, ko bom moral opraviti tako žalostno dolžnost. (Čermelj 1965: 196–197)

O teh krvavih dogodkih je poročal tudi tedanjemu papežu Benediktu XV., ki je v pismu skrajno obžaloval in obsodil tovrstno početje italijanskih oblasti ter izrekel svojo popolno podporo slovanskim duhovnikom. Žal pa tudi ta apel ni zadostoval. Kot bi ta papeževa poteza še bolj razplamtela sovražna fašistična čustva, so si napadi na duhovščino sledili tako rekoč drug za drugim. Prav zaradi tega se je do konca razočarani škof Angelo Bartolomasi raje odpovedal tržaški škofiji, kot da bi ostal na svojem mestu in bil eden od sokrivcev cerkvenega molka ob fašističnih zločinih v Istri.

3.1.3.1.2 Odgovor primorske duhovščine na italijansko nasilje: Zbor svečenikov sv. Pavla

Ob vseh teh grozodejstvih je postalo jasno, da se mora primorska duhovščina organizirati. Bila je na pragu velike zgodovinske in daljnovidne odločitve, ki je imela za posledico narodni obstoj. Trije kraški duhovniki – Virgil Šček, tedanji dekan v Komnu Ignacij Valenčič in dr. Anton Požar – so ob koncu leta 1919 tako dali pobudo, da se obnovi Zbor svečenikov sv. Pavla, ki je bil

ustanovljen že nekoliko prej, leta 1889 v Trstu, razpustili pa so ga ob začetku prve svetovne vojne.

Rudolf Klinec je tako povzel njihove sklepe: nekdanji Zbor svečnikov sv. Pavla naj se obnovi kot stanovsko društvo, vanj naj se vključijo slovenski in hrvaški duhovniki, tako da bo Zbor zakoniti predstavnik in dejanski glasnik vse slovenske duhovščine v Italiji (Klinec 1979: 21). Ta pobuda je izjemnega pomena, saj je bila to v tedanjih razmerah edina možnost za ohranitev slovenske manjšine v Italiji. Prav to je bil namreč temelj, na katerem se je lahko upirala fašistični uničevalski oblasti. Zbor je tako postal glavni organizator narodne, verske in kulturne dejavnosti. Združil je slovensko duhovščino in ne le to, po izvolitvi vodstva je zastopal položaj, pravice in gmotne zadeve duhovnikov ter slovenskega in hrvaškega ljudstva. Duhovniki so se organizirali na zelo profesionalni ravni. Kot lahko beremo v Pelikanovi knjigi, so ustanovili šolski odsek, ki je skrbel za verski pouk in vzgojo slovenskih otrok v šoli, zbiral je statistične podatke o šolstvu in posredoval pri oblasteh v Rimu, odsek za pravno varstvo in gmotne zadeve duhovnikov je zbiral podatke o materialni in duhovni škodi, ki je bila povzročena slovenskim in hrvaškim duhovnikom, reševal je tudi nekatere primere katoliških laikov, ki jih je fašizem preganjal, odsek za narodno politiko je vzdrževal stike s političnim društvom Edinost, ki je bilo v tem času še skupno, liberalno-krščansko, odsek za kulturno in socialno iniciativo je skrbel za širitev prosvetne organizacije in oživljanje društvenega življenja, nekoliko kasneje pa so organizirali še odsek za organizacijo verskega življenja, ki si je kot nalogo zadal ustanovitev čim večjega števila verskih organizacij za otroke in odrasle (Pelikan 2002: 91–126). Virgil Šček in Ivan Rejec sta si omislila *Zbornik svečnikov sv. Pavla*, ki je razmeroma redno izhajal od leta 1920 do 1928, ko je bil v skladu z odločitvami pokrajinskih fašističnih sekretarjev iz leta 1927 ukinjen. Liliana Ferrari je o njem zapisala, da gre za bogat vir podatkov o delovanju slovenske duhovščine, o njenem odnosu do tedanje politične oblasti, ki je postajala čedalje agresivnejša, opisuje pa tudi delovanje njenih nasprotnikov, socialcev in liberalcev. Izpostavljeni so torej vsi problemi, s katerimi se je duhovščina ukvarjala, pa naj gre za področje dušnega pastirstva, gospodarstva, kulture ali politike (Ferrari 1981: 169).

V uvodu prve številke *Zbornika* se je tako Zbor zaobljubil, da se bo zavzemal za narodne pravice slovenskih manjšin, duhovniki pa ne bodo mirno prenašali zatiranja, ne glede na to, s katere strani izhaja. Posledica vseh teh prizadevanj je bila, da so duhovniki postali glavna tarča fašističnih obračunavanj. Očitano jim je bilo tudi to, da so »najhujši nasprotniki političnega programa države«, ki namerava v obmejnih deželah z vsemi sredstvi izvesti nacionalno asimilacijo drugorodcev. Kljub pritiskom italijanske oblasti pa se Zbor ni vdal. Duhovniki so se premišljeno organizirali in že na prvem občnem zboru, 8. januarja 1920 v Sežani, izvolili svoje novo vodstvo: predsednik je postal Ignacij Valentinčič, podpredsednika sta bila Ivan Rojec (tolminski dekan) in Ivan Flego (dekan v Buzetu), odborniki pa so postali Alojzij Kraševac, Franc Švara in Virgil Šček, ki je bil septembra tega leta na prošnjo duhovnikov in s privoljenjem škofa Angela Bartolomasija imenovan za profesionalnega tajnika Zbora.

Za častna mesta se nisem nikdar potegoval. Tajnik Zbora svečnikov, državni poslanec, tajnik Katoliškega tiskovnega društva, tajnik Goriške Mohorjeve družbe. Nikdar in nikjer nisem bil predsednik, ki je več ali manj častno mesto, bil sem le tajnik, ki je mesto dela. (Šček 1979: 180)

Tu so lahko odlične Ščekove organizacijske sposobnosti prišle še bolj do izraza kot dotlej. Koordiniral je delo vseh odsekov Zbora, se udeleževal konferenc, predaval o pomenu zadružništva po Krasu in Istri. Ustanovil je več kot deset kmetijskih zadrug, s čimer je reševal gmotni položaj kmeta, pa čeprav so ga fašisti ves čas nadzorovali. V Edinosti je leta 1921 tako zapisal:

Treba je, da delamo tako, da bo ta beseda, ki jo je spočel zdrav razum našega kmeta in jo goji njegovo srce, tudi zares meso postala. Potreba, da se vse obstoječe kmetijske zadruge strnejo v eno edinstveno centralo, je tako očitna, da bi bilo vsako dokazovanje popolnoma odveč. Za centralizacijo govore jasno gospodarski razlogi: čim večje množine se bodo nakupovale, tem ceneje se bodo oddajale potrebščine članom. Jasno ko beli dan! Oderuštvo se bo odpravljalo. Kmetje bodo potom zadruge vse odvečne pridelke prodajali, potom zadruge si bodo kmetijske potrebščine skupno nabavljali, izključujoč po možnosti vse posredovalce. (Šček 1921: 1)

Kako pomemben je bil Zbor svečnikov sv. Pavla, nam kažejo številne pobude, ki so iz njega izšle (Klinec 1979: 28). Dal je pobudo za ustanovitev Goriške Mohorjeve družbe, Mohorjeve družbe za hrvaško Istro in Katoliške tiskarne in knjigarne (še danes deluje pod imenom Katoliška knjigarna) v Gorici. Reševal je usodo slovenskega jezika pri verskem pouku s »Sedejevo šolo« in dal pobudo za ustanovitev samostojne province lazaristov na Mirenskem gradu ter šolskih sester v Tomaju. Veliko duhovnikov je obvaroval pred nasilnim pregonom fašističnih oblasti, iz njega pa se je razvila največja katoliška organizacija, »Prosvetna zveza«. Zbor je ustanavljal kmetske in delavske zveze, katerih glavno delovanje so bila javna zborovanja, ki so potekala po najrazličnejših slovenskih krajih. Glavnino tega dela so opravljali Virgil Šček, Engelbert Besednjak in Jože Bitežnik. Zelo pomembno je bilo tudi zavzemanje Zbora svečnikov sv. Pavla za slovenske škofo v spomenici *Memorandum Cleri Jugoslavi territori ab Italis occupati*, ki sta jo 5. marca 1920 Virgil Šček in škof Jeglič obrazložila papežu Benediktu XV. V njej je bila namreč opisana usoda 500.000 Slovencev in Hrvatov na področju Julijske krajine in nasilje, ki se je izvajalo nad duhovniki. To spomenico, ki ni nič drugega kot zahteva po cerkveni avtonomiji, je podprlo tudi politično društvo Edinost v Trstu. (odstavek po Klinec 1979)

3.1.3.1.3 Skrb za ohranitev slovenščine v šoli – Sedejeva šola

Ena temeljnih nalog Zbora svečnikov sv. Pavla je bilo reševanje usode slovenskega jezika pri verskem pouku, s čimer pa Zbor ni reševal samo statusa jezika znotraj cerkve, ampak položaj celotnega slovenskega šolstva na tem področju. S tem je bil namreč slovenskim otrokom omogočen vsaj osnovni pouk materinščine, ki je vseboval branje in pisanje. Odlična organizacija s poročevalcem za šolstvo Leopoldom Cigojem na čelu in ekipo, v kateri je bil tudi Virgil Šček, je neumorno zbirala podatke, iskala pravne argumente, s katerimi se je mogla upirati tedanjemu režimu in ga temu primerno obsojati. Kako daleč so si drznili slovenski duhovniki v tistih skrajnih razmerah, pove podatek, da je moral pred njihovimi utemeljitvami kloniti tudi Mussolini. Kljubovanje tedanjim napadom sovražnih oblasti so avgusta 1928 podprli še s sprejetjem zgodovinske odločitve:

Izjavljamo: da pod nobenim pogojem ne pojdemo v šolo učiti slovenske otroke krščanski nauk v italijanskem jeziku, in sicer zato, ker bi bilo to proti božjemu in naravnemu pravu, proti vsej dosednji praksi sv. Cerkve, proti določilom kodeksa in proti temeljnemu pravilu pedagogike, ki zahteva, naj se otroke poučuje v materinem jeziku. (Klinec 1979: 38)

Istega leta je sledil ukaz tržaškega šolskega skrbnika, naj se verouk poučuje le v italijanščini, vendar to Zbora ni ustavilo. Nasprotno. Nadškof Sedej je nemudoma določil, naj se povsod uvede verouk v slovenskem jeziku, hkrati pa je naslovil na šolsko oblast prošnjo, naj se odlok o uvedbi italijanščine umakne. Ostal je neuslišan. Sledil je še glasnejši Sedejev apel. Na Sv. sedež je 18. januarja 1929 v slovenskem jeziku poslal pismo, v katerem je obsodil tovrstno ravnanje oblasti.

Državna oblast nima nikake pravice poniževati verski pouk v sredstvo za potujčevanje in italijanizacijo. (Klinec 1979: 39)

Težek položaj slovenskega šolstva pa je Virgil Šček leta 1921 v Edinosti označil takole:

Ko je bila vlada zaprla naše zavode in izgnala iz njih učečo se mladino, se ta slednja ni kar tako vdala. V zasebnih stanovanjih, kasneje v podstrešjih ter v skladiščih je nadaljevala mladina svoje nauke. In ko je »oblastvo« iztaknilo tudi ta »učilišča«, se je dijaštvo zatekalo v kleti, posnemajoč prve kristjane, ki so se skrivali v katakombah pred tedanjimi razbojniki. Slednjič je zlomila vlada tudi ta odpor naše mladine ... (Šček 1921: 1)

Zasluga Sedejevega pisma je, da so župnijske šole v slovenskem jeziku preživele, previharile vse fašistične viharje in da se je po kapitulaciji Italije leta 1943 slovenski pouk ponovno vrnil v šole. O tem zmagoslavnem trenutku, ki ga je Virgil Šček dočakal v Lokvi, je v *Lokavskih starinah* zapisal (Glej *Prilogo 3*):

Slovenska šola se je otvorila 22. novembra 1943. Teden prej sem sestavil prošnjo na podštata dr. Ivana Bašo, na bivšega šolskega voditelja Slavoj Praprotnika ter kaplana Toneta Požarja, ki je bil ta čas na izpitih na vseučilišču v Padovi.

V priliki shoda žena sem v cerkvi prebral vse tri prošnje in žene so jih podpisale. [...]V nekaj dneh je bil sklep za otvoritev šole gotov. Vodstvo je prevzel – po plebiscitnem mnenju vseh Lokavcev – zaslužni učitelj Slavoj Praprotnik, ki se je kar pomladil, da imamo po 20 letnem laškem zatiranju spet slovensko šolo. On poučuje višjo skupino. Nadaljnje učiteljske moči so: inženir Dare Ostan, ki biva pri Srebotnjakovih, kaplan Tone Požar, Sonja Obersnel, Mira Obersnel, Majda Srebotnjakova. (Šček, Lokavske starine II: 114)

3.1.3.2 Lokavske starine

Kljub zelo aktivnemu javnemu delu in osnovnemu dušnopastirskemu službovanju je Virgil Šček našel tudi čas, da je predano zapisoval svoja dognanja in dragocene izkušnje v *Lokavske starine*.

Gre za tri debele rokopisne knjige, večinoma jih je napisal sam, delno pa so mu v času bolezni pri tem pomagali pomočniki, ki jih danes hranijo v lokavskem župnišču. Žal za te knjige ni poskrbljeno, kot bi moralo biti. Zob časa jih je zelo načel, poleg tega pa si tisti, ki si jih pridejo ogledovat, dovoljujejo podčrtovanja in druge označbe, kar je za pomemben dokument, ki tako bogato izpričuje kulturno in narodovo zgodovino ter je prava zbirka narečnih izrazov, običajev in pomembnih dogodkov, neprimerno. Virgil Šček se je, kot je zapisal v uvodu prve knjige, pisanja lotil leta 1918, ko je pričel s službovanjem v Lokvi. Kasneje jih je zaradi zahtevnega javnega delovanja moral opustiti. Z zapisovanjem pa je nadaljeval leta 1941, ko je prišel ponovno v Lokev, kjer je živel pri dr. Tonetu Požarju vse do svoje smrti. V tem času sta nastala drugi in tretji del *Lokavskih starin*.

Slika 9: Vsi trije zvezki *Lokavskih starin*.

Šček je bil direkten in pošten človek. Ko je videl krivico, jo je obsodil. In tako je bilo tudi z njegovim odnosom do cerkve ali do katerekoli oblasti. V *Lokavskih starinah* je tako na konkretnih primerih obsodil zlorabljanje deklet in otrok, nepristransko je popisoval zločinske poboje, ki so se godili na eni in drugi strani, opisal je vse najtežje in najsrečnejše trenutke svojih Lokavcev, bil je skratka kritično družbeno oko in ni naključje, da je imel toliko težav z oblastmi svoje dobe. Ob vsem tem pa je ves čas tvorno pomagal pri osvoboditvi in se srčno veselil vsakega, še tako majhnega napredka primorskega človeka v tedanji dobi. V uvod druge knjige *Lokavskih starin* je zapisal (Glej *Prilogo 4*):

Tudi ni sistema. Ni bilo časa. Rešiti sem hotel starine pozabe. Kadar hiša gori, gospodinja stlači v žakelj robo brez sistema. Če se bo komu ljubilo, naj se loti urejanja in prepiše v drugo knjigo.

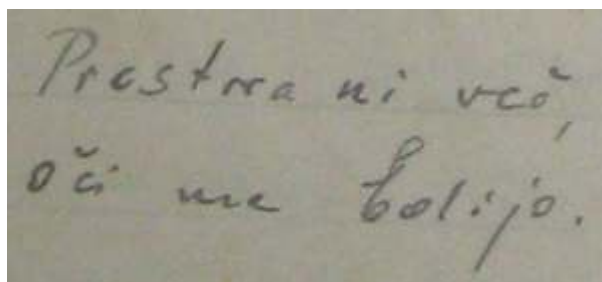
*Pisal sem z ljubeznijo do naše slovenske domačije in v prijetnih spominih na lokavsko ljudstvo. (Šček *Lokavske starine II*: Uvod)*

Lokavske starine nam resnično pokažejo ves Ščekov odnos do naroda, do slovenskega jezika, do pravic in krivic, predvsem pa iz njih žari njegov predan odnos do dela. Znano je, da Šček nikoli ni hodil okrog brez svinčnika in papirja. Povpraševal je po vsem in popisoval, kar mu je prišlo pred oči ali na ušesa. O tem, kako dosleden je bil, je v intervjuju za *Novi glas* 1998 v Sežani pripovedoval duhovnik Franc Koritnik, ki je od leta 1939 do 1955 služboval v Brkinih, v župniji Vatovlje:

Moram povedati, da je Šček rad prihajal na Vatovlje, kadar sem potreboval njegovo pomoč. Ko sem na primer šel za teden dni na duhovne vaje, je on prišel gor in me nadomeščal. Šček je zelo vestno opravil svojo nalogo v moji župniji. Preden je odšel, je sestavil zapisnik in vse natančno opisal, kar je v župniji naredil. Med drugim tudi, koga je pokopal in da je zapis v mrliško knjigo naredil v slovenščini, čeprav smo takrat matične knjige morali pisati v latinščini. A on se je izgovoril, da ni župnik in torej ni dolžan izpolnjevati teh predpisov, sam pa naj delam po predpisih. Zanimal se je za cerkev. Vse posebnosti in zanimivosti je našel ter jih zabeležil in me nanje opozoril. Pregledal je tudi mojo knjižnico, mi omenil zanimive stvari, ki jih je našel, in mi svetoval, kaj naj še preberem ali si nabavim. Povzpел se je v zvonik in pogledal zvonove ter celo zabeležil, koliko golobov gnezdi v zvoniku. Obšel je tudi več vasi. Hodil je okoli in spraševal ljudi o vsem mogočem, tako da je v enem samem tednu spoznal Brkine bolj kot jaz v enem letu. (Tavčar 2000: 110).

Bil je skratka pravi popisovalec svoje dobe. *Lokavskih starin* se je lotil sistematično. Dosledno je iz starih župnijskih knjig najprej prepisal vse pomembne podatke in jih tako rešil pred uničenjem, saj segajo najstarejši zapisi že v 16. stoletje. V prvem delu tako najdemo zanimive rodbinske podatke, nenavadne vremenske dogodke, natančen popis priimkov in imen v 18. stoletju, opis glagolskega napisa v Gročani, nekdanja ledinska imena, opis nekdanjih denarnih enot, če naštejemo le nekaj naslovov poglavij. Nadaljeval je s popisovanjem vseh pomembnih dogodkov in običajev v času, ki ga je preživel v Lokvi. Najbolj pretresljivi so zapisi iz obdobja 1941–1944 o grozodejstvih tedanje dobe. Kako trpke so bile te izkušnje zanj, kaže tudi njegova pisava iz tega obdobja, ki se je dobesedno skrčila. Hkrati pa tu najdemo tudi popis številnih aktivnosti (knjižnica, bralno društvo, ilegalna šola, seznam časopisov, ki so jih dobivali po ilegalnih poteh ...), s katerimi je slovenski človek po svojih najboljših močeh kljuboval tedanjemu zatiralskemu režimu in ohranjal živ svoj jezik. Tudi Ščekova trditev, da v knjigah ni sistema, kaže na to, kako natančen človek je v resnici bil. Vse tri knjige so namreč natančno paginirane, med njegovim pisanjem najdemo kup opomb, ki se sklicujejo na ta ali oni dogodek, kar dosledno podpre s številko strani, na kateri je dogodek širše opisan, poleg tega pa je vsaka izmed knjig ob koncu opremljena z natančnim kazalom. Vsaka izmed knjig namreč krepko presega 200 strani. Zadnji zapis sega v leto 1946. 8. decembra je tako na zadnjo, 236. stran zapisal:

Slika 10: Besede, s katerimi je Virgil Šček zaključil pisanje *Lokavskih starin*.

Lokavske starine začenja Šček s pesmijo, ki ni nikjer objavljena, zato sem jo prepisala v svojo nalogo. V njej nagovarja boga, naj odreši vse trpeče v tedanjih skrajnih bivanjskih razmerah. Pesem je namreč nastala v času med obema vojnama. Pri prepisu nisem ničesar spreminjala. Pesem, ki nima naslova, je zapisana na treh manjših samostojnih lističih, ki so položeni na prvo stran prvega dela *Lokavskih starin*.

*S kom da pleše kdo ga vodi
Da neugnan gre vse okoli
On je ugrabil take vodje
Da jih rabi za orodje
Ž njimi pleše se vrti
Da se zemlja vsa solzi
Je pod orožjem vsa Evropa
Na milijone joka jih in stoka
A vmes so tudi brez števila
Ko božja roka jim ni mila.
Ti preklinjajo Boga
Da zakaj ne vse konča
Ti vsi so reve zapeljani
Z naukom slabim pokončani*

*Še enkrat se v vrtinc ozrimo
Koga vse pri njem dobimo
Koščeno ženo s koso bridko
Ki mnogim reže življenja
nitko
Pa tudi radio nosi s sabo
Da ve kam plesat bi šel slavo
Koder hodi vriska piska
Kar je pokonci v tla pritiska
In dokler vsega ne konča
Tudi mira si ne da
A njega nič ne ukroti
Kod, Bog nebeški milostni?
Kako pa naj se Bog usmili*

*Če ne bomo ga prosili
Človeško vse, ki se vojskuje
Naj k nemu glasno
povzdiguje
Kakor križev teden prosi
Naj pred Božji stol zdaj naš
Bog ki grešnike kaznuješ
In pravične zveseljuješ
Vnebu ti nad nam živiš
Sliši nas stvari uboge
Vse odreši nas nadloge.*

Virgil Šček

Virgila Ščeka je resnično zanimalo čisto vse. Najstarejši zapisi v cerkvi, poimenovanja kmečkega orodja, rodbine, zgodovina šolstva in društev Lokve in njene okolice, kulturno življenje nasploh. Zbiral in zapisoval je ljudske pesmice, pripovedke, se zanimal za jamo Vilenico, ki je v neposredni bližini, ukvarjal se je tudi s transliteracijo starocerkvenoslovanskih zapisov. In ko jim sam ni bil kos, je prosil za pomoč jezikoslovce. Tudi na dr. Antona Breznika se je obrnil po nasvet:

Leta 1927. dne 5. oktobra sem poslal prepis
 prepisa iz leta 1728. v Ljubljano, kjer
 žal nisi čes in bilo Marista Vondrakove
 spodobnosti. Odgovor sem dobil od
 dr. Antona Breznika in št. Vida mi
 Ljubljani. Drugi! Jez nisem mogel
 kje razvozlati in profesor Nattigal v
 Ljubljani tudi ne. Daj napraviti foto =
 grafijam minule, potem se bo morda delo
 kaj čistilo. Srčno te pozdravljam oči.
 Št. Vid, 21. 4. 1922. dr. A. Breznik

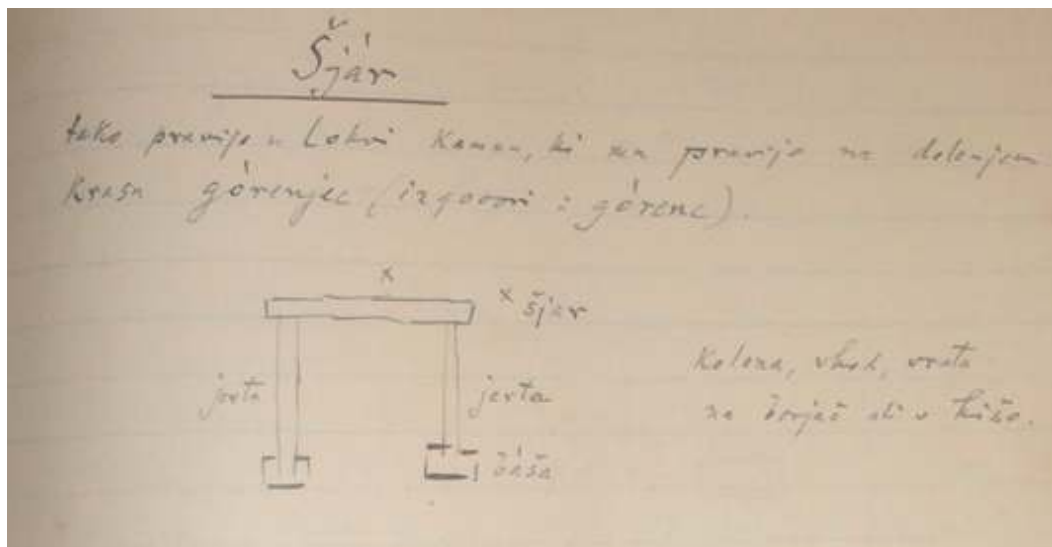
Slika 11: Odgovor dr. Antona Breznika, ki ga je v *Lokavske starine* prepisal Virgil Šček.

Nasploh se je Virgil Šček izredno zanimal za jezik že od svojih let na goriški realki, ko se je rad zatekel k jezikoslovcu patru Stanislavu Škrabcu na Kostanjevico po ta ali oni nasvet. Rad je polemiziral o jeziku in tako sem naletela tudi na spodnji zapis, v katerem je namenil pozornost zapisu in izgovorjavi glasu »-e« v nekaterih priimkih, ki se je kasneje izgubil:

Izgovarjava in pisava
 V 18. stoletju je v maticah pisano Isanez, Rosanez,
 danes izgovarjamo Ižanc, Rožanc, torej brez e.
 Če so, dakovali takrat pisali Isanez, Rosanez, je
 to dokaz, da se je takrat e izgovarjal, torej Ižanc,
 Rožanc.

Slika 12: Izgovarjava in pisava.

Nadvse zanimiva je Ščekova skica tradicionalne kamnite »kolone«, skozi katero vstopamo na kraško dvorišče ali »borjač«. Natančno je poimenoval njene dele z izrazi, ki jih danes tako rekoč ne poznamo več:

Slika 13 : Deli kamnite »kolone«, tipičnega vhoda na kraško dvorišče.

Takih zapisov, ki so neprecenljiva zakladnica tedanje dobe, je ogromno. Poleg tega je avtor poročal tudi o vseh tistih velikih možeh, ki so tako ali drugače prišli v stik s to kraško vasico in njenimi ljudmi. Prav neverjetno je, s kakšno natančnostjo se jim je Virgil Šček posvečal. Veliko prostora je, denimo, namenil ekspresionističnemu slikarju Tonetu Kralju, ki je v Lokvi ustvarjal od 18. oktobra do 24. decembra 1942 in od 24. februarja do 24. aprila 1943. Virgil Šček je njegovo delo do potankosti natančno opisal. Tako beremo cele razprave o likovnih postopkih, ki jih je Kralj ubiral, medtem ko je poslikaval lokavsko cerkev, kar seveda kaže na to, da nobena Kraljeva poteza ni ušla doslednemu očesu Virgila Ščeka. Tako Šček npr. opisuje, kako so popravljali cerkveni strop:

4. strop v ladji: [...] To delo je staro morda dvesto let. Te podobe je dal g. Stefanutti živo prebarvati, večbarvno. Tako na primer oči črne, obraz rumen, ustnice rdeče, lase rujave, predpasnik svetlo zelen, obleka rujava, plašč moder, sv. Rok je imel črne galoše. To je strop za pogled nižalo, figure osmešilo, ker niso anatomske pravilno oblikovane. Kaj je Kralj naredil? Vse barve je odstranil, okvir naredil siv, polja za podobe rumena s srebrnimi rešetkami, vsem podobam je dal enotno belo barvo. Dva učinka: 1. Strop se je

za pogled zvišal, 2. podobam je vrnil starinski značaj. Tako se je strop olepšal. (Šček, *Lokavske starine II*: 34)

Enako zanimiv je v *Lokavskih starinah* tudi Ščekov prepis *Spominov na Ivana Cankarja* izpod peresa Avgusta Praprotnika, nekdanjega učitelja v Lokvi. Tu namreč Praprotnik obnavlja trenutke, ki jih je preživel s Cankarjem:

*Ivan Cankar. Spoznal sem ga v Ljubljani na realki. Jaz v V., on v VII. razredu. V stik sva prišla v »Zadrugi«. To je bilo dijaško literarno društvo. Vsak član je moral svoj prozvod prečitati na sestankih. [...] V letu 1886 ali 1887 je sklenil Cankar prečitati svojo »Erotiko« – rokopis pri takem sestanku in jaz sem bil kot učiteljskičnik (II. Letnik) izžreban, da podam kritiko. Spisal sem kritiko, čitat je nisem mogel, ker je oblastvo »Zadrugo« razpistilo. Zato sem kritiko izročil samemu Cankarju, a meni je ostal rokopis »Erotike«, ki ga še danes hranim. V rožniku 1899 po moji maturi sem se odpravil peš iz Ljubljane proti Lokvi. Ko je Cankar za to izvedel, se mi je pridružil, da me spremi do Vrhnike, kjer je bil doma. Pri njemu sem prenočil in spoznal mater, ki nama je za večerjo močnik skuhalo. Drugo jutro sva jo udarila proti Lokvi in ustavila sva se pri Talazziju v Spodnjem Logatcu. Kdo je plačaval? Oba sva imela malo. Gornji Logatec, Unec, Postojna, Hrašče, »Na dilcah« sva prenočila, Razdrto, Senožeče, Divača, Lokev. Zvečer sva bila pri nas. Naslednje jutro sva šla v Trst, kjer sva se razšla. On v Koper, jaz v Trst. Drugič je bil v Lokvi 1911 in je ostal tukaj 14 dni, kjer je opazoval zlasti starega Muho, bivšega deželnega poslanca. Spal je v I. nadstropju v prvi sobi desno. Iz Lokve je odšel v Bazovico, kjer je spal pri dr. Reji, mojemu sorodniku, menda en mesec. Tam je študiral [...]. (Šček, *Lokavske starine II*: 4–5)*

To je le nekaj dragocenih utrinkov iz *Lokavskih starin*, ki jih ne gre prezreti. Nedvomno pa gre za delo, ki si zasluži poglobljeno samostojno obravnavo in predvsem kvalitetnejšo hrambo, kot jo ima v tem trenutku. Ob tej dragocenosti, ki jo hrani lokavsko župnišče, nikakor ne morem zaobiti tudi starega bronastega romanskega križa limonške šole iz 12. stoletja, ki ga je Virgil Šček našel na lokavskem pokopališču in ki spada med najstarejše tovrstne umetniške najdbe v Sloveniji. Takole ga je opisal dr. Tone Požar, nekdanji lokavski kaplan:

Križ je okrašen z modrimi rozetami iz emajla. Križani nosi kraljevsko krono in vzporedno pritrjeni nogi – romanska predstava zmagovitega Odrešenika, ki s križa vlada in ne trpi. (Požar 1979: 85)

3.1.4 Virgil Šček – poslanec v italijanskem parlamentu v Rimu

V času prvega Ščekovega službovanja v Lokvi, ko so bile politične razmere za slovenskega človeka že skrajno nemogoče, je Politično društvo Edinost iz Trsta, katerega predsednik je bil Josip Vilfan, z namenom združiti vse Slovence in Hrvate ustanovilo Jugoslovensko narodno stranko s kratico JNS. V svojem volilnem programu so poudarjali, da na volitve leta 1921 ne gredo v želji po plebiscitu, kar jim je očitala italijanska oblast, pač pa, da želijo imeti v rimskem parlamentu svoje moč, torej svoj glas, ki bo zastopal njihova čustva, pritožbe, zahteve, jezikovne pravice, narodno šolstvo, gojitev narodne kulture, spoštovanje narodnega značaja ljudstva in zemlje, nedotakljivost narodne enotnosti in skupnosti z vsem jugoslovanstvom. Hkrati, da se bodo zavzemali za gospodarsko obnovo, povračilo vojne škode in oživitev deželne in občinske avtonomije, posebej pa se bodo potegovali za kmeta (Kacin-Wohinz 1977: 66).

Ivan Rejec, duhovnik in eden izmed soustanoviteljev Zbora svečnikov sv. Pavla, je 14. januarja 1921, torej nekaj mesecev pred volitvami, poslal Virgilu Ščeku dolgo pismo, v katerem je poudaril nujno, da duhovniki izberejo dva poslanca, ki bi zastopala svoj narod v Rimu.

Enega žrtvuj tržaška škofija (Tebe), drugega pa goriška (Oblaka). (Kontestabile-Rovis 1998: 53)

Ščeku je Rejec položil na vest, da gre tokrat resnično samo za narodovo korist in reševanje statusa duhovniškega stanu v izjemno težkih časih. Ob tem pa mu je v razmislek zastavil tudi vprašanje, češ, kje naj ta ubogi slovenski narod najde inteligenco, ki ga bo zastopala, če ne ravno na ta način, da žrtvuje duhovnika. V tej točki je domovala vsa Ščekova stiska. Šlo je dejansko za žrtvovanje. Takrat je namreč še vedno veljal *Non expedit* papeža Pija IX., ki je prepovedoval katoliškim

duhovnikom aktivno politično življenje, kar je pomenilo, da bi se moral Šček v primeru sprejetja kandidature za čas poslanskega dela odreči duhovniškemu poklicu. A v teh odločitvah ni bil sam. Na svoji strani je imel celoten Zbor svečnikov sv. Pavla, ki ga je podpiral in bodril. Ščeku, ki se je sprva otepal kandidature, je škof Bartolomasi odobril politično delovanje in tako je istega leta, 15. maja 1921, kandidiral na listi JNS v goriškem volilnem okrožju. Medtem so se zgodili številni poskusi (za to sta se posebej trudila *Il Piccolo* in tržaško nacionalistično glasilo *L'era nuova*), da bi Ščeka očrnili pred volivci in ga celo umaknili z liste kandidatov pod pretvezo, da mu je sam Vatikan prepovedal kandidirati na volitvah. Tem napadom se je politično društvo Edinost glasno zoperstavilo. O tem, da bi bilo smotno, da Virgil Šček poda svoj odstop še pred volitvami, so v Edinosti zapisali:

Kar se predvsem takšne odpovedi tiče, ne samo da ni bila podana, nego bi niti ne imela nobenega pomena, tudi če bi jo Virgil Šček zares podal. [...] Je na naši uradno razglašeni kandidatski listi in se ne more več zbrisati z nje, tudi če bi to zahtevali vsi skupaj: on, Vatikan, naša stranka in še kdorkoli drug povrh, [...] tako da ni mogoče črtati Virgila Ščeka, tudi, če bi ne samo odstopil, nego, kar Bog ne daj, celo umrl pred volitvijo. [...] Z druge strani je to, kar sta »Il Piccolo« in »L'Era nuova« ob priliki pretvezne vaticanove prepovedi pisala o osebi našega kandidata, najboljše spričevalo za njega in njegove priporočnike. [...] Z ozirom na to se lahko pričakuje, da se naši volivci nikakor ne bodo dali begati po poročilih o prepovedi Ščekove kandidature ali njegovem odstopu. (Kandidatura Virgila Ščeka 1921: 2)

V goriškem okrožju, kjer je Šček kandidiral, je lista JNS dobila kar 59,98% glasov. V *Goriškem Slovincu* so po izidu volitev tako celo zapisali, da je bil to nič drugega kot plebiscit, saj je bila na nekaterih voliščih na Goriškem udeležba kar 100%, kar očitno kaže, da ljudje niso bili zadovoljni z režimom, v katerem so živeli. V goriškem okrožju se je v sestavi JNS zelo poznala prisotnost krščanskosocialne struje, saj se je program te liste v marsičem razlikoval od tržaške, ki je na volitvah doživela poraz. V Trstu je namreč zmagal nacionalni blok, sledili pa so mu komunisti.

Slika 14: Predstavitev volilnega kandidata Virgila Ščeka.

Stranka JNS se je na Goriškem zavzela v svojem programu tudi za ureditev statusa kolonov, o katerih je Virgil Šček v Edinosti zapisal:

V Brdih na Goriškem delajo kmetje na tuji zemlji in oddajajo gotov del pridelkov gospodarju, ki ni polja obdeloval. To stanje ni vzdržljivo. [...] Stranka ne more tu molčati in mora zavzeti stališče! (Šček 1921: 1)

Nadalje so predlagali, naj se uredi pogozdovanje, prost izvoz pridelkov, posojila za živinorejo in druge izboljšave. Po izidu volitev je Virgil Šček prav tem predlogom dodal ključno vrednost, zaradi katere je stranka, ki si je za volilni znak izbrala lipovo vejico, v goriškem okrožju zmagala.

ta zavodom. Vojne škode naj se končno plašajo, opustošeni kraji obnovijo, a kot predpogoj za vrnitev normalnih razmer in za zopetno prebujo ljudskih narodnih idej!

Odbor Političnega društva »Edinost« kot Osrednji volilni odbor Jugoslovenske narodne stranke

Kandidati

Jugoslovenske narodne stranke

I. Goriško:

1. dr. Josip Wilfan pok. Josipa v Trstu;
2. Virgilij Šček od Josipa v Trstu;
3. dr. Karol Podgornik od Ludovika v Gorici;
4. Josip Lavrenčič pok. Andreja v Postojni;
5. Franc Poljanec od Franca v Idriji.

II. Istra:

1. dr. Josip Wilfan pok. Josipa v Trstu;
2. dr. Uliks Stanger pok. Antona na Voloskem;
3. Ivan Stari od Alojza v Puli;
4. dr. Stojan Brajta od Mateja v Gorici;
5. Frane Flego pok. Boštjana v Buzetu;
6. Tomo Herak pok. Tomaza v Vrataru.

III. Trst:

1. dr. Edvard Slavik pok. Karla v Trstu;
2. Matej Josip Zlobec od Mateja pri Sv. M. M. Spodnji;
3. Ivan Kljader pok. Andreja v Trstu;
4. Hinko Pertot pok. Jakoba v Trstu; Barkovljah.

Po enoglasnem sklepu vodstva Jugoslovenske narodne stranke ste dolžni oddati pri volitvah na binokotno nedeljo samo takšne glasovnice

z lipovo vejico,

na katerih je na obeh straneh pod tem odznakom s črnilom (s črno tinto) napisano ime:

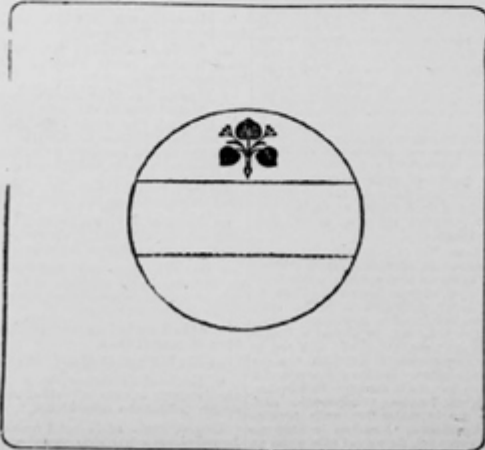
za Gorico — WILFAN,
za Istro — WILFAN in STANGER,
za Trst — SLAVIK.

S takimi prednostnimi glasovi se zavaruje predlagani vrstni red naših kandidatov. V imenu sloge in discipline, jugoslovenski volilci, Vas pozivamo, da brez izjeme storite svojo dolžnost.

Osrednji volilni odbor.

Glasovnica za tržaški in goriški volilni okraj

To je glasovnica, katero boste oddali dne 15. maja na volišču za našo stranko! Vsako glasovnico, ki ne nosi lipovega cveta, pošelite v stran! Samo glasovnice, ki jo vidite pred seboj, je glasovnica slovenskega in hrvaškega ljudstva! Vse druge so glasovnice laških strank.

Slika 15: Volilna lista JNS in natančna navodila za izpolnjevanje glasovnice te stranke z zaščitnim znakom – lipovo vejico.

Čas do volitev je bil izjemno napet, poln fašističnih ustrahovanj, fizičnih napadov, groženj, vsa agresija pa se je v dneh pred volitvami le še stopnjevala (Kacin-Wohinz 1972: 72). O tem priča tudi pismo, ki ga je politično društvo Edinost prav v tem času poslalo ministrskemu predsedniku Giovanniju Giolittiju. V njem naprošajo predsednika, da takoj z vso energijo ukrene vse potrebne korake, saj protislovansko nasilje presega že vse meje. Dalje opisujejo, kako fašisti iščejo slovenske glasovnice in grozijo s smrtjo, premetavajo stanovanja, sežigajo pohištvo, odnašajo listine, duhovniki in učitelji pa so ob tem nemočni. Giolitti je sicer posredoval, vendar brez haska. Fašistično nasilje, ki je bilo v času pred volitvami značilno za celo Italijo, je bilo na ozemlju Julijske krajine toliko hujše

prav zato, ker je bilo uperjeno proti slovensko-hrvaški narodni skupnosti (odstavek po Kacin-Wohinz 1972).

Kljub nasilju je JNS uspela. Njeni kandidati so dobili pet mest, štiri od njih so zasedli goriški poslanci: Virgil Šček, Josip Vilfan, Karel Podgornik in Josip Lavrenčič.

3.1.4.1 Virgil Šček kandidira na poslanskih volitvah

Kako pravzaprav razumeti to Ščekovo odločitev, saj je znano, da se je ob številnih aktivnostih z vsem srcem vedno najprej predajal duhovniškemu poklicu? Lahko jo razumemo le v luči zgodovinskih dejstev, ki so tedaj narekovala odločne korake, preseganje osebnih interesov in zavzemanje za narod. Za razumevanje njegove odločitve je potrebno storiti korak nazaj. Leto 1919 so se slovenske in hrvaške meščanske stranke združile v eno samo silo, v politično društvo Edinost, ki ga je vodil Josip Vilfan, z namenom, da bodo skupaj nastopile pred oblastmi in bile na ta način močnejše in bolje slišne. Stremele so k skupnemu cilju, to je združitvi slovenskega in hrvaškega naroda v Italiji z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Kljub temu, da so ostali s Hrvati tudi Slovenci po Rapalski pogodbi 12. novembra 1920 izven državnih meja, so se kot narod želeli obdržati in uresničevati. Glede načina boja za ohranitev naroda so v Edinosti poudarjali, da težnje primorskih Slovencev nikakor niso sovražne do Italije, da si pa želijo, da se odpravi usodna napaka iz rapalske pogodbe ki je slovensko ljudstvo dobesedno odrezala, odtujila od matičnega naroda. O tem je 6. januarja 1921 na zborovanju Jadranskega zbora razpravljaj Josip Vilfan, predsednik stranke. Ves čas do volitev in po njih so italijanske oblasti pritiskale na stranko in novoizvoljene poslance. Potrebno je bilo razsodno nastopanje, saj je Italija v tem videla le protiitalijansko politiko, ki naj bi se zoperstavljala načelom italijanske družbe. A kljub temu je stranka z Josipom Vilfanom na čelu tudi ob prihodu v Rim junija 1921 ves čas neustrašno poudarjala svoje cilje, in sicer: reševanje problemov, nastalih z rapalsko mejo, ki že lahko, da je bila geografska, vendar je delila narod in ga del pahnila v roke Italiji; problem narodnega in jezikovnega vprašanja slovenske in hrvaške manjšine; reševanje gospodarskih, socialnih, političnih in kulturnih

problemov. Sledile so raznovrstne obtožbe italijanskih oblasti, ki pa niso bile nič drugega kot posledica nestrpnosti tržaških nacionalistov, ki so v združevanju in uveljavljanju obeh manjšin videli resno nevarnost pri uresničevanju svojih nacionalnih interesov.

3.1.4.1.1 Prvi nastop slovenskih poslancev v rimskem parlamentu

Od leta 1921 do 1924 sem bil državni poslanec za goriško deželo. Tista tri leta so bila leta neutrudljivega dela in morečih skrbi, kakršnih ne privoščim nobenemu rojaku in nobenemu človeku. Zakaj? – V normalnih dobah je državni poslanec prirejal tu pa tam kakšen shod, priobčeval v časopisu tu pa tam kakšen članek, imel v parlamentu nekaj govorov, vložil nekaj interpelacij ter tu pa tam interveniral pri ministrih v korist volivcev. Zame pa je bilo vse drugače. Bil sem poslanec goriške dežele. Volili so me samo Slovenci, toda po izvolitvi nisem bil ozkosrčen: smatral sem, da imam dolžnosti tudi do vseh Furlanov ter do pripadnikov vseh političnih strank brez razlike. To so ljudje tudi čutili. (Šček 1979: 176)

Prvi slovenski poslanec, ki je nastopil v rimskem parlamentu, je bil Josip Vilfan. Predložil je tri izjave. Prva je bila zahteva do pravice govora v materinem jeziku. Vilfan je poudaril, da od poslanske zbornice pričakuje takojšnjo ugoditev, saj bodo morali sicer poslanci vse svoje misli prevajati v italijanščino. To je bila seveda svojevrstna provokacija, saj so vsi poslanci obvladali italijanski jezik. Druga in tretja izjava sta izzvali pravo ogorčenje s strani italijanskih nacionalističnih strank, prišlo je do hudega verbalnega obračunavanja, primoran je bil poseči celo ministrski predsednik Giovanni Giolitti.

Vilfan si je namreč upal dregniti tja, kamor ni bilo dovoljeno: objasniti je razmere, v kakršnih živita slovenski in italijanski narod ter obtožil oblasti za vse zatiranje in zločine, storjene nad njima. Ob tem je izrazil željo, da bi bila pri naslednjem popisu slovenskega in hrvaškega prebivalstva italijanska oblast tako dosledna, kot je bila pri popisu avstrijskega. Sledila je prava salva vzklikov, žaljivih pripomb, predsednik zbornice ga je celo prosil, naj vendar spoštuje italijanska čustva. Vilfan pa se ni dal motiti. Takole je povedal poslanski zbornici:

Vstopili smo v italijansko družino, toda že prvi dan okupacije smo dobili zatiralski režim, ki je bil surov, krut, v žalostnem nasprotju od tistega, kar je naše ljudstvo pričakovalo od italijanske vojske in naroda, ki je prišel v deželo kot osvoboditelj. (Kacin-Wohinz 1972: 102)

Nadalje je v okviru druge izjave navedel še vsa nasilna dejanja, storjena nad slovenskim in hrvaškim jezikom, nad slovenskimi in hrvaškimi društvi, časopisi, šolami (Kacin-Wohinz 1972: 102). V tretji izjavi pa je Vilfan zagotovil lojalnost slovensko-hrvatske narodne skupnosti do Italije. Poudaril je, da se novi italijanski državljani slovanske narodnosti popolnoma zavedajo svoje prvobitnosti, ki se kaže z vezmi družinske, jezikovne, kulturne in tradicionalne narave, da so pa kljub temu pripravljeni sprejeti vse posledice, ki izvirajo iz pripadnosti Italiji, s čimer prevzemajo vso odgovornost ne le za izpolnjevanje zakonov, temveč tudi za lojalno sobivanje v novi družbi. Ta del Vilfanovega govora je zelo vznemiril Italijane. Očitili so mu laži v zvezi z ravnanjem italijanskih oblasti do slovenskega in hrvaškega naroda, oporekali so mu glede narodne zastopanosti v Julijski krajini, voditelj fašističnega gibanja v Trstu Francesco Giunta pa je pri tem obsodil kar vse Slovence in Hrvate. Očital jim je avstrofilstvo, iredentistično zarotništvo in protiitalijansko razpoloženje (odstavek po Kacin-Wohinz 1972).

Na tako trhla in nevarna tla je za Josipom Vilfanom stopil 23. junija 1921 pred poslansko zbornico Virgil Šček. Imel je težko nalogo, saj je moral najprej pomiriti razjarjena italijanska čustva. A je vendarle domislil način, s katerim je pred poslanci požel pravo navdušenje kljub temu, da je v resnici le na nekoliko bolj diplomatski način povedal to, kar je pred njim že podal Josip Vilfan. Svoj govor je zasnoval nekoliko drugače. Uvodoma je pohvalil Giolittijeva prizadevanja in njegove dobre namene do neitalijanskega prebivalstva, kar je prisotno publiko, ki je najbrž pričakovala drug ton, pomirilo. Nato pa je na podlagi italijanskih virov, dveh časopisnih člankov (iz republikanskega časopisa *L'Emancipazione* in uradnega lista Julijske krajine *Era Nuova*) ter pastirskega pisma, ki ga je ob povzročenem italijanskem nasilju nad slovanskimi duhovniki napisal tržaški škof Bartolomasi, dokazal, da vse, o čemer je pred njim govoril poslanec Josip Vilfan, ni nobena izmišljotina. Ob tem je izrazil svoje veliko upanje in prepričanje, da italijanski poslanci z ministrskim predsednikom Giolittijem na čelu prav gotovo

ne morejo podpirati tovrstnih dejanj, pa naj gre za katerokoli obliko prejemljenega nasilja, ki se godi ljudstvu samo zato, ker je neitalijansko. Poudaril je pomen vzajemnosti med italijanskim in jugoslovanskim ljudstvom, ki da morata tesno sodelovati v obojestransko korist, pri čemer se je skliceval celo na Mazzinija in Cavourja, ki da sta sanjala in poudarjala bratstvo obeh narodov, ne pa sovraštva, ki so mu bili priča v tistih časih. (Kacin-Wohinz 1972: 105)

Odzivi na Ščekov govor so bili pospremljeni z bučnim aplavzom poslancev. Vsekakor je imel Ščekov način za Slovence in Hrvate mnogo boljši učinek, kot ga je imel Vilfanov napad. Dejstvo pa je, da je italijansko časopisje kmalu obsodilo tudi Ščekov govor kot isti strup, le da v nekoliko drugačni embalaži od Vilfanove. Tudi slovensko časopisje ni bilo preveč naklonjeno Ščekovemu načinu, obsojali so ga celo, da je želel ugajati fašističnim oblastem, medtem ko so Vilfanov pristop pospremili z velikim odobravanjem.

Težko je zaobjeti vse Ščekove iniciative v tem obdobju, naj omenim le to, da je lista Jugoslovenske narodne stranke v dveh letih in pol vložila 92 poslanskih vprašanj, interpelacij in resolucij, od katerih je bilo 46 Ščekovih. Njegova glavna prizadevanja so bila: odprtje slovenskih in hrvaških šol; dvojezičnost slovenskih in hrvaških krajevnih imen; odprtje kmetijske šole v Gorici, gimnazije v Gorici, Trstu in Pazinu ter tehničnih, trgovskih in obrtnih šol; prenehati z oviranjem delovanja društev in časopisja; nadaljevati s pogozdovanjem in pospešiti obnovo zadrug; prenehanje terorističnega režima in povrnitev vojne škode žrtvam; nedolžne ljudi naj izpustijo iz ječ; tajniku Vatikana pa je izročil tudi posebno spomenico z zahtevo, naj se ustanovi posebno škofijo za Slovence in Hrvate v Italiji. (Kacin-Wohinz 1977: 113)

Med časom Ščekovega poslanskega življenja je prišlo tudi do usodnega razkola znotraj stranke. Goriški del je namreč očital tržaškemu, da se ne zanima zanj in da nasploh premalo dela. Stremel je k tesnejšemu sodelovanju in izrazil nujno po ustanovitvi Narodnega sveta. Pravega odziva na to ni bilo, zato so 13. julija 1922 ustanovili politično društvo Edinost za Gorico. Ločitev interesov pa se je začela še toliko bolj izražati po letu 1923, ko je Virgil Šček ustanovil *Mali list*, ki je dosegel kar 15.000 izvodov naklade.

Ustanovil sem Mali list, ki se je razširil zlasti po slovenski Istri, kjer dotlej ljudstvo (splošno vzeto) časnikov ni bralo. Dnevnik jim je bil preveč, tednika pa ni bilo. (Šček 1979: 180)

Dr. Tone Požar je o Ščeku in tej publikaciji zapisal:

Šček je pazil, da so pri Malem listu pisali lepo, čisto in ljudsko slovenščino. (Požar 1979: 87)

Sledilo je mračno obdobje, v katerem so se spori med tržaško in goriško Edinostjo le še stopnjevali. Znana so npr. obračunavanja Josipa Vilfana z Virgilom Ščekom v Edinosti leta 1923. Kako se je moral Šček zagovarjati pred neutemeljenimi obtožbami, je razvidno iz tega odlomka članka v Edinosti:

Ni res, da ste podali predzgodovino mojega pisma, kakor ste jo poznali iz ust mene samega, pač pa je res, da te zgodovine niste doznali iz mojih ust. Ni res, da je pri nekem sestanku v Rimu med Wilfanom, Ščekom in Stangerjem, pri katerem je Šček sedel na sredini, dobričina dr. Stanger omenil tudi spor med ostalima dvema poslancema ter izrazil željo, da bi se ta spor poravnal, pač pa je res, da sem naprosil jaz poslanca Stangerja, naj bi on posredoval pri dr. Wilfanu, da bi prišlo do pogajanj med goriško organizacijo in dr. Wilfanom in da bi se v ta namen sestala Wilfan in jaz. Ni res, da je beseda dr. Stangerja padla na rodovitna tla in da je prišlo do sporazuma med Wilfanom in mano, pač pa je res, da ni prišlo do nikakega sporazuma. [...] Ni res, da je izvedela Edinost za to iz ust mene samega, pač pa je res, da »Edinost« o vsem tem ni izvedela ničesar iz mojih ust. Ni res, da je [...] Šček v hudi zadregi radi zamere, ki bodo nastala pri tistih, ki vedo za rimski sporazum, pač pa je res, da nisem v nobeni zadregi, ker nihče ne ve za tak sporazum, ki ga sploh ni bilo. (Šček 1923: 2)

Posebej hudo je bilo potem, ko je tržaška Jadranska banka prešla v italijanske roke in uvedla zelo slabo menjavo kron v lire, česar goriška Edinost s Ščekom na čelu ni mogla odpustiti, saj je prav v tem kapitalu videla zadnjo možnost za sanacijo zadrug in posledično rešitev slovenskega kmeta. Tako sta se tržaško in goriško politično društvo Edinost 27. septembra 1923 dokončno razšli, na naslednjih volitvah, ki so bile leta 1924, pa Šček ni več kandidiral (Tavčar 2001: 41). Od

parlamentarnega sveta se je poslovil 10. marca 1924, ko je v *Goriški straži* nagovoril svoje volivce, naj na naslednjih volitvah podprejo dr. Engelberta Besednjaka, ki je bil Ščekov idejni somišljenik. O svojem poslanskem delu pa je kasneje takole zapisal:

Po velikih borbah sem dosegel, da je Italija izplačala upnikom avstrijske poštne hranilnice celotne vsote brez odbitka. Več stotin državnih in zlasti uslužbencev Južne železnice, vdov in sirot se mi je pismeno zahvalilo, da sem dosegel stoodstotno izpolnitev njihovih želj. Proti brezposelnosti in v splošno korist sem dosegel dosti enkratnih podpor. [...] Z veliko težavo sem dosegel, da je dobilo slovensko Alojzevišče v Gorici vojno odškodnino ter dovoljenje, da je sploh smelo otvoriti zavod za naše dijake, več zavodov sem rešil iz nevarnosti, da bi jih vlada pod to ali ono pretvezo podržavila. (Šček 1979: 177–178)

3.1.4.2 Ščekov govor v Števerjanu: »Visoko hočemo dvigniti prapor naše kulture, ki je ena.«

Kako je bil Virgil Šček ves čas ljubeč do svojega naroda in tudi zelo priljubljen med ljudskimi množicami, nam izpričuje tudi dogodek dne 24. junija 1921, ko se je kot poslanec udeležil pomembne kulturne prireditve v Števerjanu v Goriških Brdih, na kateri je števerjanska mladina odprla svoj novi oder. To je bila prva večja kulturna manifestacija goriških Slovencev na tem območju po prvi svetovni vojni, na kateri sta bila glavna govornika pisatelj France Bevk in državni poslanec Virgil Šček. Edinost je takole opisala dogodek:

Neizbrisna ostane v človeku slika, ki jo je videl v nedeljo v naših Brdih. Skozi razrušene vasi, mimo pokončanih vinogradov, revnih lesenih barak, razdejanih kmečkih domov so se vile vrste prosvetnih organizacij našega izmučenega ljudstva. Z napisi naših izobraževalnih društev na čelu so korakala mimo žalostnih podrtij dekleta v narodnih nošah. Pevsko in narodno društvo iz Gorice, kojščanska godba, pevski zbori iz Mirna, Bilj, Štandreža, Medane, Kojškega, Gonjač in Števerjana so sodelovali pri prireditvi. Števerjanski dramatični odsek je uprizoril Finžgarjevo »Našo kri«. [...] Udeležencev je bilo nad 2500. (Kulturna manifestacija goriških Slovencev 1921: 1)

Oba slavnostna govora sta glede na tedanje razmere zelo pomembna, saj izpričujeta vso bivanjsko težo Slovencev na tem koščku zemlje, obenem pa vlivata neizmeren optimizem, ožarjen z ljubeznijo do lastne grude kljub skrajno težkim časom, ki so se takrat zgrinjali nad slovenski narod. Bevk je začel z:

Bratje in sestre! Na ti zemlji, oblagodarjeni od solnca, smo se sešli. [...] Naša zgodovina na ti zemlji je začela pred trinajsto leti. Tam od vzhoda, od koder prihaja vsako jutro luč, se je širilo gibanje narodov. In nekega dne se je ustanovila na teh holmih družba Slovanov, zasenčila je oči in pogledala na furlansko ravnino in na morje vsa očarana od silovite lepote in dejala: Tu ostani! In je ostala! Še pesnik Župančič nam pravi:

*»Čujte i vaš rod med Sloveni
šel za njo nadalje,
vtapljal v svetlem hrepenenji
se v ravni Italije.
Ni kot drugi v njih utonil,
še se je zavedel,
tiho luči se priklonil
in na svoje sedel ...*

In ne vprašajmo se, kdo je bil pred nami na ti zemlji. Mi vemo samo eno: od tiste dobe dalje ni niti enega dne, enega lista v zgodovini, ki ne bi mogel dokazati, da nismo živeli nepretrgoma na ti zemlji. [...] Za nas ni bilo dob. Dobe so obstajale samo za tiste, ki so gospodarili in dogospodarili na tej zemlji. (Kulturna manifestacija goriških Slovencev 1921: 1)

Na prireditvi so nato prebrali pismi poslancev Josipa Vilfana in Karela Podgornika, sledil pa je Ščekov govor. Poročevalec *Edinosti* je Ščekov prihod na govorniški oder takole opisal:

Nepopisno navdušenje se je polastilo ljudskih množic. Vihar ploskanja in vzklikanja ni hotel ponehati. Ko se je mladi ljudski organizator prikazal na odru, je izbruhnila tisočglava množica v še silnejši vihar navdušenja. Mladi poslanec je moral dolgo čakati, preden je mogel spregovoriti svoje pozdravne besede. Od pretresenosti se mu je začetkoma tresel glas. (Kulturna manifestacija goriških Slovencev 1921: 1)

Ta nastop Virgila Ščeka (Glej *Prilogo 5*) je njegov prvi v celoti objavljen govor, odkar je postal poslanec, poleg tega pa gre za pravi manifest, čisti eliksir njegovih notranjih občutij, teženj in njegovega osnovnega poslanstva: neprestanega dela za

narod, izhajajočega iz neizmerne ljubezni do njega. Ob tem veličastnem Ščekovem govoru, je zapisal poročevalec, so mnogi ljudje jokali od ganjenosti (*Kulturna manifestacija goriških Slovencev* 1921: 1).

»Vsega sem se hotel žrtvovati za slovenski narod,« (Šček 1979: 178) je kasneje povedal v svojem znamenitem pričevanju v Lokvi leta 1944 in prav to je moč čutiti iz vsake njegove izrečene besede na števerjanski prireditvi in iz vsakega dejanja na njegovi življenjski poti. A kot je bil tisto sončno nedeljo deležen silne podpore in predanosti svojega ljudstva pod odrom, na katerem je stal, tako ga je že čez leto dni prav na poti iz Števerjana čakalo grdo presenečenje. Neznanci so nanj izvedli atentat, ki pa se je za Ščeka k sreči dobro končal. Niso ga zadeli. Tako je poročala *Edinost* iz Chicaga:

Ko se je vračal slovenski državni poslanec iz Števerjana v Brdih, je bilo oddanih nanj več strellov. Poslanec je ostal nepoškodovan. Atentatorji pripadajo baje komunistični stranki. Kaj jih je vodilo do napada, je nam nerazumljivo. Poslanec Šček je priznana socialno naobrazena kapaciteta na Goriškem, poleg tega pa izvrsten taktik v parlamentarnem boju. Z njim bi primorski Slovenci izgubili eno svojih prvih moči. (Napad na poslanca Ščeka 1922: 1)

3.1.5 Ustanovitev Mohorjeve družbe, uredniško delo

Virgil Šček si je po končanem poslanskem delu v rimskem parlamentu ponovno nadel duhovniško obleko in posvetil vso svojo energijo delovanju v Zboru svečnikov sv. Pavla, kar je bil začetek zelo ustvarjalnega boja za ohranitev slovenske besede. Šček je leta 1923 postal namreč tajnik Katoliškega tiskovnega društva v Gorici (odslej KTD). Društvo, ki je nastalo že leta 1908 in je imelo za pokrovitelja goriškega nadškofa, je že na samem začetku delovanja štelo 39 duhovnikov in tri katoliške izobražence, ki so jih gnale krščanskosocialne misli in katerih glavni cilj je bil s tiskom krepiti pristno versko življenje ter dvigniti kulturo slovenskega ljudstva predvsem na Goriškem (Klinec 1967: 71). Njegovo delovanje je bilo ob začetku prve vojne zatrto, ob koncu vojne pa je ponovno zaživelo, tako da se je društvo lahko pohvalilo z bogato založniško dejavnostjo in mesečnikom *Mladika*, ki se je kasneje preselil v Slovenijo. Nastalo je kot

opozicija »starostrujarjem« z dr. Antonom Gregorčičem na čelu, vodjo leta 1919 ustanovljene Goriške matice. Pomen, ki ga je društvo imelo, je ogromen. Na njegovem sedežu, v ulici Placuta v Gorici, je namreč domovala Zadrúžna tiskarna s knjigoveznico, ki se je kmalu preimenovala v Katoliško tiskarno. To središče je postalo srčika slovenskega kulturnega življenja, poleg tega pa je društvo imelo na goriškem Travniku tudi svojo Katoliško knjigarno.

Slika 16: Črkostavnica Zadrúžne tiskarne v Gorici (Placuta) okoli 1925.

Ko je fašizem napovedal uničenje vsem slovenskim ustanovam, so se v KTD zaščitili na edini možen način: s predpostavko, da jih pred najhujšim lahko obvaruje le Cerkev, so se v društvu organizirali do te mere, da so iz njega izstopili vsi laiki, odgovornost pa so nase prevzeli duhovniki (tudi italijanski so bili med njimi), saj so na ta način nastopali pred fašisti kot zgolj cerkvena ustanova. Prav v ulici Placuta je leta 1923 na pobudo Virgila Ščeka zaživela Goriška Mohorjeva družba kot odgovor na neuspešne poizkuse, da bi Goriška matica postala del cerkvene bratovščine. Pri Zboru svečnikov sv. Pavla so namreč že od leta 1920 opozarjali na nevarnost, da bodo Goriška matica, Narodna tiskarna in Šolski dom prešli v preveč zasebne roke, v čemer Zbor ni videl prav nobenega zagotovila, da bodo knjige, ki se bodo izdajale, resnično v krščanskem duhu. Poskušali so se pogoditi z njimi, a do skupnega stališča med obema stranema ni prišlo. Zato je na svojem občnem zboru jeseni leta 1923 Zbor zavzel stališče, da morajo v primeru, če z Goriško matico ne pride do dogovora, ustanoviti samostojno književno podjetje, Goriško Mohorjevo družbo. Teh trenutkov se Šček takole spominja:

Pobudo sem dal sam, z drugimi pa ustanovil Mohorjevo družbo in Katoliško tiskarno [...]. Katoliška knjigarna je natisnila na milijone časnikov in letakov, izdali smo večje število slovenskih knjig, med temi Pregljeve »Tolmince«, »Magistra Antona«, Terčeljevo »Mati uči otroka moliti«, nad vse koristne »Kolačke«, ki so izšli v 50.000 izvodih. Ko sem bil v tiskarni, so jo fašisti zažgali, tako jih je bodla v oči. (Šček 1979: 182)

Težnja po samostojni Mohorjevi družbi za to področje pa je izvirala še od drugod. Po prvi vojni je namreč meja razdelila naše ljudi, s tem pa je postajala pot »mohorjevk« čedalje težja in dražja. Tudi v tem tiči torej razlog, da se je Primorska ločila od celovško-prevaljske Mohorjeve družbe in si začrtala svojo pot. 17. novembra 1923, le dan potem, ko je nadškof Sedej vnesel določbo, da mora biti društvo pod škofovim pokroviteljstvom, je bila potrjena in izdana ustanovna listina Goriške Mohorjeve družbe (Klinec 1967: 13).

Slika 17: Koledar Goriške Mohorjeve družbe iz leta 1926.

Prva točka *Pravil Goriške Mohorjeve družbe* je opredeljevala namen založbe in se glasila:

Namen bratovščine Mohorjeve družbe je vzgajati slovensko ljudstvo, prebivajoče v Italiji, po načelih katoliške prosvete, pospeševati v njem versko in nravno življenje, sploh ohraniti in širiti v njem katoliško vero. V ta namen se bodo izdajale in razširjale dobre knjige, spisane v slovenskem jeziku v duhu katoliške vere. (Klinec 1967: 14)

Virgil Šček se je nemudoma zavzel za organizacijo pridobivanja novih članov. Duhovnikom je bilo naročeno sledeče:

Vse fare naj razdelijo po frakcijah; za vsako frakcijo, vas, selo, ulico naj določijo zaupnika ali zaupnico, ki naj ob Mohorjevih dneh obišče sleherni hišo v svojem okraju. Naj ne bo družine, ki ne bi imela Mohorjevih knjig. (Klinec 1967: 20)

Kako se je dobra organizacija obrestovala, nam pove podatek, da se je Goriška Mohorjeva družba zelo uspešno razširila med vsemi Slovenci v Italiji: od Benečije, Kanalske doline, Gorice, Trsta, vse do Istre. Že naslednje leto, torej leta 1924, je štela 12.000 članov. Pa tudi za pisatelje tedanjega obdobja je imela neprecenljivo vlogo. Prežihov Voranc je o njej zapisal:

Nikoli ne bi bil pisatelj, če ne bi bilo Mohorjeve družbe. (Družba sv. Mohorja 1996: 5)

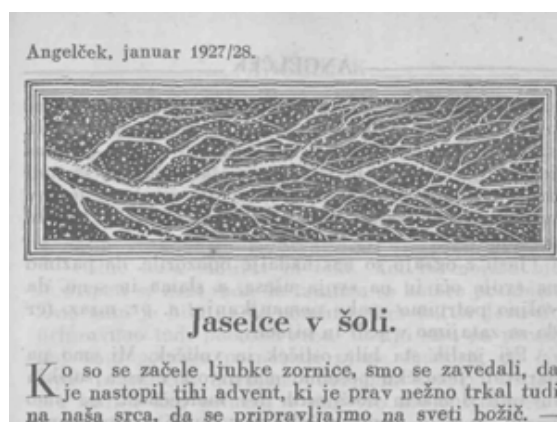
3.1.6 Virgil Šček urednik, časnikar, pisatelj

Poleg organizacijskega dela se je Šček v tem obdobju posvetil tudi uredniškemu, časnikarskemu in pisateljskemu delu.

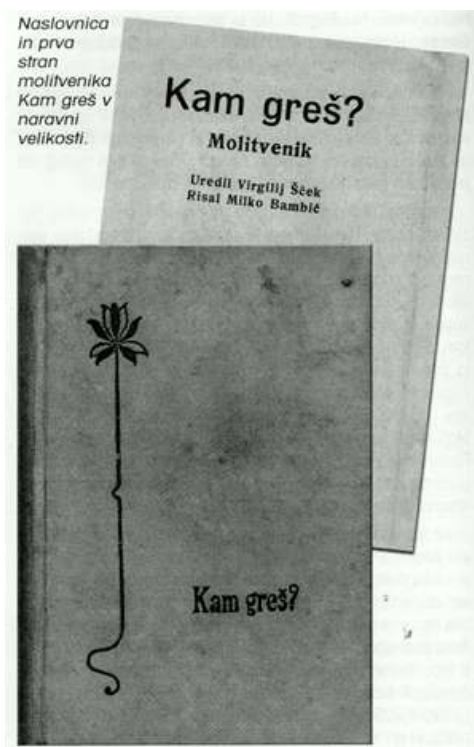
Ko je Mussolini zatrl tiskanje svetnih knjig ter uvažanje knjig iz Jugoslavije, sem se z veliko vnelo lotil izdajanja molitvenikov, zlasti za mladino. Menda sem dal natisniti 10 molitvenikov, od katerih sem jih pet ali šest sam spisal ali bolje »skrpucal«. En sam molitvenik je dosegel v par letih naklado 100.000 izvodov. (Šček 1979: 182)

Med letoma 1923 in 1933 je poskrbel za izdajo sledečih molitvenikov: *Oče naš* (Katoliška knjigarna, Gorica, 1930), *Angelček* (Katoliška knjigarna, Gorica, 1926), *Moje molitvice: zbirka najbolj potrebnih molitev* (Katoliška knjigarna, Gorica, 1928), *Reši dušo* (Katoliška knjigarna, Gorica, 1928), ki je leta 1961

doživel že 4. ponatis, *Kam greš?* (Katoliška tiskarna Gorica, 1930), ki je najbolj razširjen Ščekov molitvenik in je prvič izšel na 221 straneh v 100.000 izvodih.

Slika 18: Prva stran *Angelčka*.

Slika 19: Naslovnica molitvenika Virgila Ščeka *Kam greš?*

Šček je izdal tudi sledeče verske učbenike: *Mali katekizem* (Katoliška knjigarna, Gorica, 1928), *Krščanske resnice* in *Zgodbe Svetega pisma stare in nove zaveze* (Katoliška knjigarna, Gorica, 1932).

Na področju periodičnega tiska je Šček sodeloval z *Goriško stražo* (1918–1928 v Gorici), z Ivanom Rejcem je ustanovil glasilo prosvetnih društev *Naš čolnič* (1923–1928 v Gorici), *Verbum dei* in *Staničev vestnik* (1926–1928 v Gorici), dal je pobudo za ustanovitev humorističnega lista *Čuk na pal'ci* (1922–1928 v Gorici), ki ga je nekaj časa urejal France Bevk, in tednika *Novi list* (1929–1930 v Gorici), ustanovil je *Jadranski almanah*, ki ga je urejal dr. Alojzij Res in je izhajal od leta 1923 do 1930., ko je bila zadnja izdaja zaplenjena. V *Ljubljanskem zvonu* so leta 1923 ob prvi izdaji *Jadranskega almanaha* zapisali takole:

Jadranski almanah naj postane leto za letom verno, neizpačeno zrcalo vsega našega življenja, obračun čez naše delo na vseh poljih kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega udejstvovanja našega ljudstva od Triglava do Kvarnerja. Predobro se zavedamo, da je letošnja slika nepopolna, da je naš prvi korak še plah. Še niti v glavnih obrisih ni načrtana podoba našega naroda v Italiji. Čas in razmere so bile močnejše od naše volje.

Po tem prvem pojasnilu, ki ga založba daje na pot temu prvemu letnemu zborniku naših rojakov v Italiji in ki naj bo predvsem opravičilo, ne gre cilj poročevalca za tem, da s strogim očesom presodi to izdanje, temveč, da ga vzame kot to, kar je: prvi poskus ustvariti julijskim Slovanom reprezentativno ljudsko knjigo, ki naj po svojem notranjem bogastvu vsako leto znova priča, da smo še in da ostanemo. (Dobila 1923: 648)

Naj ob tem omenim, da je tudi založba, ki je izdajala *Jadranski almanah*, Jadranska založba, ki se je kasneje zaradi pritiskov oblasti preimenovala v Našo založbo, plod Ščekove zamisli. Šček je namreč njen ustanovitelj, pod njenim okriljem pa so med drugimi izšla naslednja dela: *Plebanus Joannes* Ivana Preglja, Majcnov *Za novi rod*, Bevkov *Faraon*, Valjavčev *Italijansko-slovenski slovar* in druga.

Slika 20: Naslovnica *Čuka na pal'ci*.

Poleg tega je Šček poskrbel tudi za izdajo dveh katekizmov: leta 1927 je izšel katekizem v rezijanščini *To kristjanske učilo po rozoanskeh*, v katerem najdemo priredbo katekizma Pija X., v rezijanščino pa ga je na 53 straneh priredil osojanski kaplan Jožef Cramaro; leto kasneje, 1928, pa je poskrbel za izdajo *Katekizma za Beneške Slovence*, ki ga je na podlagi Podrekovega katekizma *Katekizem za Slovence videmske nadškofije* (1869) uredil Ivan Trinko Zamejski s sodelavci. Virgil Šček je veliko ustvarjal tudi za otroke. Pisal je v verski listič *Jaselce*, ki je kljub kratki dobi izhajanja (1927–1929) doživel velik uspeh. O tem govori tudi podatek, da je imel listič leta 1928 kar 200 mladih dopisnikov. Šček se je dobro zavedal, da je treba najbolj skrbeti za najmlajše, da v njih živi slovenska prihodnost in moč, zato se je pisanju *Jaselc* posvečal z vsem srcem. Vanje se je podpisoval kot stric Janez, vse dokler mu oblasti tega niso prepovedale. Pregarjanja *Jaselc* se takole spominja:

Na šolskem skrbništvu v Trstu so rekli, da ta listič sproti podira, kar italijanska šola zida. In niso dali miru, dokler ga Mussolini ni zatrl. Težavno bi bilo dokazati, da so oblastva v zadnjih 70 letih kateri list tako sistematično preganjala kakor Jaselce. Prav gotovo pa je, da so bile Jaselce z ozirom na razmere najbolj razširjen mladinski list na Slovenskem. (Šček 1979: 180–181)

Slika 21: Naslovnica verskega lističa *Jaselce*.

Na odprtju osnovne šole v Nabrežini, ki nosi ime po Virgilu Ščeku, je 4. junija 1978 kot slavnostni govornik spregovoril etnolog Milko Ukmar-Matičeto, nekdanji učenec Ščekove šole iz avberskih časov. Tako je obudil spomin na *Jaselce* in Ščeka:

Domiselno jim je (Jaselcam) dal podnaslov »verski listič«, da bi od oblasti lažje dobil dovoljenje [...]. Ker se je naklada naslednje leto povečala, je leto dni kasneje lahko znižal naročnino za 20 stotink. [...] V četrti številki je urednik, ki se je previdno podpisoval »Stric Janez«, napisal med drugim te besede: Ljubim od srca vse naše otroke, naj bodo Goričani ali Vipavci, Notranjci ali Istrani, Kraševci ali Brkinci, Tržačani ali Korošci. Prijatelje imam povsod, koder se glasi naš mili materin jezik. (Tavčar 2000: 60–61)

Takoj nato je Šček začel izdajati *Bukvice strica Janeza*, ki jih je tiskala Katoliška tiskarna, a kaj, ko so doživele isto usodo kot *Jaselce*. Vlada jih je prepovedala. Med letoma 1929 in 1931 je izdal enajst zvezkov *Pravljic* s podnaslovom *Zbral*

stric Janez (Katoliška tiskarna). Poskrbel pa je tudi za izdajo čitanke *Kolački*, knjižice, ki je leta 1926 izšla pri Goriški Mohorjevi družbi v 50.000 izvodih, ilustracije zanjo pa je prispeval Milko Bambič. Ščekov je tudi prvi zapis slovenske ljudske pripovedi *Vilenica*, ki jo je 1998 uredila in v angleščino prevedla Dušica Kunaver, izšla pa je pri Jamarskem društvu v Sežani. Vse to Ščekovo nadvse plodno obdobje v Gorici in vsa njegova prizadevanja lepo ponazarja njegov preroški odgovor videmskemu prefektu Pisentiju v *Goriški straži*, v katerem je protestiral proti potujčenju naše dežele:

Enkrat boste tudi vi na smrtni postelji. Takrat boste zaslutili svoj konec. Slovenski narod na Goriškem pa bo živel še bolj kot zdaj. (Požar 1979: 88)

3.1.7 Virgil Šček mora v Avber: »Vem, kaj dopade Kraševcem: kratka pridiga – pa dolga klobasa«

Razmere v Gorici so postajale čedalje bolj napete. Fašistični pritiski so se v tem obdobju zaostri, odnosi z liberalnimi krogi poslabšali, poleg tega pa se je prav v tem obdobju zgodil razkol znotraj katoliških krogov. Prišlo je namreč do hudega spora med predsednikom Goriške Mohorjeve družbe, duhovnikom Josipom Ličanom in njegovimi somišljeniki, ter Ščekom. Ličan se s Ščekovimi pogledi ni strinjal, kar so zelo lepo izkoristili člani liberalnih vrst in očrnili Ščeka pri nadškofu Sedeju (Tavčar 2000: 50). Tako vodstvo krščanskosocialne struje kot Zbor svečenikov sv. Pavla sta nadškofa poskušala prepričati, da so vsi ti zaključki o Ščeku le slabonamerna obrekovanja, poudarili so njegovo izjemno vlogo v borbi našega ljudstva, vendar se nadškof Sedej ni pustil zmesti v svoji odločitvi (Tavčar 2000). Odločitev pa je bila huda: Virgila Ščeka je suspendiral in ga poslal iz Gorice, medtem ko je moral Josip Ličen nemudoma zapustiti vse organizacije, pri katerih je sodeloval (KTD, Goriško Mohorjevo družbo in Alojzijevisče). Tako je tržaški škof Fogar poslal Ščeka leta 1927 za župnijskega upravitelja v Avber, kjer je ostal celih trinajst let, vse do leta 1940. Cerkevne oblasti so s to potezo naredile »mir«, hkrati pa tudi obvarovale Ščeka. V tem času so bili namreč poleg notranjih sporov znotraj krščanske struje tudi pritiski italijanskih oblasti nanj čedalje hujši. Fašisti so zelo dobro vedeli, kdo se skriva za to pravo ekspanzijo slovenskih knjig

in molitvenikov. Ščeku so bili nenehno za petami, zato se je moral večkrat skrivati ali bežati, hoteli pa so ga tudi ubiti (Šček 1979:180).

Kako so oblastva o meni mislila, je razvidno iz sledečega dejstva. Po veljavnih zakonih delovanje duhovnika imenuje sicer škof, če pa prefektura ne pristane, je imenovanje ničevo. Ko je škof moje delovanje predložil, je tržaški prefekt pristanek odklonil z izjavo: »Obče znano je, da ima goji imenovani duhovnik čustva, ki so naperjena proti italijanskemu režimu, da se ne udeležuje patriotskih manifestacij in je vedno izvajal dejavnosti, ki so priti Italiji. (Šček 1979: 184)

Tako je Virgil Šček postal avberski župnijski upravitelj. Kot je razvidno v nadaljevanju, je kljub vsestranskemu zatiranju in preganjanju uspel iz župnije, ki je štela tedaj okoli 300 prebivalcev in je bila ob njegovem prihodu brez pravega zagona, potegniti najboljše, kar se je v tedanjih razmerah dalo, pa naj je šlo za dosežke na pastoralnem, kulturnem ali narodnoobrambnem področju.

3.1.7.1 Boj proti fašizmu s cerkvenimi poslikavami Toneta Kralja

Prvo, kar opazimo, ko vstopimo v avbersko cerkev, so bogate poslikave ekspresionističnega slikarja Toneta Kralja, to pa je tudi prvi veliki projekt, ki se ga je Šček lotil ob samem prihodu v Avber leta 1927. Kakšen je bil tedanji odnos duhovščine do Toneta Kralja, lepo ponazori Ščekov zapis v 10. zvezku *Paberkov*:

Na Primorskem smo bili redki duhovniki, ki smo spoznali v Tonetu Kralju božje darove: Jože Abram, Lojze Kodermac, Vencelj Bele, jaz in še ta ali oni. Vsa javnost je bila zoper Kralja. (Požar 1979: 88)

Zakaj Tone Kralj ni bil priljubljen? Že ekspresionizem sam je bil smer, ki ni šla ravno v korak s fašizmom. Še posebej po Kraljevi poslikavi cerkve v Volčah leta 1927 je do njegovih poslikav zavzel zelo negativno mnenje tudi goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej. V škofijskem uradnem listu so prav v trenutku, ko je Kralj že slikal v Avberju, njegovo delo celo odsvetovali. Toda Šček se, kot mu je bilo v navadi, kljub temu ni vdal. Izdelal je premišljeno strategijo. Kralj pa je, tako je zapisal Šček v *Paberkih*, vse skupaj zelo pasivno opazoval. Šček je ves boj

za obstoj slikarja prevzel nase, saj so medtem Kralja napadli tudi v tržaški Edinosti, kar je Ščeka, ki je umetnika zelo cenil, neizmerno bolelo. Kritik, ki se pod članek ni podpisal, je o Kralju takole zapisal:

Jaz ne najdem pri najboljši volji na njegovih slikah nič monumentalnega niti v zamisli niti v kompoziciji niti v oblikovanju. Zlasti odbijajo včasih oblike. (Vuk 2001: 107)

Kljub vsemu se Šček ni dal. Kralju je naročil, naj nadaljuje s svojim delom, na svojo stran pa je pritegnil tudi književnika Alojzija Resa, ki je bil tedaj v Benetkah in se ni strinjal ne z obsodbami Goriške nadškofije ne s tisto, ki so jo izrekli likovni kritiki. O svojem trdnem prepričanju, da bo pomagal Kralju, je v 10. zvezku *Paberkov* Šček zapisal:

Navzlic gornji prepovedi sem Kralju velel, naj nadaljuje s slikanjem v Avberju. Boj je trajal dlje. Temeljito sem spoznal, da se vsi nasprotniki motijo in sem smatral za svojo dolžnost, da Kralja rešim svetu. (Požar 1979: 88)

Nadškof Sedej je seveda kmalu ugotovil, da Šček ne popusti, zato je v Avber poslal arhitekta Maksa Fabianija, ki naj bi ovrednotil umetnikovo delo. Fabiani je Kralja pohvalil in ga opravičil vseh krivih sodb, ki so v tem času letele nanj.

O tem, kako uspešno je bilo sodelovanje Virgila Ščeka in Toneta Kralja, priča tudi zapis Andreja Kranjca. V članku, objavljenem leta 1928 v *Malem listu* z naslovom *Avberska cerkev*, je zapisal:

Čutil sem pa, da je pri slikanju avberske cerkve roko odličnega umetnika vodila roka visokoizobraženega in globokočutnega duhovnika. Morda je drugod nedostajalo tega. Dobremu konju treba skušenega voznika. (Vuk 2001: 108)

Tako je Virgil Šček rešil ne le avberske poslikave, temveč tudi Toneta Kralja. Od tedaj je namreč Tone Kralj brez zaprek poslikal več kot 40 primorskih cerkva. Njegova kulturna dediščina je neprecenljiva, zasluga zanjo pa Ščekova. Prav neverjetno pa je, kako je Tone Kralj poslikal leta 1927 avbersko cerkev. Znano je, da je v svojih poslikavah rad obračunaval s fašističnim, kasneje tudi z nacističnim

režimom. Na stenah avberske cerkve se je zato odvijal pravi boj proti nasilni italijanizaciji in zatiranju slovenskega naroda in njegovega jezika. Albin Kjuder, nekdanji tomajski duhovnik, ki je sestavil v župnijskem arhivu v Tomaju ohranjen Ščekov življenjepis, je o tej poslikavi takole zapisal:

Poleg originalnih slik, ki naj živo predočujejo domačo farno zgodovino, je dal preplesti celo cerkev s slovenskimi napisi podolg in počez. Glavni sliki svetega Miklavža, ki kaže potapljačem (mislil je seveda svoj narod v fašistični smrtni obsodbi) rešitev od Boga, je postavil triptikon svetega Cirila in Metoda z glagolico na knjigi. (Tavčar 2000: 53)

Slika 22: Slovenski napisi v avberski cerkvi (Hvalji gospoda vsi narodi).

Od blizu in daleč so si prihajali ljudje različnih stanov in pogledov ogledovat Kraljevo stvaritev. Freske so pozele veliko navdušenja, pa tudi veliko zgražanja

zagovornikov fašizma. O vsem tem je moč brati v knjigi vtisov, ki jo je Virgil Šček dal na razpolago obiskovalcem. Albin Kjuder je opisal tudi duhovit pripetljaj, kako je leta 1928 prišel v cerkev italijanski obiskovalec in se kar ni mogel potolažiti, ko je videl poslikave. Njegove pripombe so seveda Ščeka takoj privabile. Po nekaj trenutkih pritožb in nerganja je Šček le pristopil in povprašal zagrizenega Italijana, koliko let je že fašist. Italijan je ponosno odgovoril, da je fašist vse od nastanka tega gibanja, torej od leta 1921. Šček pa ga je prijazno odpeljal do prve postaje križevega pota in mu odgovoril:

Poglejte fašje v rokah Pilatovih vojakov ... mi smo fašisti že 1900 let, a ste razumeli?
(Tavčar 2000: 53)

Ščekova odlična vrlina je bila, da se je znal s svojo duhovitostjo rešiti iz neprijetnih situacij, s svojo bistroumnostjo in prikrito šegavostjo pa je znal tudi pri svojih vernikih doseči izredno priljubljenost. Slovenski napisi Toneta Kralja pa niso vse, kar je Italijane bodlo v oči. Nad prezbiterijem v bližini divjakov, ki se znašajo nad Kristusom, pa najdemo obraz samega Benita Mussolinija.

Slika 23: Mussolini v avberski cerkvi.

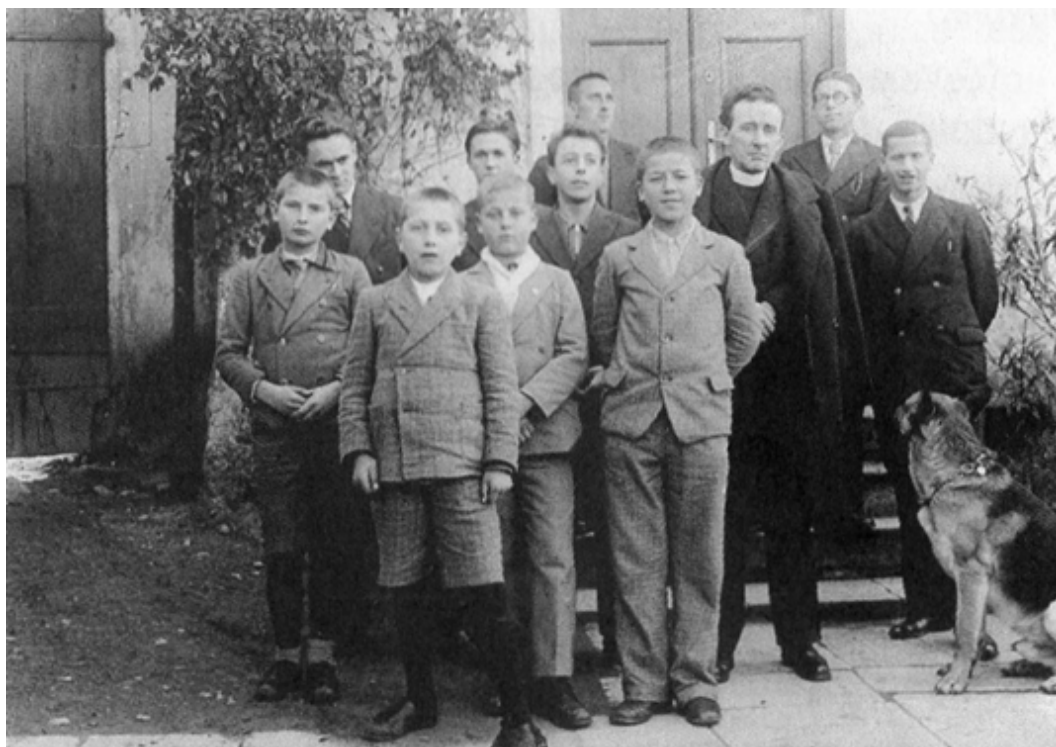
Šček pri svojem boju zoper fašizem torej resnično ni izbiral sredstev. Poleg tega pa je s svojo upornostjo proti cerkveni oblasti in političnemu režimu omogočil Tonetu Kralju nadaljnje delo, saj je ta po zaslugi Virgila Ščeka kasneje poslikal čez 40 primorskih cerkva.

3.1.7.2 Kulturno in narodnoobrambno delo v Avberju

Poleg poslikave cerkve, zidave Katoliškega doma ob njej in prenove zakristije pa je Šček znal pritegniti tudi mlade. Ustanovil je ilegalno javno knjižnico, ki je premogla precej knjig (Šček je še vedno ohranjal tesne stike z nekdanjimi goriškimi sodelavci in Zborom svečenikov sv. Pavla). V novozgrajeni dvorani Katoliškega doma je poučeval otroke materinščino, jim naročal, naj doma prepisujejo zgodbe iz *Svetega pisma* in se tako učijo slovenskega jezika. Organiziral je zborovsko in ljudsko petje v cerkvi in zunaj nje. Zborovodja je bila njegova sestra Breda Šček, profesorica glasbe in skladateljica, ki se je v Avber zatekla leta 1930 pred fašističnim nasiljem, potem, ko si ni dala potujčiti priimka.

Zavedna avberska dekleta je povezal v deklinško zvezo, v kateri jih je ozaveščal k skrbi za jezik, tako da so pridno širila ilegalni slovenski tisk, pomagala pri delu z otroci, utrjevala slovenščino šoloobvezni mladini in po okoliških gmajnah med pastirji in pastiricami zatirala italijansko pesem. Znano je tudi, da se je veliko dečkov pod vplivom Virgila Ščeka odločilo za duhovniški poklic. Šček jih je znal pritegniti s svojo izredno karizmatičnostjo in ljubečim pristopom. Milko Ukmar-Matičeto, ki je prav pri Ščeku začel literarno ustvarjati, se ga spominja takole:

Z bistrim očesom je iskal po svoji in sosednjih duhovnijah dečke, ki naj bi šli v šole in se pripravili za delo med svojim težko preizkušenim ljudstvom. [...] Menda ni treba posebej poudarjati, da Šček ni nikoli na nikogar od nas pritiskal, naj bi se odločil za duhovski stan. Tudi če smo si izbrali drugačno pot, nam je ostal še naprej očetovsko in prijateljsko naklonjen. Spremljal je naše delo in naše prve uspehe, za katere se imamo v precejšnji meri zahvaliti prav njemu. [...] S svojo preudarno, duhovito besedo in zgledom pokončnega človeka, neuklonljivega bojavnika za narodnostne in socialne pravice tlačenega slovenstva nam je bil zmeraj svetel zgled. Takega imajo v spominu vsi, ki ga poznajo. (Tavčar 2000: 62)

Slika 24: Šček med svojimi učenci 1934 v Avberju.

Velik vpliv je v avberskem času imel na kar nekaj velikih mož današnje dobe. Eden izmed njih je Ciril Zlobec, ki je obiskoval njegovo ilegalno šolo in je svojo izkušnjo z njim podal v avtobiografskem romanu *Spomin kot zgodba*. Tako se spominja svojega avberskega učitelja:

Izzareval je avreolo neke posebne skrivnosti in imenitnosti, ki sta se držali od vsega, kar je počel, predvsem pa je to avreolo ustvarjal sam odnos faranov do njega: v izrazito vaškem okolju, v katerem je bil poleg njega edini šolani človek osnovnošolski učitelj, ki pa kot Italijan in fašist sploh »ni sodil zraven«, celo živel ni v Avberju [...]. Predvsem to, kar so o Ščeku šušljali odrasli, je bil tisti presežek njegove osebnosti, ki je skrivnostno privlačil in vznemirjal tudi nas otroke. [...] Ko je na težki operaciji umrl (1948), sem mu ob njegovem odprtem grobu spregovoril v slovo, tokrat nesramežljivo s sonetom. Z občutkom, da se poslavljam od svojega prvega učitelja. (Zlobec 2001: 18–19)

Virgil Šček je v tem obdobju pritegnil pozornost tudi drugih mladih bodočih pomembnih mož. Pesnik Stanko Vuk je tako večkrat predaval mlajšim dijakom in prav v tej sredini je nastala zamisel o ilegalnih litografiranih ali ciklostiliziranih glasilih, kot so *Tihe besede* (1935), *Malajda* (1939), *Gmajna* (1936), *Pisanice*

(1936) in druga, pri katerih sta poleg Vuka sodelovala tudi Boris Pahor in Milko Ukmar-Matičeto. Posebna odlika Virgila Ščeka je bil njegov pristop do pastoralnega dela v stilu »*Vem, kaj dopade Kraševcem: kratka pridiga – pa dolga klobasa,*« kot se je rad pošalil. O tem kroži veliko anekdot, nekaj jih je zapisal tudi tomajski župnik Albin Kjuder. Najpomembnejše pa je, da je Šček s svojimi do potankosti pripravljenimi pridigami, ki so bile v lepi slovenščini, znal privabiti v cerkev staro in mlado. Brali so iz slovenskih molitvenikov in peli slovenske pesmi. Dr. Tone Požar je o njegovem pristopu zapisal:

Začeli so pisati besedilo, nato peti. Kar so se naučili, so naslednjo nedeljo ponavljali, dokler niso znali besedila in napevov na pamet. Postavil je program: vsako leto naučiti samo deset do petnajst pesmi, a tiste temeljito. V 14 letih njegovega župnikovanja so se naučili 150 ljudskih pesmic, katere je pela vsa cerkev. (Požar 1979: 89)

Da je bilo maševanje v slovenski besedi v tem času sploh mogoče, gre zasluga goriškemu nadškofu Sedeju, ki je položaj primorske duhovščine, nad katero se je izvajal čedalje hujši pritisk, najbolje poznal. Že leto pred objavo znamenitih odredb *Normae ad instructionem Cleri curati ali vodila dušnim pastirjem*, torej leta 1930, so v Zboru svečnikov sv. Pavla sestavili tretjo spomenico, ki so jo poslali papežu. V njej so opisali grozljiv položaj duhovnikov in prosili papeža za pomoč, da bi škofje in duhovniki lahko nemoteno opravljali svoje delo v svojem jeziku: verouk da naj bo v materinščini, vrne naj se svoboda tiska in prost prehod knjig. Izrazili so tudi svoje popolno nestrinjanje z asimilacijo. O pomenu spomenic, ki jih je krščanskosocialna organizacija v tem obdobju naslavljala na Vatikan, je Engelbert Besednjak v pismu Virgilu Ščeku dne 11. aprila 1932 zapisal:

Sem že večkrat premišljeval, ali ne bi kazalo uporabiti za napad proti vatikanski politiki tudi spomenice, ki so jih poslali naši duhovniki na sv. Očeta. Če bi se odločili, da objavimo besedilo spomenic, bi dobili v roke silno orožje. Podan bi bil pred celim svetom dokaz, da smo mi Vatikan leta in leta opozarjali, moledovali za pomoč, pri tem obzirno skrivali rane na telesu Cerkve pred očmi nasprotnikov, a bili kljub temu sramotno izdani. (Pelikan 2002: 359)

Nadškof Sedej, ki si je ves čas prizadeval, da politika ne bi vstopila v Cerkev in da božja beseda ne bi postala predmet potujčevanja, je 14. julija 1931 sklical v Gorici škofovsko konferenco goriške metropolije, na kateri so izglasovali pravi zakonik manjšinskega prava: *Normae ad instructionem Cleri curati ali vodila dušnim pastirjem*. Vodila so izšla 4. decembra 1931, slovensko duhovščino pa so v svoji drugi točki takole zaščitila:

Po cerkvenem pravu je župnik dolžan poučevati v verskih resnicah otroke in odrasle vernike »v govoru, ki je njih umevanju primeren«, t.j. v njim razumljivem jeziku. V župnijah, kjer so verniki drugega jezika v zadostnem številu, to je vsaj 30 oseb, smejo zahtevati pridigo v lastnem jeziku. (Klinec 1979: 71)

Prav ta točka, ki sta jo poleg goriške nadškofije dosledno izvajali tudi tržaško-koprška (škof Alojzij Fogar) in poreško-puljska (škof Trifon Pederzoli) škofija, je za obstoj slovenskega jezika pri pastoralnem delu duhovnikov bistvena, saj je vsaj nekoliko zaščitila primorske duhovnike in vernike, kljub temu, da se je fašistično nasilje nadaljevalo.

3.1.7.3 Čedalje hujši pritiski na Virgila Ščeka

Šček je v svojem Pričevanju iz leta 1946, objavljenem v Zalivu 1979, zapisal, da so ga imele italijanske oblasti na očeh ves čas njegovega službovanja v Avberju. V njem recimo opisuje, kako je bila obmejna policija vsa ta leta prisotna v vasi, pa čeprav Avber ni bil ravno ob meji. Sledili so mu na vsakem koraku. Popisovali so vsako njegovo pot, preverjali, h komu je hodil, poizvedovali, o čem se je pogovarjal. Oblasti so mu za 10 let odvzele potni list, prepovedana mu je bila uporaba radijskega aparata, na osebno izkaznico se ni smel podpisati, pač pa je moral nanjo pritisniti svoj prstni odtis, kot so velevali razbojnikom in najhujšim zločincem. Vsakogar, ki je prišel k njemu v Avber, so zaslišali, popisali ... Šček je torej živel pod stalnim poskusom ustrahovanj in groženj (Šček 1979: 186).

Hud napad fašističnega vodje Emilia Graziolija, kasnejšega civilnega komisarja v Ljubljani, v Il Piccolu in Popolu leta 1929, ki mu je sledil tako rekoč napad vseh italijanskih časopisov na Ščeka, nešteta zaslišanja v Dutovljah, Sežani in Trstu in

končno še poslednji udarec, ki mu ga je zadal fašistični kolovodja Tullio Campana, ko mu je zaukazal, naj takoj zapusti Kras, ker njegova prisotnost na Krasu ni po volji fašistom, vse to je že zelo opešanega, dotlej petkrat operiranega in duševno do konca izčrpanega Ščeka prisililo, da se je leta 1940 odrekel avberski župniji, zaprosil za upokožitev in se umaknil v Trst (Šček 1979: 187).

Tedaj sem se leta 1940 preselil v Trst. Tam sem imel vsepovsod policaje za sabo. Kolikokrat sem bil v družbi zdravnika dr. Stanka Sosiča ter dr. Stanka Vuka v kavarni »Alla stazione«, vselej smo imeli okrog sebe špiceljne. (Šček 1979: 187)

Prav v tem času ga je Emilio Grazioli povabil k sebi na pogovor. Nekako mu ni bilo jasno, da se slovenski duhovniki na Krasu še vedno oklepajo svojega prepričanja v zmago, ko pa vse kaže na zmago Italije, ob čemer mu je navedel kar nekaj prepričljivih razlogov zanj. Šček je odgovoril:

Težavno je navadnemu občanu debatirati z oblastnikom, vendar toliko vam že rečem, da mislim, da čas ne deluje za vas, trenutno že, tega ne zanikam; pa počakajva nekaj let. Odloživa sodbo za takrat. (Šček 1979: 187)

Razlog za to, da Ščeka niso preprosto ubili, gre najbrž iskati v tem, da so se oblasti tega bale. Ni bil le slovenski duhovnik, ki ga je tržaški škof vendarle nekoliko ščitil, ni bil le kulturni delavec in rimski parlamentarec, bil je vse hkrati, obenem pa je s svojo odkritosrčnostjo naredil kljub drugačnim pogledom dober vtis celo na Mussolinija. Zavedal se je, da ga delno ščitijo tudi najvišji fašistični oblastniki, deloma celo duče sam:

Vedel sem, da je dal notranjemu ministru nalog, naj me sicer dosledno nadzorujejo, naj me pa brez dokazov in potrebe ne preganjajo. Kaj pa je hotel meni in mojemu narodu več? Uničil je naše zadružištvo, pokončal je naša prosvetna društva, zatrl je naš tisk, iz dežele je izgnal vse naše izobraženstvo z učiteljstvom na čelu, poitalijančil je naše šole, župnije in županstvo. (Šček 1979: 188)

3.1.8 Zadnja postaja – Lokev

Leto 1941 je pomenilo začetek konca Virgila Ščeka. Poleg neprestanega preganjanja, napadanja oblasti se je namreč znašel tudi brez strehe nad glavo, brez pokojnine, saj sta se proti njemu zarotili tako državna oblast kot škofija. Bil je brez sredstev za preživetje (Konestabile Rovis 1998: 13).

Ko je za to svojo situacijo povedal tedanjemu lokavskemu kaplanu dr. Tonetu Požarju, ga je ta od srca rad sprejel k sebi. Ponudil mu je sobo v župnišču, poskrbel je zanj po svojih najboljših močeh, saj je bil Šček zdravstveno resnično šibek, pomagali pa so tudi vaščani, ki so mu zelo radi kaj dobrega pripravili. Kljub slabemu počutju je Šček zelo rad pomagal dr. Požarju pri delu v župnišču in ga, medtem ko je študiral slavistiko v Padovi, marsikdaj nadomeščal. Ponovno pa se je posvetil pisanju drugega in tretjega dela *Lokavskih starin*. Še vedno je ostal vpet tudi v politično dogajanje.

3. maja 1941, ko so Italijani priključili ljubljansko ozemlje, je postal njegov »dober tržaški znanec«¹ Emilio Grazioli visoki komisar za to območje. Ko je Šček izvedel, kako so se na to imenovanje odzvale ljubljanske oblasti, ki so se novemu vladnemu predstavniku šle poklonit in mu s tem izkazale čast, je dejal:

Kolikšna zaslepljenost. Vsi ti voditelji so s tisto izjavo postali politični mrtveci. Ljudstvo jih bo zapustilo, postali bodo generali brez vojske. (Tavčar 1989: 196)

3.1.8.1 V navzkrižju z vsemi oblastmi

V tem času pa je bilo krščansko-socialno gibanje po hudih prizadevanjih fašističnih oblasti že močno okrnjeno, skoraj zatrto. Že po prisilnem odstopu goriškega nadškofa Sedeja leta 1930 in škofa Fogarja v Trstu leta 1936 so se namreč razmere za slovensko duhovščino zaostrole. Leta 1931, ko je Italija zatrla vse slovenske časopise in društva in je postajal pritisk na manjšino nemogoč, sta se takratni poslanec Engelbert Besednjak in Josip Vilfan umaknila na Dunaj in začela delovati znotraj Kongresa evropskih narodnih manjšin. Prizadevala sta si za zakonsko pravico manjšin do zaščite.

Leto 1932 pa je zaznamovala skrajna zaostritev razmer v krščansko-socialnem taboru. Le-ta se je tedaj razdelil na dve struji: Besednjakovo, katere primorski predstavnik je bil Virgil Šček, in Kraljevo. Med njima se je razvnel srdit spor finančnega izvora. Razlike so se kazale tudi v strategiji reševanja manjšinske politike. Šček je bil na pozicijah iredentizma, medtem ko je Kraljeva politika temeljila na borbi za malenkostne zahteve. Besednjak je tako napadal Vatikan, medtem ko se je Janko Kralj zadovoljeval z majhnimi, drobnimi koraki. Obema stranema pa je bil skupen boj proti tedanjemu zatiralskemu režimu goriškega nadškofa Margottija in tržaškega škofa Santina, ki si je z vsemi sredstvi prizadeval poitalijančiti slovensko Cerkev. Šček – obupan nad pogajanjem s Kraljevino SHS glede zaščite manjšine – je že dolgo pred odhodom Besednjaka in Vilfana, leta 1924, sicer predlagal načrtno izselitev narodnoobrambnih izobražencev iz Julijske krajine v Jugoslavijo. O tem je Engelbert Besednjak zapisal:

Virgil je ugotovil, da se stanje našega ljudstva čedalje bolj slabša in da lezemo počasi, toda nezadržno v položaj beneških Slovencev. Z golim »vaticaniziranjem« našega ljudstva ne bomo rešili. [...] Šček je razvil nastopen načrt: v domačiji naj ostane samo toliko javnih delavcev, kolikor jih manjšina neobhodno potrebuje, da ohrani svoje organizacije in drži ljudstvo skupaj. Vsi ostali naj bi se izselili v Jugoslavijo, kjer bi se strnili v čvrsto enoto in začeli prodirati v politične in prosvetne ustanove v državi. [...] Resnično pomoč lahko nudi samo ta, ki ima oblast, ne pa prosilec. (Pelikan 2002: 351)

Besednjak se je nato umaknil v Beograd, od koder je skušal pomagati manjšini in prav on je imel velike zasluge za to, da je kralj Aleksander zavzel pozitivno stališče do manjšinske problematike, ki pa se je kljub vsem naporom reševala zelo počasi. Kot eno od zahtev, ki naj bi jih jugoslovanska vlada predočila italijanski, sta Besednjak in Vilfan zahtevala svobodo jezika v cerkvenem življenju, svobodo uvoza knjig in svobodo društvenega življenja (Pelikan 2000: 354).

Leto 1937, ki se je začelo s tragično smrtjo skladatelja in krščanskega socialca Lojzeta Bratuža (umrl je strahotne smrti kot žrtev fašističnega nasilja; fašisti so ga prisilili, da je pil odpadno kurilno olje, zaradi česar je umiral v strahotnih mukah), je 25. marca prineslo sporazum, ki je obe državi, Italijo in Jugoslavijo, obvezal, da

zatirata vsako obliko nasilja proti drugi podpisnici. Ob tem je prišlo tudi do ustne obljube tedanjega zunanjega ministra Ciana o pravici slovenščine v cerkvah in pouku slovenščine v zasebnih tečajih, o izpustitvi konfinirancev in olajšanem prehodu meje, od česar se je v resnici uresničilo le malo. Vendar je fašistični pritisk le nekoliko popustil (Pelikan 2000: 354).

Po podpisu sporazuma sta Virgil Šček in Karel Podgornik leta 1938 sestavila spomenico, ki sta jo želela izročiti Mussoliniju ob njegovem obisku v Trstu, vendar poskus ni uspel. Kmalu se je pokazalo, da nima Italija nobenega namena izvrševati »tajnega« delu sporazuma. Hud udarec za manjšino pa je pomenilo tudi prijateljevanje obeh podpisnic sporazuma, saj je dajalo čutiti, da se je manjšinski zaveznik – Kraljevina Jugoslavija – povezal z Italijani. Kljub temu je začela krščanskosocialna organizacija takoj po podpisu ponovno aktivno delovati (Kacin-Wohinz 1993: 114).

Duhovščina ne izpusti nobene prilike za širjenje slovenske besede in zavesti, za kar se poslužuje verskih lističev, brošur in katoliških časopisov, ki jih širijo z veliko zavzetostjo in v številnih izvodih. (Pelikan 2002: 358)

Tako je bilo o delovanju slovenske duhovščine zapisano v poročilu goriške prefektуре Notranjemu ministrstvu 16. marca 1939. Žal so te aktivnosti pozele usodne posledice z vstopom Italije v drugo svetovno vojno in drugim tržaškim procesom, na katerem so leta 1940 obsodili in internirali čez 300 ljudi.

Vsi ti nasilni poskusi podjarmljenja slovenskega človeka so izzvali popolnoma upravičen odpor. Že leta 1927 ustanovljeni TIGR, ki je imel za cilj vsestranski odpor proti raznarodovanju Italije, se je v tem času močno naslonil na zahodne antifašistične sile, predvsem na Francijo in Anglijo, in si na vse načine prizadeval zaustaviti fašistično gonjo predvsem z zbiranjem informacij, propagando in sabotажami vojaških objektov. Organizacija, ki je delovala vse do leta 1941, ima zanimivo ozadje, ki je le redkim poznano. Vse namreč kaže, da je na enega od soustanoviteljev TIGR-a, ki so se jeseni leta 1927 zbrali na Nanosu, Alberta Rejca, ki velja za duhovnega očeta te organizacije, močno vplival prav Virgil Šček. Rejčeva žena, Tatjana Srebot Rejec, je namreč zapisala:

Čeprav nisem imela navade vrtati v svojega moža, sem to nekoč le storila, ker sem hotela na vsak način izvedeti, pod vplivom katerih ljudi, knjig ali idej je začel svoj neizprosni boj proti fašizmu. Pa mi je brez pomisleka preprosto in jasno odgovoril, da zaradi krivic, ki so se godile Slovincem pod fašizmom. [...] Ko se nisem zadovoljila s tem odgovorom, mi je odgovoril, da če že govorimo o kakšnem vplivu, je vplival nanj Virgil Šček. (Tavčar 2000: 94)

Šček je imel o dogajanju na Primorskem svoje jasno mnenje. Prepričan je bil namreč, da bi morali boj proti okupatorju organizirati tisti, ki so za to poklicno usposobljeni, torej oficirji nekdanje jugoslovanske vojske pod političnim vodstvom slovenskih strank (Tavčar 2000: 104). Znano pa je, da se niso znali tako dobro organizirati, kot so se komunisti, ki so prevzeli in organizirali odpor.

V OF je zato Šček videl edini način, s katerim se Primorci lahko uprejo okupatorju. Hkrati je sveto verjel obljubi le-te, da bo po osvoboditvi ne le mir, ampak tudi tako stanje, v katerem bo mogoč razvoj slovenske duhovščine. Vendar mu je kmalu postalo jasno, da se je uštel. Leta 1944 je izjavil:

OF je kakor velik voz z vpreženimi konji. Voznik vabi: »Vsi Slovenci, pridite na naš voz, mladi in stari, verni in neverni«. Voznik – partija – pa ima vajeti in bič. (Tavčar 2000: 106)

Šček je tudi kritično obsodil odločitev slovenskega političnega vrha glede Trsta, ko so se partizani junija 1945 po ultimatu Angležev Američanom morali umakniti od tam.

Tej svoji kritičnosti se ni odpovedal niti po vojni, ob pariški mirovni konferenci leta 1947, ko je dejal:

V drugi svetovni vojni so bili tepeni vsi naši sovražniki: Nemci, Italijani in Madžari. Jugoslavija pa je bila med zmagovalci. To je bila edinstvena priložnost v naši zgodovini, da bi vsi Slovenci prišli v svobodno Jugoslavijo. Naši vojaki so se hrabro borili in osvobodili vse slovensko ozemlje, tudi Trst in Koroško. Naši komunistični politiki pa so vse to v par mesecih zapravili. Tako smo izgubili Trst, Gorico, Koroško in Porabje – za vedno. (Tavčar 2000: 107)

Ne gre se torej čuditi, da se je tudi po letu 1947, ko je bila Primorska priključena k Jugoslaviji, spor med partijo in Cerkvijo nadaljeval in stopnjeval. Ščekova kritična misel do slovenskih oblasti je botrovala tudi temu, da ga je OF začela obsojati, češ, da je izdajalec svojega naroda. In obsojati so ga začeli tudi ljudje. V kakšnem krču je bil Šček v teh trenutkih, priča dejstvo, da je prav na podlagi teh sodb v jeseni leta 1944 v lokavski cerkvi nastopil z govorom, v katerem je jasno izpričal, kaj vse je storil za obstoj slovenskega naroda. Kako razvrednotenega in prizadetega se je v tistih skrajnih trenutkih počutil, je moč razbrati iz zadnjih besed, ki jih je tistega dne izrekel:

Pri vsem svojem delu za narod nisem nikoli iskal osebnih koristi. Prav lahko bi postal bogat, ne da bi koga ogoljufal ali komu storil krivico, pa sem ostal revež. [...] Zaradi svojega vnetega delovanja v prid slovenskega naroda sem se oblastvom tako zameril, da sem zapravlil – kakor se pravi kariero: nisem postal ne kanonik ne župnik, ostal sem to, kar sem bil pred tridesetimi leti: brez šarž ali naslovov. Pa mi ni žal. Trudil sem se za ljudstvo, kolikor sem se mogel, naredil za narod vse, kar je bilo v moji moči. [...] Mater pogrešam in bi jo rad imel ob sebi. Toda ob misli, da bi ona morala sedaj čakati tako obsodbo sina, ki mu je v srce vcepila vso ljubezen do naroda ter ga vzgojila samo za ljudstvo, takrat pravim: Nikar, mati, le ostani v grobu in počivaj. (Šček 1979: 190).

Zadnji, usodni udarec je Virgilu Ščeku zadal tržaški škof Antonio Santin, ki je 16. maja 1938 postal škof tržaško-koprske škofije. Na Tržaškem je bila večina slovenskih duhovnikov na Ščekovi strani, z izjemo tistih, ki so bili politični emigranti iz Slovenije. Santin je ves čas deloval proti interesom krščanskih socialcev. Znano je, da je Ščeku očital prizadevanja za priključitev Primorske k Jugoslaviji in se z vsemi sredstvi na zelo pretkan način boril proti njim. V začetku leta 1946 je tako med drugim napisal več pisem diplomatom in cerkvenim dostojanstvenikom, v katerih je izražal potrebo po priključitvi Julijske krajine k Italiji pod pretvezo strahu pred prevelikim širjenjem komunizma. Ni odobral slovenskega verskega lističa *Teden*, leta 1948 ga je celo ukinil. Želel je sam birmati slovenske otroke, s čimer se Šček ni strinjal. Leta 1946 je tako sporočil Borisu Kraigherju :

Kar se škofa tiče, upam, da si prišel do spoznanja, da je ta škof najbolj nevaren od vseh in v duši fašist ... (Čipić-Rehar 2004: 108)

Krog okrog Ščeka se je začel manjšati. Duhovniki so ob represivnih ukrepih škofa Santina potihnili, kljub temu da se z njim niso strinjali.

Usoden pa je bil dogodek dne 10. septembra 1945, ko je duhovnik in domoljub Josip Vidav sklical na Ščekovo željo sestanek slovanskih duhovnikov v tržaško-koprski škofiji, o katerem Santin ni bil obveščen. Kljub prepovedi sestanka s strani Santina, čim je zanj izvedel, so duhovniki že čez teden dni sklicali naslednjega, na katerega se je Santin prav tako ostro odzval. Sledili so hudi napadi na Santina s strani Ščeka v Primorskem dnevniku, kar je seveda škofa zelo motilo, še posebej, ker se je zavedal močnega vpliva, ki ga je Šček imel na ostale duhovnike. Sporu je sledil prvi škofov radikalen ukrep: prepovedal je obnovitev Zbora svečnikov sv. Pavla, skoraj istočasno pa se je s pismom *Ljubljanim vernikom slovenske in hrvaške narodnosti* predstavil slovenskim duhovnikom v popolnoma drugačni luči, saj je v njem zatrjeval, da nikoli ni bil pristaš fašizma in da se celo nikdar ni zavzemal za ukinjanje šol ter slovenskih organizacij ali za spreminjanje jezika v cerkvi.

Duhovniki pisma niso želeli prebrati, zato je škof že 2. junija 1946 sklical shod duhovnikov, na katerem naj bi se strasti pomirile in odnosi izboljšali. Sledil je upor duhovnikov. Shoda se je udeležilo le malo njih. Tudi slovenski tisk se je na ta škofov poskus odzval z očitkom, da poskuša škof tako reševati zgolj lastno kožo. Odsotnost duhovnikov je Antonio Santin kaznoval tako, da je dne 4. julija 1946 suspendiral Virgila Ščeka, s čimer mu je odvzel pravico do maševanja in ga tudi eksistenčno onemogočil. Šček se je na Santinovo odločitev sicer pritožil v Rim, odgovora, ki je bil negativen, pa ni dočakal, saj je 6. julija 1948 umrl na operaciji v Ljubljani. Z velikimi častmi so ga pokopali v Avberju na Krasu.

4 ZAKLJUČEK

Pot, ki sem jo orisala ob krščanskem socialcu, duhovniku, političnem, kulturnem delavcu in neumornem borcu za pravice primorskih Slovencev Virgilu Ščeku, je pot, prepolna človeške veličine, nespremenljivih nazorov, upornosti do mere, ki so je sposobni le redki. Je tudi pot kristalno jasnih ciljev in vrednot, ki jim je njen hodec ostal zvest do zadnjega diha svojega življenja. Ves čas pisanja svoje naloge sem se spraševala, od kod mu vsa ta silna energija, da je ne le ljubil svoj narod in njegov jezik, pač pa da se je bil v imenu teh dveh zanj najvišjih vrednot v vsakem, tudi najbolj nemogočem trenutku pripravljen žrtvovati. Odgovor gotovo tiči v dejstvu, da je življenje Virgila Ščeka sovpadlo z dvema ključnima prelomnicama, ki sta usodno zaznamovali življenje primorskih Slovencev. Prva je bila konec prve svetovne vojne, ki jih je ločila od ostalih Slovencev in jih pahnila v roke fašistični Italiji, druga pa konec druge svetovne vojne 1945, ko si je Virgil Šček nadvse prizadeval, da bi bila Primorska priključena k Jugoslaviji.

Boj za jezik Virgila Ščeka je bila rdeča nit moje diplomske naloge, bila pa je tudi rdeča nit Ščekovega življenja. Na kakšen način se je torej zavzemal za ohranjanje slovenščine? Ko na hitro prevrtilim njegovo življenje, ne morem mimo ugotovitve, da je ves čas hodil na meji še legalnega. Znotraj sistema, ki je bil do Slovencev zatiralski, je znal najti pot za dosego cilja, za katerega se je boril. Če povzamem njegove najodmevnejše zasluge: obuditev Zbora svečnikov sv. Pavla, ki je s svojo dejavnostjo neprecenljivo pripomogel k ohranjanju jezika v času fašističnega zatiranja, poslansko delo v italijanskem parlamentu, s katerim je narodnozavedno branil svoje ljudi in svoj jezik, ustanovitev Narodnega sveta, ustanovitev Goriške Mohorjeve družbe, ustanovitev Katoliške knjigarne in tiskarne in tvorno sodelovanje pri ustanovitvi Prosvetne zveze, da ne omenjam vseh časnikov, listov, knjig, pri katerih je sodeloval kot urednik, ustanovitelj, tvorni pisec. Slovence je obogatil za slikarsko izročilo Toneta Kralja, kljuboval je skupaj z njim fašistični tiraniji tako uspešno, da so se na stenah avberske cerkve pojavili glagolski in slovenski napisi. In končno, bil je eden izmed ustanovnih članov, ki so bili formalni sklicatelji ustanovnega občnega zbora Narodne in

študijske knjižnice v Trstu, ustanovljene 17. julija 1947 (Glej *Prilogo 6*). Slovenske besede ni varoval le v očeh javnosti, dosledno jo je varoval predvsem v svojem srcu, pa naj je šlo za spominsko podobico s Cirilom in Metodom v glagolici ob njegovi posvetitvi v duhovnika ali za upiranje najvplivnejšim predstavnikom fašističnih oblasti.

Ljubezen do jezika, ki mu jo je že v rani mladosti vcepila njegova mati, ga je gnala, da se je že kot dijak podal na obisk k Ivanu Trinku Zamejskemu in kmalu zatem organiziral zbiranje knjig za Beneške Slovence in udarno denarno nabirko za novo slovensko šolo v Gorici v dijaških letih, s čimer je položil temelj za njeno izgradnjo. Navsezadnje so tudi vsi pomembni narodni delavci, literarni ustvarjalci, ki so se tako ali drugače znašli ob Ščeku, odraz njegove notranje vneme – boriti se za narod in obstoj jezika – in odličnih organizacijskih sposobnosti, s katerimi je bil vselej sposoben izboljšati narodnostne razmere.

Vsa njegova prizadevanja za slovenski jezik, ki je bistveni element slovenskega naroda, predstavljajo pomemben gradnik mozaika primorske zgodovine. In kot njegovo osebnost na eni strani zaznamuje osebni poraz, saj je doživel hude obračune vseh tedanjih oblasti, cerkvene, fašistične in komunistične, jo zaznamuje tudi neizmerna veličina, saj je s svojo vztrajnostjo, s tem, da mu ni bilo bistveno lastno ugodje, pač pa ideja, za katero se je boril, dosegel zmago svojih idej in prizadevanj nad osebnim razočaranjem, ki ga je doživel ob koncu svojega prekratkega življenja.

5 LITERATURA

Bandelj, Boris (1997). *Katoliška socialno politična misel Virgila Ščeka*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgila Ščeka.

Bezin, Erika in Dolhar, Poljanka (2011). *Kako lep je Trst: prvi slovenski vodnik po Trstu in okolici*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Bossi, Licio in Baf, Severino (1997). Trieste 1900–1999. *Cent'anni di storia*. 1. del, Trst: Publisport.

Bossi, Licio in Baf, Severino (1998). Trieste 1900–1999. *Cent'anni di storia*. 2. del, Trst: Publisport.

Čermelj, Lavo (1965). *Slovenci in Hrvati pod Italijo med obema vojnama*. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.

Čipić-Rehar, Marija (2004). Konflikti med slovenskimi oblastmi in goriškim nadškofom Margottijem ter tržaško-koprskim škofom Santinom (1945–1947). V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, letn. XLIV, št. 1, str. 108. Dostopno na spletnem naslovu:
<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:1473>

Dobila, Karel (1923). Jadranski almanah za leto 1923. *Ljubljanski zvon*, letn. 43, št. 11. Dostopno na spletnem naslovu:
[http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-A2UUVXCL/?query='contributor%3DDobila%2C+Karel+\(K.D.\)'&pageSize=25](http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-A2UUVXCL/?query='contributor%3DDobila%2C+Karel+(K.D.)'&pageSize=25)

Domače vesti (1918). *Edinost*, letn. XLIII, št. 171 (26. junij 1918), str. 2. Dostopno na spletnem naslovu:
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-D8VW1HI8/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3dvirgil%27&pageSize=100&fyear=1918>

Družba sv. Mohorja: celovška, celjska in goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru (1851–1995) (1996). Celje, Celovec, Gorica: Mohorjeve družbe Celje, Celovec in Gorica.

Ferrari, Liliana (1981). Smernice pastirskega delovanja slovenske duhovščine na primorskem (1920–1928): »Zbornik svečenikov Sv. Pavla«. V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, letn. XXI, št. 1–2, str. 169.

Kacin-Wohinz, Milica (1972). *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921*. Maribor, Trst: Založba Obzorja, Založništvo tržaškega tiska.

Kacin-Wohinz, Milica (1977). *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev 1921–1928*. Koper, Trst: Založba Lipa, Založništvo tržaškega tiska.

Kacin-Wohinz, Milica (1993). Primorski krščanski socialci med vojnama. V: *Zgodovinski časopis*, letn. 47, št. 1, str. 107–115. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:147>

Kandidatura Virgila Ščeka (1921). *Edinost*, letn. XLVI, št. 112 (13. maj 1921), str. 2. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-NY29S1QH/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3d112%40AND%40date%3d1921%27&pageSize=100>

Klinec, Rudolf (1967). *Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Klinec, Rudolf (1979). *Primorska duhovščina pod fašizmom*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Kontestabile-Rovis, Mirjana (1998). *Virgilij Šček, poslanec v rimskem parlamentu: popis fonda*. Koper: Pokrajinski arhiv.

Kulturna manifestacija goriških Slovencev, Ščekov govor v Števerjanu

(1921). *Edinost*, letn. XLVI, št. 175 (26. julij 1921), str. 1.

Marušič, Branko (2001). Goriški novostrujarji pred prvo svetovno vojno. V: Egon Pelikan (ur.), *Strokovni posvet Življenje in delo primorskega krščanskega socialca Virgila Ščeka, Sežana, 16. oktobra 2000*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, str. 31–41.

Napad na poslanca Ščeka (1922). *Edinost Chicago*, letn. VIII, št. 85 (22. julij 1922), str. 1. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-RCTXUCMM/?query=%27rel%3dedinost+chicago%40AND%40fts%3dvirgilij%40AND%40date%3d1922%27&pageSize=100>

Pahor, Milan: *Odsek za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu*.

Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:1124>

Pelikan Egon (2002). *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom: primorski krščanski socialci med Vatikanom, fašistično Italijo in slovensko katoliško desnico – zgodovinsko ozadje romana Kaplan Martin Čedermac*. Ljubljana: Nova revija.

Požar, Tone (1979): Virgil Šček (1889–1948). V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*. Gorica, Goriška Mohorjeva družba, str. 81–92.

Požar, Tone (1989): Virgil Šček – človek in duhovnik. *Revija 2000*, št. 46/47, str. 181.

Šček, Virgil (1908). Za beneške Slovence! *Slovenski branik*, letn. 1, št. 4, str. 69–70. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.archive.org/stream/slovenskiبرانik00unkngoog#page/n10/mode/2up>

Šček, Virgil (1917). Javna prošnja. *Edinost*, letn. XLII, št. 27 (27. januar 1917), str. 2. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WKJVIQOQ/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3djavna%40AND%40date%3d1917%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1917). Slovenski narodni svet. *Edinost*, letn. XLII, št. 236 (26. avgust 1917), str. 2. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-3G35AKLT/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3dslovenski+narodni+svet%40AND%40date%3d1917%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1918). Darovi. *Edinost*, letn. XLIII, št. 79 (24. marec 1918), str. 4. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-9GEERHC3/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3ddarovi%40AND%40date%3d1918%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1921). Kmetijsko-gospodarske zadruge. *Edinost*, letn. XLVI, št. 36 (11. februar 1921), str. 1. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-H8OQTIGQ/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3dgospodarske+zadruge%40AND%40date%3d1921%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1921). Naši srednje- in visokošolci. *Edinost*, letn. XLVI, št. 166 (15. julij 1921), str. 1. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TIBGVKBG/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3d15+julija%40AND%40date%3d1921%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1921). Več luči! *Edinost*, letn. XLVI, št. 128 (1. junij 1921), str. 1. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-ZQJVJ15P/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3d25+julij%40AND%40date%3d1923%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1923). Slavno uredništvo! *Edinost*. Letn. XLVIII, št. 175 (25. julij 1923), str. 2. Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-5EQL8WV/?query=%27rel%3dEdinost%40AND%40fts%3d1+junij%40AND%40date%3d1921%27&pageSize=100>

Šček, Virgil (1997). *Korespondenca Virgila Ščeka: 1918–1947*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

Šček, Virgil (1918–1923). *Lokavske starine I* (rkp.). Lokev: Župnijski arhiv.

Šček, Virgil (1941–1943). *Lokavske starine II* (rkp.). Lokev: Župnijski arhiv.

Šček, Virgil (1943–1946). *Lokavske starine III* (rkp.). Lokev: Župnijski arhiv.

Šček, Virgil (1979). Pričevanje. *Zaliv*, letn. 1979, št. 1–2, str. 10–22 in 173–190.

Šček, Virgil (1946). Prvič pri Trinku. *Trinkov zbornik*. Trst: Gregorčičeva založba, str. 79–81.

Šček, Virgil (1997). Odprto pismo De Gasperiju. V: *Korespondenca Virgila Ščeka: 1918–1947* (avtorji veznega besedila Marko Tavčar, Egon Pelikan, Nevenka Troha). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, str. 148–154.

Tavčar, Marko (1989): Virgil Šček – politik in organizator. *Revija 2000*. Št. 46/47, str. 189–197.

Tavčar, Marko (2000). *Virgil Šček*. Koper: Ognjišče.

- Tavčar, Marko** (2001). Prepletanje političnega, dušnopastirskega in kulturnega delovanja pri Virgilu Ščeku v času med obema vojnama. V: Egon Pelikan (ur.). *Strokovni posvet Življenje in delo primorskega krčanskega socialca Virgila Ščeka, Sežana, 16. oktobra 2000*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, str. 43–63.
- Vuk, Marko** (2001). Slike Toneta Kralja v Avberu – kulturno ozadje nastanka. V: Egon Pelikan (ur.). *Strokovni posvet Življenje in delo primorskega krčanskega socialca Virgila Ščeka, Sežana, 16. oktobra 2000*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, str. 105–111.
- Zlobec, Ciril** (2001). Virgil Šček, osebnost mojega otroštva. V: Egon Pelikan (ur.). *Strokovni posvet Življenje in delo primorskega krčanskega socialca Virgila Ščeka, Sežana, 16. oktobra 2000*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, str. 13–20.

6 PRILOGE

- *Stane Čehovin: Moja srečavanja z Virgilom Ščekom (rokopis z dne 12. 12. 2011) (Priloga 1).*
- *Tone Ban pripoveduje o delovanju Ljudskega odra po razpadu Avstro-Ogrske (zapis Virgila Ščeka) (Priloga 2).*
- *Ponovno odprtje slovenske šole v Lokvi po kapitulaciji Italije novembra 1943. (Priloga 3)*
- *Uvod v drugo knjigo Lokavskih starin (Priloga 4).*
- *Kulturna manifestacija goriških Slovencev, Ščekov govor v Števerjanu, 26. julij 1921 (Priloga 5).*
- *Zapis Milana Pahorja o ustanovitvi Narodne in študijske knjižnice v Trstu (Primorski dnevnik z dne 31. 12. 2010) (Priloga 6).*
- *Odprto pismo Virgila Ščeka De Gasperiju z dne 20. 2. 1946 (Priloga 7).*

Priloga 1

Stane Čehovin: Moja srečavanja z Virgilom Ščekom⁸

Zapisal sem srečavanja, vendar moram to natančneje definirati.

Najprej gre za resnična fizična srečavanja leta 1943, nekako od začetka leta pa tja do kapitulacije Italije, natančneje do konca meseca septembra. Potem so sledila drugačna, nekakšna duhovna srečanja: Ščekovi zapiski o meni, dolg in temeljit pogovor z dr. Tonetom Požarjem, tedaj profesorjem slovenskega jezika in književnosti na Škofjski gimnaziji v Vipavi, prej pa duhovnikom v Lokvi.

Po odhodu mojega starejšega brata Toneta po novem letu 1943 v partizane so fašisti mam o in brata Milota zaprli: Senožeče, Trst, Frosinone. Bolnega očeta in mene pa pregnali v Lokev. Tam je namreč živel očetov brat, tedaj seveda mobiliziran v italijansko vojsko. Ko sem pozneje razmišljal o tistih časih, si nisem mogel pojasniti, da se je pri očetu že po nekaj dneh oglasil Virgil Šček. V informacijo: Lokev ni tako velika vas, da bi nek dogodek ostal neopazen, še posebno v cerkvi ne; posebna Ščekova sposobnost biti pri ljudeh v stiski: v tem primeru je vse to temeljilo v odporu proti fašističnemu nasilju. Tu sem našel nekakšno skupno točko: moj oče, trden Slovenec, iz Ljubljane je po ilegalnih poteh dobival Jutro, starejšemu bratu ni dovolil, da bi se za v šolo oblekel zapovedano fašistično uniformo.

Virgil Šček je seveda deloval na bistveno drugačni ravni. Osnovni poudarki pa so bili podobni: ohranitev materinega jezika, odpor proti fašizmu, organizacija pomoči kmetom, ki jih je fašizem spravlj al ob imetje.

Virgil Šček je pogosto obiskal mojega očeta. Šel je v njegovo sobo in pogovarjala sta se uro ali več. Meni, otroku, sta oba naročila, naj bom pred hišo in jima sporočim, če bi slučajno prišli karabinjerji. No, ti so bili bolj nočni gosti. Zdi se mi, da ni bilo noči, da ne bi pregledali očetove sobe, tudi cele hiše!

Na enem obiskov pri očetu me je Virgil Šček povabil, naj se oglasim v zakrstiji, kjer se bomo učili molitev v slovenskem jeziku, učili se bomo pa tudi slovenskih pesmi. Tako se je pri Virgilu Ščeku začela moja prva slovenska šola. Tu moram omeniti, da sem v Lokvi hodil tudi v uradno fašistično šolo, kjer pa kot sin »ribelov«⁹ nisem smel uspešno končati prvega razreda. Sovražnik države!

---

⁸ Pričevanje mojega očeta, na podlagi katerega je naloga tudi nastala.

⁹ Iz italijanščine »ribelli«, uporniki.

Virgil Šček nas je imel v svoji šoli kakšnih sedem, morda osem. Očitno je iz previdnosti izbiral otroke, za katere je vedel, da mu ne bodo povzročali težav. No, Ščekova šola se ni omejila le na učenje molitev in prepevanje pesmi v materinem jeziku. Bistven poudarek je bil na učenju slovenščine. Še natančno se spomnim, ko me je kasneje učiteljica Silova 1944 v partizanski šoli v Senožečah spraševala, kdo me je tako dobro naučil snovi.

Posebej moram omeniti, da je imel Virgil Šček nek poseben odnos do mene. Bil je ljubezniv, pogosto me je pogostil s kakšnim bombonom. Ko je ugotovil, da mi je hudo, me je stisnil k sebi in me pogladil po kuštravi glavi.

Šola Virgila Ščeka mi je dala ogromno. Seveda, Virgil Šček mi je dal ogromno za mojo tedanjo starost in za razmere, ki so tedaj vladale. Pogosto mi je nadomeščal očeta, ki je vse bolj slabel, pa tudi mamo, ki je bila zaprta. Z njim sem bil sam v svojih stiskah.

Zadnji spomin nanj je povezan z očetovo smrtjo. Mama je na podlagi Ščekovega pričanja prišla k še živemu očetu. Na pogreb v Senožeče ni smela. Ob mrliškem avtomobilu je stala skupina karabinerjev. Ko se je Virgil Šček poslovil od mojega očeta, me je narahlo stisnil k sebi in me potrepljal po ramenih. Naslednji trenutek so me zgrabile močne roke karabinerjev in že sem se znašel na očetovi krsti.

In sedaj nekaj o duhovnih srečanjih z Virgilom Ščekom.

Moj nekdANJI dober sežanski znanec Armid Novak, sicer neumoren raziskovalec arhivov, mi je ob neki priložnosti povedal, da je v Ščekovem lokavskem arhivu našel zapis o meni.

Prošnja

"Na številki 226 leži smrtno bolan Toma Čekovin, prekrščen v Cecokunija. To je stleten mož in Poko. Vas so Laki izprozuli, vsaj hiša, žena Franca raj. Terfila so poslali v izgnanstvo mesto moira, ki je bolan. Ko so žena zapeli, je Čekovin pisal z 8 letnim Slavkatom k bratu Bajlariju v Lohca. Ko je dr. Rizzo, stičinski zdravnik, ugotovil smrtno nevarno bolezen, so poslali ženo Berojauko, naj bi de moža porzdravki, hiš.

4. aprila so pisali k mami: "Kot bi rad prosil vlado, naj bi poslali ženo, da bi se od en od nje poslovil in bi ga ona pokopala. Naredil sem prošnjo."

Slika 25: Virgil Šček: Prošnja

Zapis se je nanašal na leto 1943, kar sem v tem zapisu že razčlenil. Ta zapis mi je pozneje priložil, ko sem uveljavljal zakonsko pravico o pregnancih. Uradnica v Novi Gorici mi je, ko sem priložil le prepis Ščekovega zapisa, zelo arogantno zabrusila, da moram zapis notarsko overoviti. Ko ji je bilo tudi to ustrezno, me je cinično vprašala, kdo da je bil Virgil Šček. Zbral sem vso energijo v sebi in ji odgovoril, naj si priskrbi ustrezno literaturo o tem velikem Slovencu in antifašistu.

Ne vem, če je novogoriška uradnica prebrala katero izmed knjig o Ščeku, njegov overovljen zapis pa je zadoščal, da sem dobil z zakonom določeno pravico. Nedolgo za tem sem Virgilu Ščeku na grobu v Avberju prižgal dve sveči. Nekako se mi je zdelo, da se mu moram oddolžiti. Ne le za zapis v njegovem arhivu, pač pa predvsem za njegovo skoraj očetovsko naklonjenost, ki mi jo je v tistih skrajno težkih časih izkazoval.

Drugo duhovno srečanje z Virgilom Ščekom se je dogajalo na Škofijski gimnaziji v Vipavi. Tedaj sem kot namestnik ministra za šolstvo in šport obiskal šolo, ki je delala v zelo težavnih razmerah. Slučaj je hotel, da sem na kosilu sedel poleg dr. Toneta Požarja, tedaj profesorja slovenskega jezika in književnosti, nekoč prej pa duhovnika v Lokvi. V moji otroški predstavi, ki sem jo nosil s seboj, je v Lokvi kot duhovnik deloval Virgil Šček. Dr. Požar mi je razložil, da to razume, kajti on je tedaj še študiral, zato ga zaradi obveznosti pogosto ni bilo. Dejansko pa je dr. Požar Virgilu Ščeku, ko sta se proti njemu dokončno zarotili cerkvena in fašistična oblast in je bil brez sredstev za preživljanje, dal zavetišče in mu omogočil preživljanje.

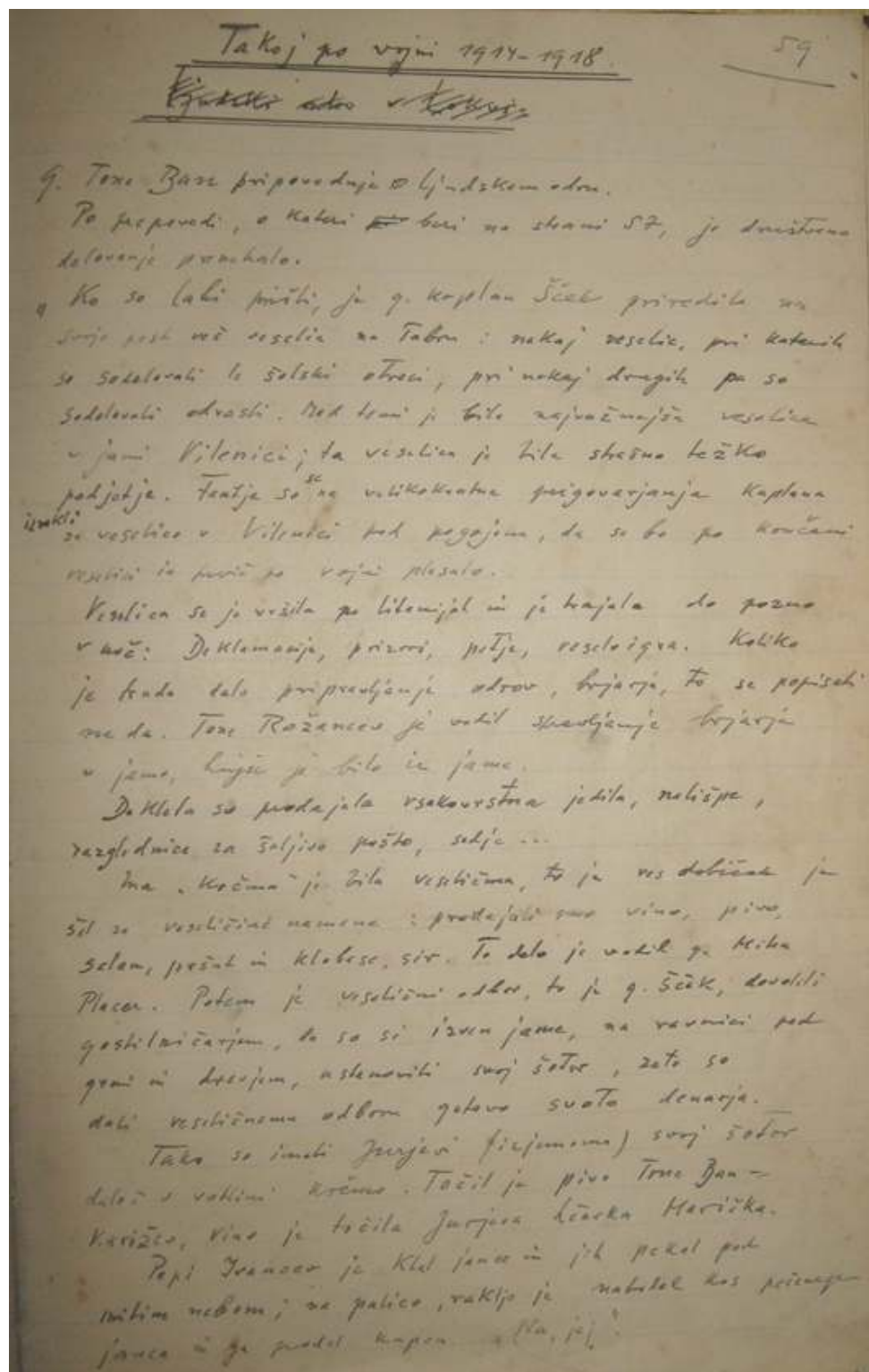
Z dr. Požarjem sva se veliko pogovarjala o Virgilu Ščeku. Požar ga je zelo cenil. Kot duhovnika, čeprav tedaj to ni bil več, in kot človeka. Tudi kot politika. Ne le kot poslanca v rimskem parlamentu, temveč kot izrazito politično mislečega človeka. Končno se je večina njegovega prizadevanja dogajala v širšem političnem risu. Sem ne sodijo le njegova prizadevanja na kulturnem in prosvetnem področju, temveč tudi pri organizaciji duhovščine in še kje. Po spominu obujam Požarjevo oznako Virgila Ščeka:

»Veste, bil je intelektualec izjemnega obzorja in neverjetne energije, tudi vztrajanja pri svojih stališčih. Bil je posebne vrste asket. Zato ne sme čuditi, da sta cerkvena in fašistična oblast posegali po najbolj represivnih sredstvih zoper njega. Zapreti ali konfinirati si ga niso upali. Virgil Šček je bil končno poslanec rimskega parlamenta, zato pa je škof Santin opravil umazan posel. Onemogočil ga je tam, kjer ga je eksistencialno najbolj prizadel.«

Po nekoliko daljšem premoru me je rahlo prijel za roko in bistveno tišje nadaljeval: »Tudi v novi državi, o tem sem trdno prepričan, se mu ne bi dobro godilo. Ljudje s tako močno hrbtenico, kot je bila Ščekova, niso nikoli povabljeni h glasni mizi. Zanje so drobtinice ali pa še to ne.«

Priloga 2

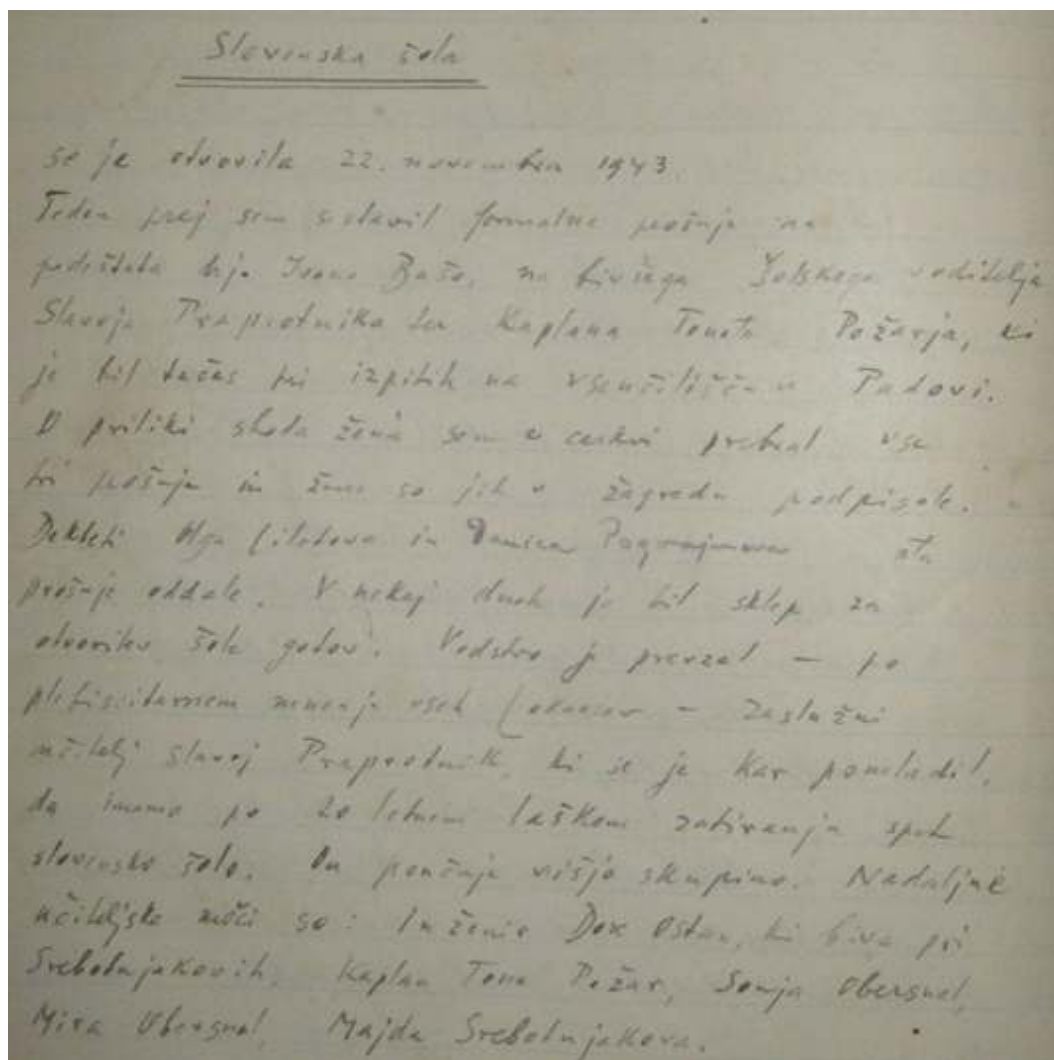
Tone Ban pripoveduje o delovanju Ljudskega odra po razpadu Avstro-Ogrske
(zapis Virgila Ščeka)

Slika 6: Tone Ban pripoveduje o delovanju Ljudskega odra po razpadu Avstro-Ogrske. Zapis Virgila Ščeka.

Priloga 3

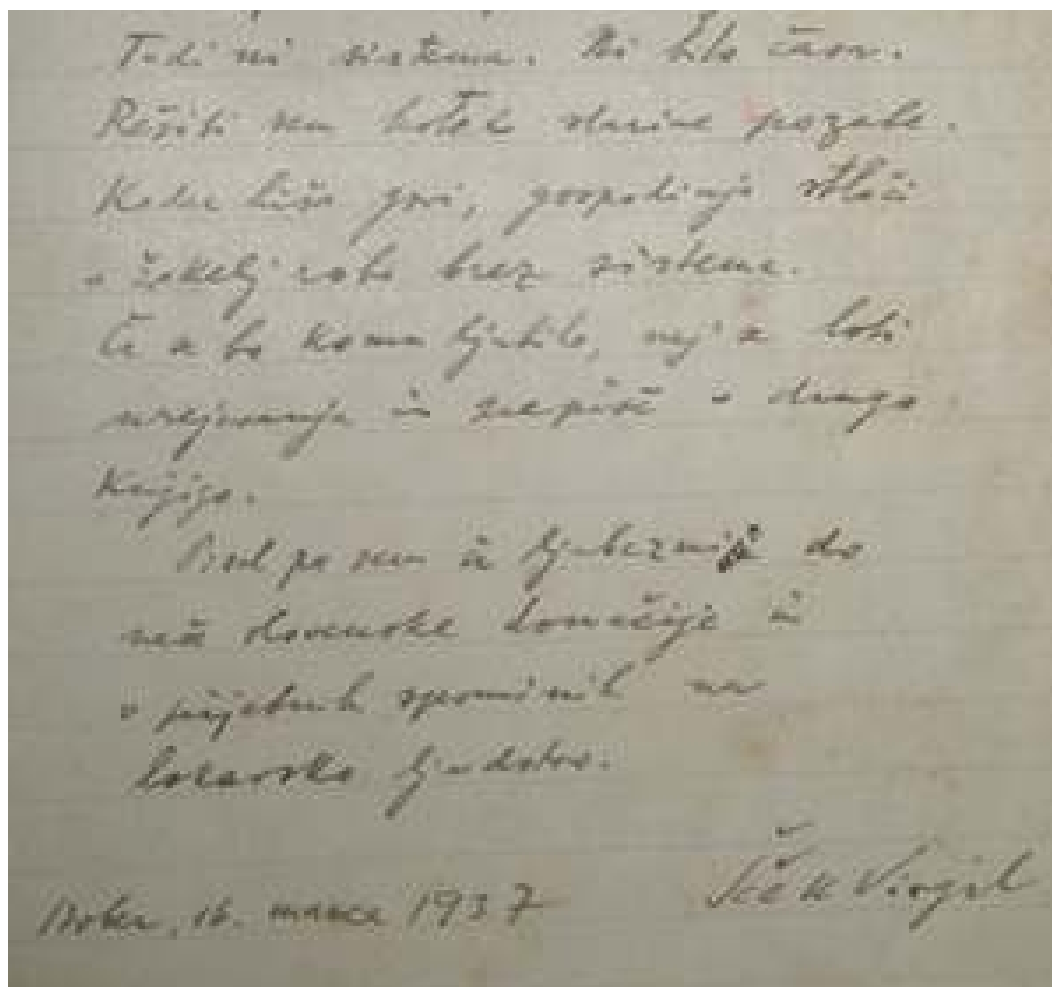
Ponovno odprtje slovenske šole v Lokvi po kapitulaciji Italije novembra 1943

Slika 7: Ponovno odprtje slovenske šole v Lokvi po kapitulaciji Italije novembra 1943.

Priloga 4

Uvod v drugo knjigo Lokavskih starin

Slika 8: Uvod v drugo knjigo *Lokavskih starin*.

Priloga 5

Dragi Brici! Odkar sem bil po svobodni ljudski volji izvoljen za državnega poslanca, imam prvikrat čast, da se vam predstavim in vas pozdravim iz globine svojega srca. Prvikrat prihajam kot poslanec v lepa Brda, a namenil sem se, da ne bo šla v Brdih nobena večja prireditev mimo mene, da ne bi prihitel med svoje drage Brice. Kajti, če je meni prirastel tesno k srcu kak del našega ljudstva, je to gotovo ta del, ki je med vojno najbolj trpel in brani na skrajnem zahodu naše pravice. Povedati vam hočem le eno kratko misel. Tukaj vidimo, dragi Brici, danes tudi zastopnike drugih strank. Toda, če so prihiteli briški možje in fantje danes iz vseh Brd v lepi Števerjan, so prišli sem v imenu tistega, kar stoji visoko nad vsemi strankami in strujami in spaja celo naše pleme v duševno enoto, v skupno duhovno življenje: to je ljubezen nas vseh do slovenske govornice in do slovenske zemlje. Prišli smo na veliko kulturno prireditev. Visoko hočemo dvigniti prapor naše kulture, ki je ena.

Dostikrat sem, dragi Brici, premišljeval usodo našega slovenskega naroda in prišle so mi vselej solze v oči in bridkost v moje srce. Ena misel je bila, ki je kljuvala in razdevala mojo dušo: Kako je mogoče, da so Slovani, ki štejejo 150 milijonov ljudi, najbolj nesrečno ljudstvo med vsemi? Če se ozrete na trpljenje, ki se vije skozi zgodovino najmogočnejšega slovanskega plemena (skozi zgodovino Rusov), in če pomislite obenem, kako je bil najmanjši drobec slovanstva, slovensko ljudstvo, razbito, razsekano in razkosano na tri dele ter žrtvovano, da se je sklenil mir, boste mojo misel razumeli in ji boste pritrdili. Če se pa vprašamo, kateri del Slovencev je bil tisti, ki je najbolj trpel, so to gotovo tudi naši Brici. Ni bilo zadosti, da so se pogreznili v strahovite svetovne vojne; Brici so morali zapustiti svojo zemljo in iti v begunska taborišča in ko so se vrnili domov, so našli vse razbito. In ko je naše ljudstvo prišlo do trinajste postaje križevega pota, ga je čakala še štirinajsta. Iz enega gorja se je pogreznilo v drugo, iz ene bede je padlo in se potopilo v drugo še bolj strašno bedo.

Toda naš narodič, dragi Brici, ima še kaj kremena v sebi, on ima močno srce in ne klone tako hitro. Mi se ne menimo preveč za udarce, mi bomo kljub vsem zaprekam ostali pokoncu in gojili ljubezen do našega jezika in zvestobo do

slovenskega rodu. Prepovedali nam bodo lahko naše kulturne prireditve, uničili naše šolstvo, razdejali vse naše gospodarske naprave, a naše ljubezni ne bodo razdejali in uničili. Kako ljubi slovensko ljudstvo svojo domovino in svoj jezik, o tem naj izve ostali svet.

Ko sem v Rimu govoril z italijanskim ministrom o gospodarski stiski Brd in me je prosil, naj mu naslikam Slovence, sem mu rekel: »Glejte naše Brice! Briški kolon je vselej delal in se mučil na tujem zemljišču. Polovico svojih žuljev je moral oddati tistemu, ki zemlje ni obdeloval. Kljub vsemu temu je bila prosveta Brd lepa, je bila razvita in Brici so stali vedno v prvih vrstah. Kajti srce revnega Brica je bogato v ljubezni, njegove roke se gibljejo od jutra do večera. Tak, Ekscelenca, je ves slovenski narod.« Tako sem mu rekel.

Brici, ostanite marljivi, večajte in krepite ljubezen, ki je kremenita. Naš največji apostol, naš evangelist Krek je dejal, ko je govoril o ljubezni do svoje matere: »Lepa je slovenska domovina ali najbolj mi je priljubljen kraj, kjer je gomila s koščicami moje ranjke matere. Tako ljubimo svojo domovino, kakor bi bile pod njeno zemljo koščice naše lastne matere.

Ko sem se vozil v Števerjan, mi je pripovedoval prijatelj, kako je morala neka mati iz Brd bežati izpod domačega krova v daljno tujino. Umrli ji je mož, umrli so ji sorodniki, ostala je sama v begunski baraki v tujini. Imela je še sina edinca pri vojakih. V baraki ji pride vest, da je njen edini sin padel. Drugi dan so našli mater na postelji mrtvo. Sliko svojega padlega sina je držala v roki. Od bolečine in ljubezni ji je bilo počilo srce.

Tako, dragi Brici, moramo ljubiti svoje ljudstvo in svojo domovino. Raje, kot bi jo izdali, naj nam počí srce!

Priloga 6

Po osvoboditvi maja 1945 je bila močno prisotna težnja in potreba po obuditvi kulturnega in prosvetnega življenja med Slovenci v Trstu, na Tržaškem in širše vzeto na Primorskem. Vse to je razvidno iz prvih dokumentov predsedstva Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PNOO) za Slovensko Primorje in Trst, ki je takrat bil najvišja politična civilna oblast. Iz zapisnika seje, ki je bila že 16. maja 1945 ob 14.00 uri na sedežu PNOO, je bil sprejet sklep: »(...) Umesten je predlog o postavitvi kulturno-prosvetne komisije (...) Sprejet je bil sklep, s katerim se predsedstvu PNOO-ja nalaga, da izdela predlog in sestavi kulturno-prosvetno komisijo.« V tedanjem predsedstvu so bili: predsednik France Bevk, podpredsednik Boris Kraigher, Lavo Čermelj, Branko Babič, Bogdan Brecelj, Julij Beltram, Jože Prosen, Erna Poljšak in Eugenio Laurenti. Komisija je bila sestavljena v kratkem času. Seje komisije so bile redne in pogoste. Teme so bile različne, a vse pomembne. Iz zapisnika seje z dne 17. januarja 1946, na kateri so se zbrali Zorko Jelinčič, Ljudevit Taučar, Jože Bevk, Ivan Šavli, Oskar Venturini, Danilo Turk, Josip Kosovel, Drago Pahor, Marija Majnik, Franc Venturini, Ljudevit Peternel, izvemo za nekatera vprašanja, ki jih je obravnavala komisija: O učiteljišču v Tolminu, gluhonemnici v Portorožu, o dijaških domovih v Trstu in Gorici, o šolstvu, o dijakih, o profesorjih, o zalogi šolskih knjig, o Slovenski prosvetni zvezi, o delovanju Slovenskega narodnega gledališča v Trstu, o Glasbeni matici v Trstu, o Radiu Trst, o poslovanju Gregorčičeve založbe itd. V mesecih po zaključku druge svetovne vojne je bila ustanovljena vrsta kulturnih in drugih ustanov, zvez, organizacij. Z zadovoljstvom lahko ugotovimo, da velika večina tega še danes obstaja in deluje: Primorski dnevnik, Stalno slovensko gledališče, Glasbena matica, Zveza slovenskih kulturnih društev (takrat Slovenska prosvetna zveza), Radio Trst, Slovensko planinsko društvo, Narodna in študijska knjižnica, Slovensko deželno gospodarsko združenje (takrat Slovensko gospodarsko udruženje), Kmečka zveza ipd. Ob ustanovitvi Slovenske prosvetne zveze (SPZ), 7. oktobra 1945 v Trstu so poleg članov glavnega odbora izvolili odgovorne še za posamezne odseke. Eden izmed teh je bil Odsek za čitalnice in knjižnice, ki ga je vodila učiteljica Tončka Čok. Takoj po osvoboditvi je bila prisotna potreba po vzpostavitvi mreže knjižnic, ki jih je neusmiljeno zatrl fašistični režim.

Kmalu nato pa je prišla na dan potreba po nadgradnji mreže knjižnic z ustanovitvijo Narodne in študijske knjižnice. Po razpravi in pripravi v prvi polovici leta 1946, je nato 4. novembra 1946 PNOO izdal uredbo o ustanovitvi Narodne in študijske knjižnice v Trstu, ki je bila ustanovljena 17. julija 1947. Od izdaje uredbe pa vse do sklica ustanovnega občnega zbora je vse potrebno urejal pripravljalni odbor, katerega gonilna sila so bili odvetnik Frane Tončič, Boris Zajec in organizacijski tajnik Rafael Bačar. Omenjeni odbor je deloval v okviru SPZ oziroma SHPZ. Sestavljen je bil seznam ustanovnih članov, ki so bili formalni sklicatelji ustanovnega občnega zbora NŠK. Med enajstimi ustanovitelji so zapisani: Odvetnik Angelo Kukanja (Trst), župnik Virgilij Šček (Lokev), prof. Andrej Budal (Štandrež), prof. Ante Cervelin (Buje), Peter Peric (Buje), Boris Zajec (Trst), Vinko Rapotec (Trst), Rudi Uršič (Trst), prof. Zorko Jelinčič (Trst), dr. Stanko Peterin (Trst), arh. Franjo Kosovel (Trst). Na občnem zboru so potrdili ustanovitev, statut, dotedanje delovanje, sprejeli so tri nove dodatne člane: (pisatelja Vladimira Bartola, šolnika Draga Pahorja in odvetnika Franeta Tončiča) in izvolili upravni odbor.

Na prvi seji novo izvoljenega upravnega odbora (tako po občnem zboru) so si porazdelili posamezne odgovornosti: Predsednik Kukanja, podpredsednik Šček, tajnik Zajec, blagajnik Rapotec, odbornika Cervelin in Peterin. Zavezniška vojaška uprava je priznala nastanek in obstoj NŠK s posebnim dopisom z dne 11. oktobra 1947, ki ga je podpisal polkovnik Gardner. Sledil je še podpis dogovora o lastnini knjig in opreme med NŠK in SHPZ dne 18. decembra 1948. Od takrat dalje je NŠK delovala popolnoma samostojno.

Priloga 7

Dragi De Gasperi!

V letih 1921 do 1923 sva kot državna poslanca sedela v isti klopi rimskega parlamenta. Ti kot zastopnik italijanske ljudske stranke, jaz kot zastopnik Jugoslovanov v Italiji. Danes si Ti ministrski predsednik, torej prva politična osebnost v Italiji, jaz pa sem upokojen duhovnik (na Krasu), a – po krivdi rimske vlade – brez pokojnine. Navzlic tej veliki razliki pa upam, da ne boš zamegal mojega pisma, marveč da ga boš vsaj prebral. [...]

Ti in tvoji kolegi trdite, da Italija ni naredila Slovincem nobene krivice, da so nam jo delali le fašisti, fašizem pa da je bil zgolj kratka epizoda v zgodovini Italije.

Epizoda? In pa še kratka? Hvala lepa za takšno epizodo, med katero smo uživali toliko dobrot, kakor na primer ob procesu pred Božičem 1941, ko je rimska vlada dala izreči pet smrtnih obsodb in je Slovence obsodila skupno na 1000 let ječe!

Ali veš, da je od vseh smrtnih obsodb, ki jih je izrekla Italija v fašistični epizodi, odpadlo 75% na Slovence?

Zares sijajna epizoda, ko je Italija v zvezi z Nemčijo zakrivila, da so iz Jugoslavije odpeljali v taborišča na stotisoče ljudi in jih od teh 75% postrelili! V tej epizodi so ubili nad 40.000 šolanih oseb, v tej epizodi je postalo 425.000 Jugoslovanov invalidov, porušili ste jim 395.000 hiš in povzročena škoda znaša morda 60 milijonov dolarjev. Res, lepa epizoda!

Sicer pa nikakor ni v skladu z resnico trditev, da je šele fašizem začel delati krivice. Nasilno poitalijančevanje je trajalo celo stoletje! Posledice tega raznarodovalnega dela so bile učinkovite. Leta 1918 sem s prijatelji sestavil statistiko tržaških priimkov glede na narodnostni izvor. Slovanskih priimkov je bilo 78%! Toliko je torej v Trstu slovanske krvi. Mar misliš, da ima po dveh

rodovih nasilnega raznarodovanja krivičnik pravico do tega ljudstva in do te zemlje? [...]

Kakor naše ljudstvo ne veruje več vašim besedam, prav tako odločno odklanja tudi verolomno rimsko civilizacijo. Našemu Brkincu je borna kočica s slamnato streho ljubša od razkošnih beneških palač, ki so obogatene s prisleparjenim ali naropanim bogastvom iz vsega sveta. Našemu Kraševcu je preprosta kamnita cerkvena ljubša od katerekoli katedrale. Vaše »civilizacije« ne maramo. [...]

In ne čudi se tudi, ko ti povem, da je na Primorskem prišel v pregovor tale stavek. »Rajši kot pod Italijo, rajši pod hudiča!« [...]

Ponavljam in tega nikar ne pozabi, da je Italija premagana država. Najboljši svet, ki Ti ga morem dati, in to je tudi edino in pravično, je ta, da Italija prizna pravice našemu ljudstvu.

Primorci so povedali, kaj hočejo. To je volja nešteti množic od Moskve do Trsta. In – zapomni si – , če ne danes, bo jutri ta volja meso postala.

Virgil Šček

7 VIRI SLIK IN ILUSTRACIJ

Slika 1. Iz: Egon Pelikan (ur.), *Strokovni posvet Življenje in delo primorskega krčanskega socialca Virgila Ščeka*, Sežana, 16. oktobra 2000. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2001, str. 6.

Slika 2. Iz: *Trieste 1900-1999. Cent'anni di storia*. 1. del, Trst, Publisport, 1997, str. 28.

Slika 4. Iz: *Trinkov zbornik*, Trst, Gregorčičeva založba, 1946, str. 79–81.

Slika 5. Iz: *Slovenski branik*, letn. 1, leto 1908, št. 4, str. 69–70.

Slika 6. Iz: *Trieste 1900-1999. Cent'anni di storia*. 1. del, Trst, Publisport, 1997, str. 87.

Slika 7. Iz: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Andrej_karlin.jpg

Slika 8. Iz:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/Fran%C4%8Di%C5%Alek_Borgia_Sedej.jpg

Slika 9. Iz: Osebni arhiv avtorice diplomskega dela.

Slika 10. Iz: Virgil Šček, *Lokavske starine II*, Lokev, Župnijski arhiv v Lokvi, str. 114.

Slika 11. Iz: Virgil Šček, *Lokavske starine II*, Lokev, Župnijski arhiv v Lokvi.

Slika 12. Iz: Virgil Šček, *Lokavske starine II*, Lokev, Župnijski arhiv v Lokvi.

Slika 13. Iz: Virgil Šček, *Lokavske starine II*, Lokev, Župnijski arhiv v Lokvi.

Slika 14. Iz: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-NY29S1QH/>

Slika 15. Iz: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-G3V40GZF/>

Slika 16. Iz: *Družba sv. Mohorja: celovška, celjska in goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru (1851–1995)*, Celje-Celovec-Gorica, Mohorjeve družbe Celje, Celovec, Gorica, 1996, str. 105.

Slika 17. Iz: *Družba sv. Mohorja: celovška, celjska in goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru (1851–1995)*, Celje-Celovec-Gorica, Mohorjeve družbe Celje, Celovec, Gorica, 1996, str. 104.

Slika 18. Iz: [http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-](http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-FR750VFT/?query=%27keywords%3djaselce%27&pageSize=100)

[FR750VFT/?query=%27keywords%3djaselce%27&pageSize=100](http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-FR750VFT/?query=%27keywords%3djaselce%27&pageSize=100)

Slika 19. Iz: Marko Tavčar, *Virgil Šček*, Koper, Ognjišče, 2000, str. 48.

Slika 20. Iz:

<http://www.dlib.si/results/?query=%27keywords%3d%C4%8Duk+na+palci%27&pageSize=25>)

Slika 21. Iz: Marko Tavčar, *Virgil Šček*, Koper, Ognjišče, 2000, str. 63.

Slika 22. Iz: Osebni arhiv avtorice diplomskega dela.

Slika 23. Iz: Osebni arhiv avtorice diplomskega dela.

Slika 24. Iz: Marko Tavčar, *Virgil Šček*, Koper, Ognjišče, 2000, str. 66.

Slika 25. Iz: Virgil Šček, *Lokavske starine II*, Lokev, Župnijski arhiv v Lokvi, str. 119.